

<i>Szépirodalom</i>	
Terék Anna versei	5
Karácsonyi Zsolt: A tények, ellenőrizetlenül	10
Ágh István versei	12
Magyary Ágnes: Márianosztra	15
Oberczián Géza: Róma	24
Kristó Tibor versei	43
Ódor Fanna versei	50
Demeter Arnold versei	55
Bíró József versei	58
Horváth Ildikó rövidprózái	60
Nagy Anita rövidprózái	67
Ványai Fehér József: Tövisháti Mefisztó	76
<i>Literata Hungarica</i>	
Fancsali Róbert: De rehabilitálódik-e a történet? (Bodor Ádám és a közép-európai mágikus atmoszféra)	82
<i>Kelet Népe</i>	
Obrusánszky Borbála: Ólomöntés az eurázsiai sztyeppei térségben	98
<i>Ködoszlás</i>	
Gyila Sándor: Léphetsz-e kétszer ugyanabba a mofettába?	111
Kisgyörgy Zoltán: Háromszéki címke-sztori (Borvizek a kisgrafikák világában)	131
Lőrinczi Dénes: Adalékok az előpataki fürdő közbiztonságához	141
Fél évszázadnyi mofettázás (Incze Réka beszélgetése Portik Lászlóval)	153
<i>Vox Temporis</i>	
Aki kenyeret és futballt kínál a népnek (Csinta Samu beszélgetése Diószegi László üzletember-klubvezetővel)	159
<i>Szemle</i>	
Borcsa János: Dokumentum – memoár – szépirodalom (Dáné Szilárd szerk.: <i>Anyanyelv és lelkiismeret</i>)	167
Nyeste Emőke: Az önmegismerés mágikus valósága (Miklóssi Szabó István: <i>Holdanya unokája</i>)	170
P. Buzogány Árpád: Mégis üzenünk az utókornak? (Szente B. Levente: <i>Elaludt fejed alatt a fény</i>)	173
Zsidó Ferenc: Az elugró zerge megpillantása (Tamás Dénes: <i>A tó</i>)	176
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád – Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Terék Anna^{*}
AHOGY A GYÁR LÉLEGZIK

Összetereltek minket a gyárban,
hogy a munkát megszakítva
oktatást is kapjunk.
Hallgatott a gyártósr,
a gépek nélkülünk szuszogtak,
kifújták oldalukon minden erejüket,
a letett harisnyákon szép
csendben szaladtak a szemek.

Mintha az egész gyár
egy szájjal lélegzett volna,
kifújtam velük én is a számon
a levegővel az egész életemet,
s amíg beszélt az a férfi,
csak bámultam a gyárablak
apró négyzetein át
betörő fényt a porban.

Aranyló délután,
január volt és jeges,
míg az elvtárs beszélt,
én csak a fényt figyeltem,
ahogy millió porszem
kereste benne a helyét,
odakinn ropogott a tél,
azt estét vártam.
Tudtam, ha ennek vége,
indulhatok a gyerekért,
és hamar este lesz,
szikrázni fog a kályha

---

* A szerző a mű megírásának idején Térey János irodalmi ösztöndíjban részesült.

mellett a sötét,
olyankor megszűnik a világ,
csak a gyerek szuszogása
marad körülöttem.
Csend lesz és az ajtó
zárva.

Amíg hallgattam, ahogy a gyár lélegzik,
egyszerre ásítózott minden munkás,
az elvtárs felemelte a hangját,
mintha a fényásvig próbálta volna
feltornászni,
és azt mondta, hogy mi
mind győztesek vagyunk,
legyőzte a világot a Jugoszláv
Szocialista Szövetségi Köztársaság,
hiába támadott meg
bennünket a német, az olasz,
a magyar,
erősek voltak a jugoszlávok,
mert mindig bátrak a szlávok,
puszta öklükkel ütötték szét
az elnyomás fasiszta kutyáinak képét,
s hogy emeljük együtt át
a gyárat a szabadság felé,
mert fontos mindegyik
dolgozó kéz.
És hogy a bátor partizánok...
Folytatta, de nekem csak
az forgott a fejemben,
hogy annak idején,
pont ennek a gyárnak
a raktárában voltak
fogva tartva apámék,
és hogy erről nem szabad
beszélni sehol.
Ahogy arról sem,

mi történt a raktárban
velünk meg a bátor
partizánokkal.

Hiszen a partizánok bátrak – folytatta,
én meg arra gondoltam, bátrabbak,
mint apám volt, akinek a kalapjában föld van
és már sosem látom meg a szemét,
bátrabbak, mint János, aki egészen
Amerikáig menekült a megtorlás elől.

A torkomban kaparni kezdett
szép csendben
az a kis gyík, és itattam
könnyekkel, sosem volt neki elég.
Hallgatni kell,
hallgatni mindenről.
Nem lehet seb, ami folyton vérzik,
nem maradhat fájás,
ha életünk végéig tart,
ahogy összeprésel
a gyár lélegzete, hiszen
nők törött testével
lángolhat csak fel
ez a szabadság.

ELVTÁRSNŐ

Kabátnak való szövetért
mentem az irodára,
hideg volt a tél,
minden tócsa berepedt reggelente,
én meg törtem össze belül,
ebben a sovány testben,
átfúj rajtam a szél.

A zsebembe minden reggel
héjába főtt krumplit tettem,
melegített, míg oda nem értem
a gyárba, de foszlott már rajtam a kabát,
még a háború előtt vette János ezt a szövetet,
s mióta eltűnt, nem tudtam,
hol is kéne kezdenem,
hogyan új kabátot vegyek.

Aztán szóltak a lányok a gyárban,
hogyan az irodán
fel lehet iratkozni egy listára,
ha kabátnak való
szövetet szeretne kapni az ember.

Az irodán nem találtam mást,
csak a Magdit, aki
olyan hideg szemekkel nézett
rám, hogy azt hittem,
jégből van belül.

Állt az óriási asztala mögött,
és mondani kezdte, hogy
Elv társnő, már ne is haragudj,
de tényleg nem tudok
semmiben sem segíteni,
a kabátnak való szövetet
olyannak kell adjam,
akiről tudja mindenki,
hogyan hűségese a párthoz,
te rászorulsz, de neked
funkcióban van a sógorod,
hát akkor majd csak lesz valahogy.

Aztán leült és még hozzátette, hogy
Elv társnő, neked hol van a férjed,
emlékszem,

a partizánok alól is ő húzott ki,
most kihúzhatna valaki más alól is
egy kis szövetet neked arra a kabátra.
Engem nem húzott ki akkor senki,
én maradtam fekvé, bevert szájjal,
nekem nem segített senki,
és nem csak a kabátom
lyukadt ki rajtam,
de ezt te is láttad, Elvtársnő,
minek is mondjam,
ott voltál, amíg ott voltál,
csak téged kihúztak onnan,
engem meg ott hagytatok, és most
segítsek, hát, látod Elvtársnő,
egyszer mindenkivel szembe jön a sorsa,
most nézz bele te az arcába,
ha tudod, tartsd nyitva a szemed,
tartsd meg most te a testeden a súlyát,
mert ez alól most téged sem fog
kihúzni senki.

Szabadság, 2020

Karácsonyi Zsolt

A TÉNYEK, ELLENŐRIZETLENÜL

A tényeket nem kell leellenőrizni, jönnek, gyűrődnek úgysis, látvánnyá lesznek úgysis, vakítóan kék ég lesznek a téglákkal, sárgás-barnás, jól kiégetett Bohn-téglákkal rakott udvar felett, a ház előtti széles, fűvel benőtt tér felett, a kékesen-sötétszürke aszfaltcsík felett.

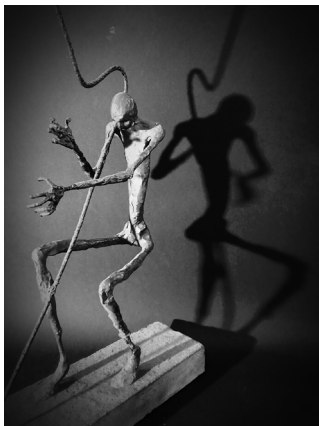
A tények úgysis Charlie Parker elveszett szaxofonján szólnak hozzánk, a tények úgysis széttöredeznek, megvágják a meztelenül hagyott talpak felszínét, ahogy azt a tarlón hagyott, meggyötört kukoricaszárak szokták megvágni, felhasítani.

A tényeket nem kell leellenőrizni, mert teljesen mindegy, hogy emlékek vagy sem, úgysis a felszínre törnek, úgysis belepusztulnak saját tényyszerűségük zártságába, mert egy idő után már úgysissem kapnak levegőt, ahogy a piros kabátok sem kapnak levegőt, amikor az egyik lányunokatestvért piros kabátban akarják temetésre vinni, a talán éppen hétéves unokatestvért, és arról egyáltalán nem lehet szó, hogy az akkor már hároméves unokát odavigyék, nem gyereknek való az, nem kell a tényeket ellenőrizetlenül a gyermek, a gyermekek elé engedni. Hétévesen igen, (háromévesen még nem), hacsak nem visel valaki éppen piros kabátot, ha a szokásokkal nem megy szembe, talán véletlenül, valaki.

A tényeket nem kell leellenőrizni, jönnek, gyűrődnek úgysis, mint a film a pap fejében,

aki a temetési szöveg helyett a menyegzőit kezdi mondani.

A tényeket nem kell leellenőrizni, mert jönnek, gyűrődnek úgysis, ami pedig nem gyűrődik, az még erősebb tény marad, hasítja, csak nem a talpat, hasítja mégis úgy, mint a tarlón hagyott meggyötört kukoricaszárok, mint az a tény, hogy nagyapámtól kaptam ugyan ajándékokat, mielőtt meghalt volna hároméves koromban, de csak egyetlenegyre emlékszem, és ez nem a mások emléke, nem családi legenda, nem kell leellenőrizni, teljesen az enyém, hogy a Szovjetunióból hozott műanyag szaxofont összetörtem négyévesen, mert éppen dühös voltam az unokatestvéremre, talán éppen rá, akit a temetésre nem engedtek el a piros kabátja miatt, és most is emlékszem, ahogy a szaxofon nekicsapódott a szilvafa fehérre meszelt törzsének, és valahogy az egész, az egész szaxofon egyszerre tört darabokra, és nem szólaltatja meg senki a ház előtti széles, fűvel benőtt tér vagy a kékesen sötétszürke aszfaltcsík felett, és senki, még Charlie Parker se veszítheti el.

A csend hangja, 2020

Ágh István
ÖZVEGYEK

Ha otthon maradok, mint minden elődöm,
egyedül élnék most az utolsó házban,
ahol utoljára édesanyám küzdött,
sajnálhatnám magam, miként őt sajnáltam,
krumplin, főzeléken, hamvadó parázzsal,
szundikáló tűznél töltötte a nappalt,
boszorkányt játszottak úgy egy gyereklánnyal,
kormosan, ráncosan helyi színdarabban,
emberektől távol, varjaknak kitéve,
végül kutya nélkül várt haza bennünket,
nem gondoltuk, nem is hitte egyikünk sem,
mikor hazamegyünk, sosem érkezünk meg,
mert özvegynek lenni nemcsak egyedüllét,
amit a szeretet képes mérsékelni,
de mint amputált kar, s bármely csonka testrész,
fantom fájdalommal nyilazza a semmit,
megszabja a hely s az idő a körülményt,
s mindig ugyanaz a lényeg pusztá ténye,
bárhol fűt a sparhelt, vagy a gázkészülék,
mégse mindegy, ki telet át melegében,
ugyanott folytatnám anyám örökségét,
most már nem forgáccsal, kukoricaszárral,
gallyat aprítanék, rönköt fűrésznék,
raknék a hasából hatalmas gúlákat,
ha dolgom még volna, csak a favágítón,
naponta szállna a tuskó csattogása,
mi a tűzhelyen még szundikáló gyújtós,
lehetne fölgyújtva diadalmas máglya,
de mindig lassabban, egyre csöndesebben,
egy világos ablak adna jelet rólam,
és nem volna másnak elképzelhetetlen,
mit csinál valaki magába gubózva.

ATTÓL FÉLEK

Meddig bírom a folytonos magányt?
Egyedül kelni mindig ugyanarra,
nem várni semmi mást, csak a csapást,
s abban bízván, későbbre van halasztva,

nincs különbség köznap s ünnep között,
ha mindegy, mi volt tegnap és mi lesz ma,
megélhetésemért nem küszködök,
mert munkáimért fejadagot kaptam,

különös módon lehetek szabad,
múlt időm édenében száműzötten,
emlékezésem annál gazdagabb,
amennyire jelenlétem jövőtlen,

nosztalgikus képzeletem szerint
álmodok, de hogy valóságnak látsszon,
a nyitott ablak árasztja a fényt,
megjelenik az utcáról a város,

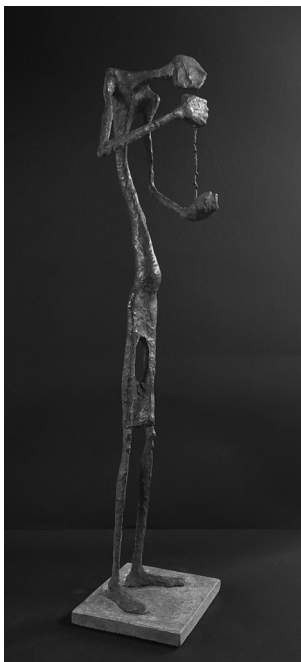
a mentő szirénája áttöri
szobám csendjét, most még csak vijjogással,
de ha megint vinnének valakit,
én következnék hitvesem nyomában,

attól félek, a biztos zuhanást
nem úszhatom meg combnyaktörés nélkül,
mire valaki rám nyitja a lakást,
kihülök a karácsony hidegétől,

ha addig bele nem bolondulok,
bár akkor már kit érdekel a szégyen,
melyben életem megnyilatkozott,
történetem befejezéseképpen.

CSOPORTKÉP

Nincs hova rakjam a kabátom,
ülve ölelem, falnak háttal,
kihúzó magam, csoportképen
kellene így előre nézнем,
bizonyára rossz fotó lenne,
tele váró öregemberrel,
bár élőben ennél is rosszabb,
hisz nemsokára mind halottak,
amire várnak, talán még jó
koldulni némi haladékot,
úgy tenni, mintha lenne másnap,
mindennap a siralomházban.

Az idő ura, 2023

Magyary Ágnes
MÁRIANOSZTRA

A leghiúbb Genovéa nővér volt. A reverenda alatt selyemharisnyát és húszforintos sevrócipőt hordott, száját rózsaszírommal pirosította, és örökösen jázmin illat lengte körül, mivel – a jól értesültek szerint – esténként két órát pihentette testét csukott szemekkel jázminvirágos fürdővízben.

Mindenki szerelmes volt Genovéa nővérbe. Reménytelenül. Ugyanis Genovéa nővér egyedül csak Krisztust imádta. Órákon keresztül térdepelt a feszület előtt, ahol Isten fia ernyedtt csüggedtséggel tűrte a ráért szenvedéseket, miközben hosszú fekete haja lágyan omlott le vállaira. A szobor gyönyörű férfit ábrázolt. Méltó párja volt Genovéa nővér romlásba döntő szépségének. Krisztus meztelen fehér testének megkínzott törése bevilágította a kápolna félhomályát és a testvér lelkét, akit büntudat gyötört tisztátalan gondolatai miatt.

Ezért behunyta a szemét, térdre borult és olyan erősen kulcsolta össze a kezét, hogy a vér azonnal kifutott belőle. Mormolni kezdte a magára kiosztott penitenciáját, és azonnal megfogalmazta magában, hogyan fogja meggyóni Rabán atyának a vétkeit, amely legalább akkora örömmel töltötte el, mint amikor belefeledkezett Krisztus testének szépségébe. Az atya mindannyiszor fülig pirult, amikor meglátta a nővért, és sosem mert Genovéa szemébe nézni – bár Rabán atya a többi testvér tekintetét is kerülte.

Az atya mindennap hajnali négykor kelt, és hatig csak azért imádkozott Szent Lénárdhoz, hogy tegyen csodát, és a püspök végre áthelyezze máshova, vagy törjön ki már valami véres háború, ahol haldokló katonáknak kell feladni az utolsó kenetet, sebesülteket lebeszélni az öngyilkosságról, és így távol kerülve az örült nőktől végre a halál közvetlen közelében beszippanthatná az élet értelmét.

De Szent Lénárd nagyon elfoglalt lehetett, mert öt éve könyörgött hozzá, de nemhogy az áthelyezéséről szóló értesítés nem érkezett meg, de a püspök még egy névnap-i köszöntőlevelet sem írt Rabán atyának. És ha ez nem lett volna elég, még éveket kellett várni, amíg az a fránya golyó nagy nehezen elindult Ferenc Ferdinánd kobakja felé azon az

úton, amely egy szempillantásnyi idő alatt döntötte romba a békevilág kényelmes otthonérzetét adó melegét.

Az atya szerint túlzás, hogy a hétköznapiak legnagyobb gondja az, amikor Jézus urunk orrhegyére a hajnalba besűrűdő napsugár fényében egy kósza porszem száll, és ettől a hírtől a rendház méhkasként bolydul fel. A felbolydulás minden egyes alkalommal ugyanazzal a szigorú dramaturgiával zajlik: Brigitta nővér természetesen azonnal sírva fakad, mivel ez volt az egyetlen érzelmi reakció, amelyet ismert; Klára testvér ájtatos ábrázattal veti a keresztet, de közben azon jár az esze, hogyan fog éjszaka kiszökni az éléskamrába torkoskodni; a többiek óbégatnak, és Lucia novícia, aki a legfiatalabb volt – bár ez nem biztos, hogy mehetség –, ártatlan arccal felajánlja, hogy ő szívesen letörli azt az egyetlen eltévedt porszemet Isten fiának orráról. Ilyenkor hatalmas csend keletkezik. Mindenki elhallgat, még Brigitta nővér is elfelejt szipogni, Klára testvér keze megáll a levegőben. A rendház falai beleborzonganak a novícia felelőtlenségébe.

- Krisztus urunk – rebegi a rendfőnök asszony – Genovéa nővére.

Mert mi történt a jó múltkor is? Amikor ehhez a kérdéshez értek, Lucia szemei a rendfőnök asszony szentenciáit hallgatva elkerekedtek, Rabán atya pedig a mennyezeten terjengő vízfoltot vizsgálta, a többiek meg várták, hogy a rendfőnök asszony valami szörnyű büntetést rójon ki a rendetlen fruskára. A legszigorúbb büntetés, ami a rendház történetébe előfordult (Klára testvér dugiba megette a nővérek ünnepi kalácsát egymaga), az volt, hogy egy hétig a rabnók által készített durva harisnyát kellett hordania, és nem vihetett nárciszt a cellájába.

A testvérek valami hasonlatosan iszonyú penitenciára számítottak, amikor a kolbászos Lujzi ajtóstul rontott be az oratóriumba.

- Nagyságák – ez a Lujzi egy rémes néember volt valahonnan Rákosról, és annyit tudott a jó modorról, mint a novícia a rendház íratlan szabályairól –, gyűljenek, mert ezek a sarkonállók tönkreteszik az ágyásokat!

Az apácák és a rabnók ugyanis virágtermesztésből tartották fenn magukat. Jázminok, nárciszok, rózsák, nefelejcskek, violák, dáliák, szegfűk sokfélesége sorakozott a kertben, és minden más, ami csak megélt a rendház mögött, és amelyet el tudtak adni a piacon. Persze mindenkinek megvolt a kedvence, amiért tűzön-vízen át küzdött, amely jobbra azt jelentette, hogy igyekezett a számára kedvesnek minél nagyobb

helyet túrni úgy, hogy kisebbítette a többi virágágyást. Ebből keletkeztek aztán a vérre menő összetűzések.

A revüs Daisy, a Parisiana Orfeum egykori táncosnője, aki szeretőjével – az Ó utcai Kakasos zongoristájával – együtt zsarolt egy miniszteri tanácsost, míg aztán egy nap a méltóságos úr föbe nem lőtte magát, és őket el nem ítélték, volt a legrámenősebb. Daisy kedvence a kaukázusi macskamenta volt. A többség ki nem állhatta ezt a virágot, mert olyan erőszakosan terjedt, hogy alig lehetett távol tartani a kényesebb fajták ágyásaitól.

– Nem véletlenül ez áll a legközelebb a zsarolókhöz – mondta a rendfőnök asszony, aki már sok mindent megélt.

Szóval ez a pofátlan macskamenta egyszerűen átkúszott a fátyolvirágok közé, amely többnyire a szerelmi bánatukban lúgot ivó cseléd-lányok dédelgetettjei voltak, és akik miután mégsem haltak meg, inkább ellopták gazdáik ezüst evőeszközét nagy bánatukban. Ezek a lányok pont olyanok voltak, mint a fátyolvirágok: vaskos lábakon billegtek, mint aprócska virágocskák, és elveszetten néztek szerteszt.

– Isten ments az ilyen cselédektől – dohogott Brigitta nővér –, többet tudnak sírni, mint egy elkényeztetett kisgyerek, és olyan érzékenyek, mint valami hercegisasszony. A legtöbb baj mindig velük van.

A lányt Emerenciának hívták, és egy hegyre felfutó álmos tót faluból származott. Daisyt már többször figyelmeztette, hogy vigyázzon jobban a macskamentáival, mert nagyon terjeszkednek, és tönkreteszik az ő fátyolvirágait. Ezt persze olyan gyenge, elhaló hangon tette, mintha csak Genovéva nővér rebegné el vallomását a fészület előtt az ő külön bejáratú Megváltójának. A revüs Daisy csak nevetett, és úgy emelgette a szoknyáját a sorok között, mintha legalább az Orfeum színpadán állna, míg egy nap arra ébredtek, hogy az egyik kaukázusi macskamenta teljesen ráterpeszkedett a kényes fátyolvirágra. Így aztán Emerencia kérérlhetetlenül megragadta Daisy gondosan kontyba fésült haját és a következő percben már pengős kurvaként tépték egymást a kolbászos Lujzi fekete nadálytői mellett.

Ennek a Lujzinak nyolc rokona tűnt el nyomtalanul, miközben ő két pofára tömte a frissen töltött hurkát, és a kilencedik családtagja, még mielőtt ő is Lujzi füstölőjében végezte volna, elment a városházára, így került Lujzi a virágágyások közé, ahol már az első perctől kezdve tiszta szívből utálta az összes finnyás rabnót, a felcicomázott apácákat és a

giccsesen illatozó kertet. Egyedül a fekete nadálytőben lelte meg lelki békéjét, amely ugyanolyan durván rusztikus volt, mint ő, de megvolt az az előnye, ha az ember elég erősen szívta a virágát, mézédés nedűt ihatott belőle. A többiek elképedve nézték a kannibalizmus eme költöietlen formáját.

- Ez visszataszító - mondta Haverda Mariska, aki az egyetlen úrilány volt köztük, elvégre a saját anyját ölte meg az örökségért, és ha valakinek volt valami alapja a finomkodásra, az ő volt, mégis csak Bácska leggazdagabb asszonya volt özvegy Haverdáné.

Egyszóval: Lujzi nem hagyhatta, hogy élete egyetlen örömét tönkretegyék ezek a semmirevalók, ezért rohant lélekszakadva védelemért.

Mire kiértek az apáccal, addigra már katasztrófa sújtotta területté vált a kolbászos Lujzi kedves virágágyása. A két elkövető bűnbánó arccal és megtépett hajjal állt a romok felett. Tudták, rossz fát tettek a tűzre, így egyikük sem mert megszólalni, hiszen egyetlen szabály élt a rendházban: a virágokat mindenképp felett tisztelni kell. És szarka Micinek sem azért kellett elhagynia a virágoskertet, mert a rendházat kívülről őrző egyik fegyőrtől várt gyereket, hanem mert trehányságának köszönhetően a rendfőnök asszony büszkesége, aminek a gondozása szarka Mici feladata lett volna, a gyönyörűséges tüske nélküli rózsaszín rózsája kipusztult.

A rendfőnök asszony emiatt aztán ágynak esett, és azonnal hívták Rabán atyát. Az atyát, aki a környék plébániáin is besegített, egy temetés kellős közepéről hurcolta el hisztérikusan két nővér, hogy jöjjön gyorsan, mert világvége van. Az atya rohant, mert ez volt a kötelessége, meg sosem lehetett tudni, mégis mikor áll be az apokalipszis. A rendházban már mindenképpen eljött, mivel a kertben árván feküdt az elpusztult rózsabokor teteme, mindenfelé szétdobált kerti szerszámok hevertek, a rabnók elgyötört tekintettel kóvályogtak, a nővérek sírtak.

- Atyám - ragadta meg szenvedélyesen a férfi kezét a rendfőnök asszony -, mi lesz most velünk?

Ezután jött a sírás, amire válaszként az egész rendház egy emberként kontrázott, és Rabán atya érezte, hogy szét fog robbanni a feje. Nehezen értette meg, azt várják tőle, hogy átkozza ki szarka Micit, miközben búcsúmisét celebrál, ahol válogatott ószövetségi átkokkal illeti a garázdát.

Rabán atya nem akart hinni a fülének. Azt képzelte, csak álmodik és hamarosan fel fog ébredni, hogy végre az összes szentekhez intézett imájának köszönhetően megszabadul a rendház fojtogató virágillatától. Azonban hiába a vékony húron csüngő idő minden szívet facsaró valósága, az atya a lelke mélyén mégiscsak egy javíthatatlan idealista volt.

- De hát mi nem vagyunk protestánsok!!!

- Akár azok is lehetnének - nyugtatta meg a rendfőnök asszony a feldúlt atyát -, akár azok is lehetnének.

Tehát ott állt Emerencia, az érzékeny lelkű cselédlány és a revüs Daisy, lesütött szemekkel, mert jól tudták: a pusztításért nagy árat kell fizetniük. Azonban nem ez volt a legnagyobb katasztrófa, ami őket aznap érte. A bolond Lucia nővér, akinek annyi esze volt, mint egy tyúknak, és halvány sejtelve sem volt az emberi lélek mélységeiről, azt találta mondani:

- Szegény Lujzi, szegény nadálytövei, annyira sajnálom.

Mindenki mozdulatlan lett. Rabán atya idegeit már csak a kegyelem tartotta egybe, az emberiség józanságába vetett hite odalett. A virágok bezárták kelyhüket, és magukra húzva az ágyások zöldjét, elbújtak a világegyetemnek abban a zugában, amely kizárólag a szépségnek van fenntartva. Évszázadnyi idő telt el. Az ostoba novícia segélykérően nézett a többiekre, azok azonban csak Lujzit figyelték.

Lujzi sok mindent könnyedén elviselt, kivéve egyet: a sajnálkozást. Ezt mindenki tudta. Csak szegény Lucia nővér nem, mert ő szinte semmit sem tudott, ezért téblábolt úgy a rendházban, mint Pilátus a megváltástörténetben.

Módfelett kényelmetlen volt a kolbászos Lujzi heppje. Hiszen az egész társadalom a bocsánatkérésre és a sajnálkozásra van beidomítva. Percenként egymillió elnézés, oh pardon, bocsánat hangzik el. Ami a pardonnál is ezerszer rosszabb, az a sajnálkozás. Minden sajnálkozó embert azonnali hatállyal föbe kellene lőni. Persze erre nincs lehetőség, mivel jól neveltek vagyunk, főleg békeidőben, mert háborúk alatt föbe lövik a sajnálkozókat és a nem sajnálkozókat egyaránt.

A sajnálkozás az egyik legmegvetendőbb emberi magatartás, a szándékos gonoszsnágnál is aljasabb. Így nem csoda, hogy Lujzi agya teljesen elborult, amikor a sógora elnézést kért, amiért a földre morzsált. Lujzi reflexszerűen vágta fejbe a klopfolóval, és ugyanazzal a lendülettel

kezdte el a feldarabolását, mert lehet, hogy nem volt a lelkivilága túlcizellált, de a környéken ő volt a legjobb háziasszony. Ezt bárki megmondhatta. Így a többi már magától adódott, mégsem hagyhatta azt a szép nagydarab embert teljesen kárba veszni.

Amikor először került a rendházba, és elmesélte a történetét a vaskos Bertának, aki egy óbudai vegyeskereskedés tulajdonosa volt, egészen addig a napig, míg részeges szeretője az egészet el nem vesztette a lóversenypályán, és akit ezek után meghalt urának fegyverével dühében le nem puffantott, mint egy lovat, hogy stílusosak legyünk, akkor ez az óvatlan tulajdonosnő majdnem kolbászként végezte.

Berta szeretője nagyvonalú fogadása óta ugyanis elég érzékeny lett, és minden egyes rabnő történetét erősen megsiratta, bár igazából leginkább csak magát sajnálta. Így aztán amikor a kolbászos Lujzi rezzenéstelen arccal és érzelemmentesen elmesélte történetét, ő azonnal sírva fakadt végtelen együttérzésében.

Vaskos Bertát át kellett szállítani egy másik intézménybe, mert Lujzi ahányszor meglátta, annyiszor ugrott rá a nyakánál fojtogatva, miközben ilyeneket ordibált:

- Csak a sáfrányt, csak a sáfrányt ki ne felejtsem!

Vagy:

- A lábost, a lábost! Gyorsan, gyorsan, vagy elfolyik a vére!

A rendfőnök asszony érthető módon nem szerette az ilyen jeleneteket, ezért taktikusan igyekezett másfelé terelni a kolbászos Lujzi figyelmét.

- Lujzikám, senkinek nincsenek ilyen szép nadálytövei, mit szólnál, ha még nagyobb területet különítenénk el nekik. Brigitta nővér szerint egy pozsonyi patikus nagyobb mennyiséget is megvenne tőlünk.

Közben Haverda Mariska szőke hajfürtjei pont úgy szálltak a szélben, mint amikor anyját a szabadkai piacon életében utoljára megcsókolta. Ő távolról figyelte Lujzi vergődését, mint ahogy anyja halálát is csak messziről szemlélte, hiszen őt elvégre az angolkisasszonyok nevelték.

- Anyám - magyarázta imádójának - a világ legsugoribb asszonya, emiatt rém kiszámítható.

Imádója, aki a férje irodájában dolgozott és találkozásuk első percétől kezdve lánghó rajongást érzett a főnöke hitvese iránt, kissé elbizonytalanodott. De csak egy iciri-picirit. Éppen hogy csak. Alig. Egy aprócska sejtecske a lépe mélyén megmoccant. Olyan bizonytalanul, mert olyan egyedül volt, és nem oszthatta meg senkivel sem kétségeit, főleg nem

erkölcsi aggályait. Különben sem várja el senki, hogy egy sejt morális kérdések felett szorongjon, így aztán amikor a fiatalasszony szenvedélyesen megragadta imádója kezét és könnyek között elsóhajtotta, hogy ő már sosem lesz boldog, hacsak a férfi szíven nem lövi a fősvény öregasszonyt egy Gasser-féle forgópisztollyal, amikor az kosarakkal felpakolva hazafelé igyekszik a palicsi szőlőjéből.

- Mi haszna a világnak egy ilyen zsugori banyából? - duruzsolta Haverda Mariska áldozata fülébe, aki úgy vergődött imárottjának mézes-mázosan gyilkos szavai szorításában, mint ama szarajevói golyó a trónörökös nyakában: kereste ugyan a kiutat, de végül nem maradt más lehetősége, mint elvágni azt a vékony cérnaszálat, amely az embert az élethez köti. Így omlott le a férfi minden ellenállása, és utazott Szabadkára, hogy segítsen szegény Haverda Mariskán.

- Nézzen rám, János - zokogta a fiatalasszony -, ezekben a rongyokban kell járnom, miközben az anyám dúskál a jólétben.

Ez a szegény János mondjuk kifogástalannak találta Mariska megjelenését, sőt az volt a benyomása, mintha az a csipkés mályvaszínű ruhaköltemény vadonatúj lenne, és még sosem látta volna imárottján. De mit értett ő a női divathoz, és az is tény, hogy rengeteg pénzbe kerül szépnek lenni, főleg a fővárosban, miközben még a mihaszna szeretőjét is neki kell eltartania. De mit lehet várni egy züllött huszártisztól?! Még kolbásznak sem lenne jó! Mert bármilyen bumfordi hajtás is volt Lujzi a létezés csontrendszerében, mégis poétikus magasságokba tudta emelni a mindennapi élet kietlenségét, miközben sáfrányt kevert hozzátartozói ledarált húsához, nem úgy, mint Haverda Mariska. Mert van-e kiábrándítóbb és közönségesebb, mint pénzért ölni? Aligha.

Szóval ez a Lujzi Haverda Mariskához képest poétikus lélek volt.

- Drága Lujzikám - kereste a fogódzkodót a feldúlt érzelmek bozontosában a rendfőnök asszony -, ahogy Jézus urunk mondja: gondozd a te nadálytődet, és ne hagyd, hogy a gonoszak és istentelenek martalékává váljon hitványságuk megdicsőülésére.

- Csak a sáfrányt, csak a sáfrányt, azt el ne feledjem! - üvöltötte Lujzi, miközben Emerencia és a revüs Daisy haját megragadta, majd tiszta erőből belökte őket az általa mélyen megvetett nárciszok közé, amelyek alapvetően mindenki kedvencei voltak, csak a kolbászos Lujzi nem bírta a látványukat sem elviselni. A két lány némán tűrte a ráncigálást, hiszen Lujziban hét ördög eleven lelke munkálkodott.

Genovéva nővér sosem vett részt ezekben a halaskofa csörtékben, hiszen annyi elfoglaltsága adódott Krisztus körül, miután a szerelmi örület, mint gyors lefolyású láz, söpört végig a testén. Behunyta a szemét, és azzal próbálta megtisztítani gondolatait, hogy azt képzelte, anyaként áll a kereszt előtt. Egy percig sem merült fel benne, hogy anyának lenni még rosszabb, mint szerelmesnek. Mert a szerelem elmúlik, de az anyaság nem. Azonkívül a szerelmet amúgy is mindenki bohóságnak tartja, amiről nevetve lehet viccesebbnél-viccesebb történeteket mesélni. Azonban amikor egy anya gyermekét gyilkolják, az már nem olyan, amiről terített asztal felett csirkecombokat szopogatva hosszasan fecsegni lehetne csak azért, hogy a társaság végül jól nevehessen. Ezért amikor Genovéva nővér feltekintett a keresztre, ahol Jézus élettelenül csüngött, sikoltozni kezdett.

A kolbászos Lujzi ott tartott a revüs Daisy és az ábrándos tekintetű cselédlány edukációjában, hogy éppen az arcukat karmolászta megvadult macskaként, amikor meghallották Genovéva nővér sikoltozását. Rabán atya – aki egyszerűen semmiből sem tanult –, azonnal berohant volna, ha a rendfőnök asszony nem kapja el a karját.

– Várjon!

A nővérek és az elítéltek annyira Genovéva szépségének és szeszélyeinek hatása alatt álltak, hogy akárhányszor meghallották sikolyait a kápolnából kiszűrődni, sírva fakadtak. Egyedül a rendfőnök asszony és a kolbászos Lujzi őrizték meg a hidegvérüket. Meg a körülményekhez képest Rabán atya, de ő nem számított, hiszen elvégre csak egy férfi, és a férfiaknak amúgy sincs a leghalványabb sejtelve a női lelkek zezzugában tomboló erőkről, sem az ezekből fakadó káosz kezeléséről. Így aztán a rendfőnök asszonynak és Lujzinak kellett kicibálni a magán kívül lévő Genovéva nővért a kápolnából, és a virágoknak gyűjtött esővízbe megmártani.

Rabán atya ilyenkor mindig megkönnyebbülten fellélegzett. Mert azt hitte, a hideg víz kiűzi Genovéva nővér testéből a megszállottság ördögét, mindenki megnyugszik végre, visszatérnek a virágágyásaikba, ő a gyóntatószékbe, ahol hallgatnia kell szégyentelen vágyaik órákon át tartó litániáját, majd este lefekvés előtt megírja a sorban százhatvanötödik könyörgő levelét a püspökhöz, hogy végre helyezze át valahova máshova.

De ahogy ott állt Genovéva nővér testére tapadt vizes reverendájában, ez napokra elvette a békés álmát a rendház valamennyi lakójának. Rabán atya hetekig hallgatta a gyóntatószékben a nővérek és az elítéltek bűnös és szerelmes ömlengéseit.

És amúgy az sem igaz, hogy a püspök nem foglalkozott volna az atya áthelyezési kérelmeivel. Mind a százhatvanötöt személyesen dobta ki a szemeteskosárba.

Krisztus a vízen, 2022

Oberczián Géza

RÓMA

I. E. 50 KÖRÜL

Zötyög a kocsi a terméskövekből kirakott úton. A lány a vállamra hajtja a fejét, zaklatott álmában meg-megrándul, átkarolom. A rabszolga, akit a lány apjától kaptam, hangosan nógatja a fáradt lovakat. Tudja, ha megérkezünk, felszabadítom.

A saru tökéletesen illeszkedett a kecses lábra. Aurélia örömmel nézegette, talpra szökkent és pörögni kezdett, majd körbefutotta a kertet, lihegve toppant elém egy rododendron bokor takarásából, megölelt. Köszönöm, suttozta, nagyon szép. Lehuppant a padra, és elmélyülten tanulmányozni kezdte a pántokba vésett figurákat. Meséld el, fordult hozzám, meséld el, mik ezek a jelenetek, te olyan jól tudsz mesélni... Az idevezető utamat mutatják be, feleltem, elindulásomat Pannóniából, a Duna-parti oppidiumból, kalandjaimat az Itáliába vezető utazás során, hogy megérkezhessek Rómába, és a nagy Cicerótól tanulhassak politikát és a míves beszéd tudományát, és mivel ő rokonotok, így kerültem az ő javaslatára atyád szolgálatába a te nevelődként. A lány tüzetesen megnézte a bőrbe faragott apró mintákat és felsóhajtott: ez tényleg mind benne van, gyönyörű.

Ez a te tanítód tényleg sokoldalú, mosolygott Caius, a lány lábát simogatva. A Caesar által építtetett új Fórum legfontosabb templomának, a Venus Genetrixnek az oldalánál ültek, távolabb az építkezés zajától, a rabszolgahajcsárok folytonos kiabálásaitól és ostorcsattogtatásaiktól, a fájdalmas jajgatásoktól. Ő egy tudós pannóniai, mondta Aurélia, te is tanulhatnál tőle. Caius megcsóválta a fejét, engesztelően megsimította a lány arcát, és csak azután válaszolt: ő Ciceró híve, és hidd el, én tisztelem a nagy szónokot, a Haza Atyját, de a tanai, amiket manapság terjeszt és mond, azok károsak, a növekedéshez, fejlődéshez igenis szükség van Caesarra, az ő víziója egy nagy és erős birodalomról olyan távlatokat nyit Róma előtt, amit a köztársaságpartiak el sem tudnak képzelni. Caesar a jövő, Ciceró a múlt, jelentette ki, és felpattant.

Sajnálom, folytatta, hogy a nagybátyád ennyire befolyásolja a családodat, hogy ezt nem látod se te, se az apád... Aurélia zavartan hallgatott, érezte, hogy valami ebben az érvelésben nem helyes, de nem tudta megcáfolni. Ebédidő volt, indulnia kellett, megcsókolta Caiust és elindult a Forum Romanum főutcáján át hazafelé.

Milyen heves ez a te szerelmed, ez a Caius, kedvesem, nyugtatgattam Auréliát a délutáni szieszta alatt, hogy ne gondoljon ezekre a dolgokra: nekünk, és elnézést, hogy magamat is a családba sorolom, tudom, egy senki vagyok köztetek, tanító, alig több, mint egy rabszolga, de mégis úgy érzem, ide tartozom, és hidd el, nekünk semmi közünk a hatalmasok csatározásaihoz. A családod gazdag, a barbárokkal kereskedik, mit kezdene Róma, legyen az köztársaság vagy akár a császárság, márvány nélkül, ezekből épül Caesar Fóruma is, vagy réz nélkül, és bronz nélkül, ezeket az apád hajói hozzák Daciából, Pannóniából és ki tudja, honnan. De ebből készülnek a fegyverek, és ha már itt tartunk, a Caesart dicsőítő szobrok is... elhallgattam, láttam Aurélián, hogy valamin nagyon elgondolkozott. Végül azt kérdezte bizonytalanul, nem bűn-e kiszolgálni a diktátort, nem kellene-e ezekkel az anyagokkal a köztársaságot segíteni? Bevallom, nehezemre esett a válasz, sajnáltam az ártatlan, őszinte ideáit összetörni, de mit tehettem, olyan helyzetbe került, ahol fiatal kora ellenére látnia kell az összefüggéseket, mert ha csak az érzelmeire hallgat, előbb-utóbb összetörik... nézd, mondtam, finoman formálva a szavakat, hogy könnyebb legyen megemésztienie, nézd, itt nem oldalakról, hanem gazdasági erőről van szó. A te családod nagyon gazdag, olyan anyagokat és tudást biztosít, olyan kapcsolatokkal rendelkezik, amelyek mindenki számára fontosak itt Rómában. A köztársaság még erős, de már megfeneklett, csak ideig-óráig képes fenntartani a gazdasági erejét. A köztársaságnak nincs jövőképe, és a nagy vagyonok, mint a tiétek, elfogynak, szétaprózódnak, Róma megszűnik annak lenni, amivé sok évszázad alatt lett. A hatalom megtartásához először is gazdasági erőre van szükség. Ez pedig Caesarnál van, ő tud fizetni anyagért, munkáért, ahhoz, hogy ne szegényedjete el, ki kell őt szolgálni. Az így megszerzett pénzzel lehet azután másokat támogatni, ha akarjuk... Aurélia zavartan nézett rám. Hol itt a becsület, kérdezte. A logika nem mindig becsületes, feleltem.

A lány hamarosan férjhez megy, nem lesz szükség a szolgálataidra tovább, mondta Marcus, aki tíz éve kenyéradó gazdám, beszélgetőtársam, és, eddig legalábbis úgy gondoltam, jó barátom is. A lányom tanítása befejeződött, más munkát kell keresni magadnak, tette hozzá, talán a legjobb lenne, ha hazamennél Pannóniába. Nehezen tudtam volna válaszolni, meglepett a dolgok ilyen alakulása, reméltem, hogy a jelenlegi, nagyon is kielégítő állásom örökre megmarad, mert bár tudtam, a lány egyszer felnő, mégsem akartam belegondolni, mi lesz akkor. Hát mégis haza kell mennem, bár nem szerepelt a terveim között. Meghajtottam a fejem és távoztam.

Gyönyörű vagy, te leány, minden férfinak elcsavarod a fejét, Róma a lábaidnál hever majd ma este, mondtam Auréliának, amikor megjelent a dolgozószobámban az új ruhájában. Lábán a tőlem kapott saru, boldog voltam, hogy legalább ennyit tudtam adni neki, mielőtt el kell válnom tőle. Aurélia szomorúan nézett rám: Caius nem lesz ott, csak csupa ismeretlen, pedig én őt szeretem, csak hozzá akarok feleségül menni... Erre nem tudtam mit mondani, Caius plebejus származású, az apja pék, és bármennyire is tehetséges a fiú, Vitruvius Polló, a híres építész tanítványa, lehetetlen, hogy hozzáadják egy dúsgazdag patricius lányát. Megöleltem, majd meglehetősen undok módon jó szórakozást kívántam neki az estéhez. Sírva ment ki, és nekem is erőt kellett vennem magamon, hogy el ne érzékenyüljek. Senkim nincs a világon rajta kívül, és hamarosan elszakítanak tőle.

Lucius szórakoztató volt és kacér. Aurélia egész este vele szórakozott, bár az elején igyekezett elutasító lenni, és Caiusra gondolt, próbálta összehasonlítani a két ifjút. Caius komoly, és a munkája is az, hiszen Caesar templomát építi, hallgatag, csak akkor szól, ha mondanivalója van, Lucius pedig léha, az életet könnyen vevő dúsgazdag aranyifjú, aki egész este képes szóval tartani a társaságát, aznap elsősorban Auréliát. Dúsan megrakott asztalokon minden elképzelhető étel, halak, sülték, egzotikus gyümölcsök, sütemények. Egy szófán heverve falatoztak, a fiatal rabszolganők egyik tálat a másik után kínálták eléjük, ők pedig mindegyikről vettek egy-egy darabot, édes, nehéz bort ittak rá, nevettek, néha felpattantak, táncoltak a mimus zenész ironikus, a mindennapi életet, de a mitológiát is kigúnyoló zenéjére. Nagyon népszerű volt ez

a muzsika, és itt egy egész zenekar adta elő, rézfúvósokkal, lantokkal, víziorgonával. Hiába, Róma egyik leggazdagabb családja adta az estélyt. Aurélia észrevette más fiatalok pillantásait is, és az irigy tekinteteket, melyek Luciust kísérték, és ez jólesett neki. Ellazult, jól érezte magát, kicsit meg is szédült a bortól, nem szokott hozzá túlságosan, bár a szülei nem tiltották tőle. Az egyik tánc hevében Lucius szorosan magához ölelte, és azt is nagyon kellemesnek találta. A fiú izmos, kemény teste nekifeszült, és ő ezt határozottan élvezte. Egy pillanatra elgondolta, milyen lenne ugyanez a helyzet Caiussal, de hamar megfélekedezett róla. A zene szünetében Lucius kézen fogta és egy kisebb, hátsó terembe vezette, távol a mulatozó tömegtől. Szorosan átölelte Auréliát, megcsókolta, és Aurélia hagyta, mi több, kívánta a csókját. Lucius ekkor egy mozdulattal letépte róla a szép új ruhát, amit aznapra kapott az apjától, leteperte a csupasz padlóra és szétfeszítette a lábait. Aurélia égető fájdalmat érzett, a végén pedig vérzett. Amikor egyedül maradt, megjelent egy rabszolgány egy új ruhával, megmosdatta, segített neki felöltözni és visszakísérte a társaságba. Sírva kereste meg az apját, aki éppen egy questorral, egy városi ügyésszel beszélgetett elmélyülten. Akkor tetszel neki, éljen, ez el van intézve, ő lesz a férjed, mindössze ennyit mondott, miután Aurélia elpanaszolta, mit tett vele a házigazda fia.

A Forum Romanumra záporozik a déli napfény. Oppia ősz haján is megvillan, ahogy fejét rázva magyaráz. Hófehér ruhájában áll a Vesta-szüzek templomának lépcsőjén, előtte Aurélia. Oppia ide tartozik, jelenleg ő a legidősebb a Vesta-szüzek között. Ez ugyan nem jelent kiváltságot, mégis nagyobb tiszteletet kap, mint társnői. Hétéves kora óta él itt, és őrzi az örök lángot, ennek rendelte életét, és amikor harminc évvel később elmehetett volna, felmentethette volna magát a fogadalma alól egy család reményében, ő maradt, és tanítja az újakat, végzi a rá kijelölt rituálékat. Most furcsán érzi magát, mert Aurélia, mint oly sokan mások, tanácsért jött hozzá, de nemigen tudja, mit mondhatna hatvanhét évesen, szűzen egy lánynak, aki megerőszkolásra panaszodik, és lassan házasságra lép Róma egyik legkiemelkedőbb férfiával. Ha ez az erőszak vele történt volna Aurélia korában, és kiderül, akkor őt halálra ítélik, elevenen eltemetik egy üregbe, ahol van egy ágy, egy mécses, némi étel és víz, nem miatta, az elítélt miatt,

hanem inkább a többiek érdekében, hogy ne érezzék, a halálba küldtek egy papnőt. Persze volt idő, amikor a nőisége olyannyira megmutatkozott, hogy a szüzessége elvesztése érdekében ezt is vállalta volna. De az az idő elmúlt, ezért is folytatta szolgálatot.

Szerencsés vagy, drága kis unokahúgom, szónokolta, hogy az a férfi tett magáévá, akivel amúgy is leéled majd az életed, így nem szégyen, hanem dicsőség övezi a szüzességed elvesztését. A férfi igényének kiszolgálása alapvető női erény Rómában, ezt ne feledd. A törvény őket védi, a nőket elítéli. Mással ne hálj, csak ha a férjed utasít rá. Szeretőd ne tarts, csak az ő tudtával. Nem kell többet tudnod, minden más kialakul majd.

Aurélia magában zokog a lépcsőre rogyva, Oppia már elment, hogy megkezdje a déli rituálét a társnőivel.

Caius, a hallgatag bölcs férfi, a feltörekvő építész most nem hallgat, hanem kiabál. Aurélia fölé magasodik, kezével hadonászva nyomatékosítja szavait: micsoda egy aljas semmirekellő, megölöm, amiért megbecstelenített, megküzdök vele és levágom, mint egy birkát! Aurélia nyugtatja, ügyesebb nálad, egész életében vívott, míg te nem kaptál katonai képzést, esélytelen lennél, édes, felejsük el, szeretlek, soha nem mennék hozzá... Caius magából kikeltve üvölt: már hogy felejthetném el, nem vehetek el egy bectelen nőt, ha nem állok előbb bosszút érte... Aurélia zokog.

Lucius nevet, büszkén megöleli apját, kezét ráz Marcusszal, megkötötték az üzletet. Aurélia busás hozományt kap, és a családi érdekeltségek összeolvadnak. A három férfi elégedetten kortyol a borából.

Apám, soha nem megyek hozzá ahhoz az erőszakos emberhez, inkább temessenek el elevenen, de még egyszer nem érhet hozzám. Aurélia hisztérikusan zokog, arcát egy párnába temeti a kereveten. A magas boltíves csarnokban, a villájuk központi részében visszhangzik jajgatása. Az apja erővel maga felé fordítja, és lassan, tagoltan, még valamennyire együttérzőn is magyarázni kezd: értsd meg, az utóbbi hónapokban több hajónk is eltűnt a tengeren a teljes rakományával együtt, vihar, vagy ki tudja, de súlyos veszteségeket szenvedtünk, ráadásul nem tudtunk időben szállítani Caesar Forumának építéséhez. Muszáj volt

kölcsönkérni, hogy újabb nyersanyagot vegyünk, de a magas kamatoktól úgy eladósodtunk, hogy lassan csődbe megy a család. Caesar nem nézi jó szemmel az ilyesmit, kötelez mindenkit, hogy álljon ki az üzletéért a teljes vagyonával. Mindent elveszithetünk. Egyetlen reményünk Lucius családjának a vagyona, amit a házasságotokkal a rendelkezésünkre bocsátanak. Érted már, miért nem kényeskedhetünk? Aurélia újra zokog.

A küldöncnek én nyitottam ajtót, még van két hét az esküvőig, addig maradhatok, így egyeztünk meg Marcussal. A fiatal fekete rabszolga szó nélkül átnyújtott egy papiruszt, Lucius apjának a pecsétje zárta le. A küldöncöt elengedtem, a levelet odaadtam Marcusnak. Keze remegni kezdett, arca elfehéredett, mire végigolvasta. Mindennek vége, sóhajtott. Odaadta a papiruszt, én is elfehéredtem. Lucius apja értesítette Marcust, hogy a fiát az éjjel orvul leszúrta valaki. Kimentem, megkerestem Auréliát, elmondtam, mi történt. Mosolygott, napok óta először.

A praetor, az elöljáró által összeállított vád szerint Caius éjjel hátulról támadta meg a védtelen Luciust, és leszúrta egy törrel. Caius tagadta a bűnösségét, és az ügyvédje hiába volt kiváló szónok, mégsem tehettek semmit. A bíróság minden tagja egyetértett a váddal, és Caiust halálra ítélték. Másnap délben a Forumon végre is hajtották az ítéletet, bárdal fejezték le. Aurélia összeroppant. És én is, ugyanis tudtam, hogy Caius ártatlan volt. Én béreltem fel egy suhancot, hogy tanítsa móresre Luciust, amiért megerőszakolta a lányt, de a fiú túlteljesítette a megrendelést. Feladtam volna magammal együtt, de nem találtam sehol. Róma hatalmas, ha elbújt, soha nem leljük nyomát.

A kocsi zötyög a terméskövekből kirakott úton. A lány a vállamra hajtja a fejét, zaklatott álmában meg-megrándul, átkarolom. Apja bízta rám, őt száműzte Caesar, mert nem teljesítette a szerződését, emiatt az új Forum építése késedelmet szenved. A rabszolga, akit a lány apjától kaptam, hangosan nógatja a fáradt lovakat. Tudja, ha megérkezünk, felszabadítom, azért siet. Vajon mihez kezd majd Pannóniában, a Duna partján? És mi?

KR. U. 1526

Uram, nevem Benedict, arra az esetre, ha nem ismernél fel, bár oly sok fohász elhagyta ajkam, igazán tudhatnád már. És bocsáss meg, hogy hozzád szólok, tudom, hogy nem vagyok méltó! De olyan nehéz ezt a sok sorsot magamban tartani. Gyóntatóként senkivel nem beszélhetek ezekről, hát hallgass meg Te, Uram, végül is a Te szolgád vagyok és akaratod közvetítője ideleln a bűnösök között. Megengedted, hogy a Santa Maria Maggiore székesegyház papja legyek, a legnagyobb és legmagasztosabb helyé Isten házai közül a világon, és ezért örökké hálás leszek. De vannak terhek, amiket egyedül nem tudok tovább vinni. És szükségem lenne bölcs iránymutatásodra is, mit tegyek ebben a tragikus helyzetben. Elmondom, ahogy történt, és a végén, kérlek, Uram, világosítsd meg elmém, hogyan lehet ezután tovább élni...

A Szent Péterről elnevezett új bazilika építésének huszonegyedik évében járunk, öszentsége, VII. Kelemen pápa uralkodásának pedig harmadik évében. Megboldogult Gergely pápa kezdte a történelmi méretű építkezést, és hozzá hasonlóan utódja is ebbe önti a vatikáni kincstár minden pénzét. Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a mi gyönyörű templomunk azóta folyamatosan romlik, és semmit sem kapunk felújításra... Megbocsáss, Uram, de mindannyian belerokkannunk ebbe a mértéktelen költségekbe. Róma, az egyház, és az egyszerű emberek is. Erről is szeretnék beszélni veled.

Maria egy hithű, gazdag kereskedőcsalád leánya, akit van szerencsém kiskora óta kiszolgálni a szentségekkel, nálam keresztelkedett, bérmalmozott, és gyóntatójául is engem választott, mint ennek a történetnek oly sok másik szereplője. Rendszeresen látom a vasárnapi misén is. Tanulmányai során okos, megértő, művészeteket és tudományokat ismerő fiatal nővé érett. Egy alkalommal társaságban megismerte Matteót, az érdemes fiatalembert, aki a vegyészeten igyekszik új eredményeket elérni. Matteo az anyagok átalakításának módoszatait kutatja, hogyan lehet aranyat csinálni bármilyen más, értéktelenebb fémből. Tudom, Uram, ez eretnokség, és fel kellene jelenteni őt a Szentszéknél, de nem tehetem, mert engem köt a gyónási titoktartás. Ráadásul jó szándék, nem önös érdek vezérli, a köz javára kíván adományozni, nem magának felhalmozni a beláthatatlan vagyont, ami így elérhetővé válna. Szegény sorból való, jószándékú fiú ő, szelíd és

buzgó hívó, ha nem tudományokkal foglalkozna, a vallást tekintené életcéljának. Tudom, mert őszintén megnyílt előttem a gyónása során.

Maria, a szentéletű ifjú szűz megmagyarázhatatlan vonzalmat érez ezen ifjú iránt. Megvallotta nekem tiszta szívből szerelmét, amely néhány találkozás után kölcsönösséget nyert. Titokban találkoznak, leginkább a Forum Romanum elhagyatott romjai között, déltájban, amikor kisurran a villájukból, miután a nevelőnője sziesztázni tér. Ott napközben sem jár senki, nem zavarhatják szerelmes magányukat. De be-beülnek ide hozzánk is, vagy a szomszédos ősrégi Santa Pudenziana templomba. Matteo ilyenkor feltűzelve magyaráz Mariának az elért eredményeiről, a kísérleteinek kockázatairól. Egyszer majdnem felgyújtotta magát és a házat, ahol dolgozik a San Giovanni negyedben, amikor szénnel kísérletezett és gáz szabadult fel, ami a levegőre jutva nagy durranással meggyulladt. De szerencsére nem minden kísérlete jár ennyi veszéllyel. A leány szenvedéllyel hallgatja az ifjút, a terveit, hogy a római polgárokat segítené. Tudom, Uram, hogy ez az aranycsinálás az akaratoddal ellentétes törekvés, mégis jó célt szolgál, főként, hogy a Te dicsőségre emelendő templom építése mennyi nehézséget okoz az embereknek. Még szerencse, hogy ő nem az örök élet elixírjét szeretné felfedezni, bár azt mondják, a kettő között már nem nagy a különbség. De ezt te, Atyám, jobban kell tudd nálam...

Bocsásd meg, Uram, csapongó elbeszélésemet, de beszélnem kell valakiről, aki fontos a történet szempontjából. Gyermekekora óta ismerem egy Pietro nevű férfit, aki léhűtő életmódjáról híresült el, templomba sem jár, bár kisfiúként nálam bérmálkozott. Akkoriban ígéretes sors állt előtte, gazdag család, jó erkölcsök, példaszerű társasági elismertség, hatalom, mely egész a Vatikánig elér, és melyet jó célok érdekében használnak... Pietro azonban felnőve meglátta a kivételes helyzetéből adódó lehetőséget, hogy a család hatalmával és gazdagságával sok mindent megengedhet magának. Kimaradt a templomból, abbahagyta tanulmányait, idejének jó részét kétes hölgyek és barátok társaságában töltötte mulatozással... egyszer egy esküvő alkalmával tévedt be ide, Uram, és én kihasználtam az alkalmat, hogy gyónásra bírjam, bár láttam rajta, hogy kapatos... Atyám, elképzelni sem tudod a bűnök ama sokaságát, amit ez a férfi el nem követ nap mint nap. A mi anyaszentegyházunk kötelessége volna az ilyen eltévedt bárányokat kiközösíteni, nehogy másokat is megrontsanak, de én arra gondoltam, megmentem

őt a gyülekezet és a Te számodra, Uram! Azt találtam ki, hogy a példamutató élet megismerése megváltoztathatja a romlott erkölcsöt és segíthet a Te utadat járni még oly bűnös lélek számára is, mint Pietro. Egy alkalommal úgy intéztem, hogy Maria Pietro gyónása után érkezzen, és kértem egy rövid haladékot a lány gyónásának megkezdése előtt, lehetőséget adva nekik a találkozásra és beszélgetésre. Pietro hamar felismerte, milyen különleges személlyel hozta össze a sors, melyet szerény személyem irányított ebben az esetben. Érdeklődni kezdett Maria iránt, és amikor megtudta, hogy gazdag, szinte minden alkalmat megragadott a találkozásra. Maria udvariasan meghallgatta a férfit, de nem bátorította, nem közeledett hozzá, sőt, egy idő után mintha terhére lettek volna ezek a találkozások. Pietro soha ezelőtt ennyit nem járt hozzánk, és nem gyónt, mint abban az időben. Megvallotta vonzalmát az ártatlan fiatal lány iránt. Ekkor kezdetem ráébredni, nem biztos, hogy helyesen cselekedtem...

Pietro elválaszthatatlan bizalmasa, Rafael, aki szintén könnyű életet él, de messze nem olyan gazdag, mint barátja, elmondta egy beszélgetésben, miután biztosítottam róla, hogy köztünk marad, mintha gyónna, legfeljebb Te tudod meg, Uram..., szóval elmondta, hogy amióta Pietro szülei meghaltak, az üzlet már nem megy olyan jól, mint azelőtt, Pietro nem foglalkozik vele, viszont rengeteget költ a kedvteléseire, és emiatt komoly anyagi nehézségei támadtak. Pedig egy aranybányán ült mostanáig, az új bazilika építésére szállítottak anyagot a kezdetektől, már eddig is mesés vagyon ütötte a markukat. A pápai kincstár busásan és pontosan fizetett, igaz, mindenből a legjobbat és a legrágábbat követelte, de meg is adta az árát. Ehhez kellett Pietro családjának kapcsolatrendszere, hogy mindezt be tudják szerezni. Most viszont kezd kiesni a megrendelő kegyeiből, későn szállít, akkor is kevesebbet, mint amennyit megígért. Már egyszer személyesen a pápa öszentsége hívatta magához, hogy helyre tegye az ügyeket, de nem sokat használt, a helyzet érdemben nem változott.

Matteo, Maria kedvese nemrég megvallotta a gyónás szentségében, hogy egy alkalommal megismerte Maria szüleit egy társasági eseményen, ahová őt azért hívták el a sok rangos és gazdag ember közé, hogy látványos bemutatót tartson a tudománya eszközeivel. Ott volt aznap este Pietro is, aki a bemutató alatt nem szakadt el Mariától egy pillanatra sem, folyton körülötte legyeskedett, frissítőkkel, sütemények-

kel traktálta... Matteo bemutatója nagy sikert aratott, különböző anyagokkal más-más színűre festette a lángot, amit egy olajjal működő égő adott, aminek a lángját egy fűjtatóval izzította még hevesebbre, és elmagyarázta, mennyire egyszerű ilyen módon megkülönböztetni egymástól az elemeket, melyek a természetben előfordulnak. Maria édesapja is lelkes természetbúvár, bár őt sokkal inkább az élőlények, elsősorban a madarak érdeklik, neves ornitológus, a villájukban egy egész szoba tele van kitömött madarakkal, melyeket tanulmányoz. Mondom, természetbúvár érdeklődése odáig fajult, hogy a bemutató után meghívta az ifjú tudóst a házukba. Matteóval madarat lehetett volna fogatni (már megbocsáss, Uram, ezért a profán nyelvi tréfáért) örömeiben, remélte, hogy ezzel közelebb kerül ahhoz, hogy megkérhesse Maria kezét. Aznap este Maria apja egy befolyásos vatikáni bíborossal beszélgetett. A kérdésre, hogy lehet ő jelen egy világi társasági eseményen, a bíboros egyszerűen ennyit válaszolt: mi ugyanazt az életet éljük, mint bárki, még ha tekintetünket közben a mennyre vetjük is... Később egyebek mellett a Szent Péter-székesegyház építése is szóba jött. A bíboros aggályosnak találta, hogy a pápa az elődjéhez képest még több pénzt öl az építkezésbe, miközben háborúra készül, és azt hiszi, elég erős a szövetség, amit létrehozott Cognaci Szent Liga néven a francia királlyal, Milánóval és Velencével, és legyőzheti a német császárt, de közben nem ad pénzt a seregnek, alig van épkezláb ember, nagy baj lesz ebből, suttogta halkán. Amíg az építés ebben az ütemben halad, nincs miért aggódni, vélte optimistán Maria apja, a pápa tévedhetetlen, tudja jól, mit csinál... Uram, felelte a bíboros, ha engem kérdezel... de nem kérdezel...

Ugyanezen az estélyen feltűnt Maria szüleinek Pietro érdeklődése, és miután megtudták, ki is ő, mennyire gazdag és befolyásos fiatalember, és szemmel láthatóan Maria jól ismeri őt, meghívták másnapra ebédre. Ennek eredményeként, még mielőtt Matteo egyáltalán eljutott volna a személyes bemutatkozásig, Maria máris Pietro menyasszonya lett, hiszen a fiatalember és a szülők ott az ebéden megállapodtak a lány megkérdezése nélkül. Pietro a családja régi dicsőségét valósnak mutatta be, ezzel nagyon is előnyösnek mutatva be a két család egyesülését egy elrendezett házasságon keresztül. Mindenki nagyon elégedett volt, csak a lány keseredett el végtelenül. Kiszökött a Capitolium-dombon álló villából és Matteóhoz szaladt San Giovanniba. Matteo elkeseredett, el

is mondta nekem később, hogy miféle terveket szövögetett, például, hogy megöli Pietrót, azután azt, hogy felfedi a férfi titkát Maria szülei előtt, de belátta, hogy ezek nem járható utak, a gyilkosságért kivégeznék, a szavainak pedig nem adnának hitelt. Ezután vetette fel, hogy szökjenek meg együtt, Firenze tárt karokkal fogadja a fiatal tudósokat... Maria bizakodni kezdett, de hamar rájött, ez az út is járhatatlan.

Pietro mindennapos vendég lett a családjukban. Sikereit ecsetelve egészen behalózta Maria anyját, nemkülönben apját is. Matteo bemutatkozása tudósként sikeres volt, de amikor Mariához fűződő barátságáról, vonzalmáról kezdett beszélni, rövidúton kitessekelték a villából. Hamarosan bejelentettük az eljegyzést is az egyik vasárnapi szentmisén. Nekem jutott a megtiszteltetés... Maria azonban továbbra is találkozgatott itt a templomban Matteóval. Beszélgettek, amíg a nevelőnő a gyóntatófülkében volt, én pedig gondoskodtam róla, hogy jó hosszú ideig tartson. Amikor Pietro erről tudomást szerzett, nyomoztatni kezdett Matteo után. Megtudta, hogy a Bölcsek kövének kutatásával foglalkozik, ami okkult tevékenységnek, így vallásellenesnek minősül, ezért megszarolta, ha nem hagyja el Rómát haladéktalanul, és felejt el a lányt, akkor feljeleníti a Szentszéknél, ráadásul Mariát is, mint aki régóta tudott erről az istentelen tevékenységről... Matteo átlátott Pietro hazugságán, tudta, hogy nem ártana Mariának, mert akkor hamvába halna a házasság és vele veszne a vagyon... Velem üzenté meg a lánynak, hogy Firenzébe megy, ne keresse, mindkettejük érdekében az lesz a legjobb, ha örökre elfelejti őt. Azt is elmondtam a lánynak, hogy mindez Pietro zsarolása miatt alakult így, miatta kényszerült menekülni a szerelme. Maria vigasztalhatatlan volt. Szegény lány, és énmiattam történt mindez!

Maria pár nappal később meggyóna nekem, hogy egy szolgálval figyeltetni kezdte Pietro házát, és arra kellett rájöjjön, a férfi semmit sem változott, kétes hírű hölgyek adták egymásnak a kilincset, hajnalig tartó mulatozások verték fel a Tevere partját, ahol Pietro palotája állt. A szolga azt is megtudta Rafaellótól, akit elhívott egy kocsmába és leitatott, hogy Pietrónak a vagyon kell, arra akarja rátenni a kezét. Ebből Maria számára világossá vált, mit kell tennie. Elmondta a szüleinek mindazt, amit megtudott a vőlegényéről. Ők nem hitték el, a szolgát szavahihetetlennek állították be, és elkergették a háztól, még ajánlólevelet sem adtak neki.

Akkor Maria eljött hozzám és a tanácsomat kérte. Nem tudtam más egyebet mondani, csak amit az egyház megkövetel, hogy fogadja a házasságát és a férjét jó szívvel, legyen odaadó feleség és anya, félje a vallást és nevelje gyermekét jó erkölcsre. De legszívesebben azt mondtam volna, lányom, menekülj, őrizd meg szíved tisztaságát, menj Firenzébe és légy boldog a szerelmeddel.

Ó, én vétkem, én igen nagy vétkem, hogy bemutatam e két fiatal egymásnak, az angyali ártatlanságot a pokoli bűnösnek... Maria megölte magát, a Tiberisbe veszett szegény ártatlan, hogy elkerülje a megalázó házasságot. Uram, hogy fogok én elszámolni ezzel az ígéretes fiatal élettel...?

És te, Uram?

KR. U. 2022

Két ujjá közé csippenti az eszpresszós csészét, úgy hajol közelebb a nőhöz az asztalra könyökölve, azt mondod, ez első randin lefeküdtél vele, kérdezi, mégis micsoda taktika ez? Az öregember egész közelről mered a nő arcába, a csészéje majd megérinti a másik orrát, ahogy belekortyol. A nő nem jön zavarba, kezét bizalmasan ráteszi az öreg kezére: meg kellett tudnom, mit várhatok tőle, az én koromban már nem érek rá hasztalan köröket futni, a pasas hatvan fölött van, mi van, ha nem megy neki... Hát, elég gazdag, építési vállalkozó, feleli az öreg, nem mindegy? Nem hát, vágja rá a nő, egy szép nagy házban unatkozni, az élet meg elröpül, mire jó az? Hát eltart téged, meg a fiadat is, érvel az öreg. Arra elég vagyok egyedül is, húzza ki magát a nő, hát mit gondolsz, eddig mi volt, mielőtt bemutattál neki? Hogy mindig panaszkodtál, hogy nem bírtok megélni, vágja rá a férfi. Enni mindig jutott, és a lakás is megvan, vág vissza a nő, ne képzeld, hogy valami elesett kis nőci vagyok, de hát tudod is te... És, kérdezi az öreg. Megy neki, mondja a nő.

Kis római utca a San Giovanni negyedben, a járda mellett tömött sorban parkoló autók, ötemeletes házak, az alsó középosztály ízlése, nagy központi udvarok hatalmas boltíves bejárattal, rozsdavörös fal, egyen ablaksorok, sakktáblaszerűen nyitott és csukott spaletták, szimmetrikusan, mégis mintha véletlenszerűen néhány erkély, a kapualjban portás mos fel naponta kétszer, öntözi a leandereket, fogadja a szere-

lőket, beengedi őket a lakásokba, felügyel, hogy minden rendben legyen, a bejárattal szemközti zebrán engedi megállni őket, de a rokkant lakó parkolóhelye sérthetetlen, szigorúak a szabályok... az utca túloldalán kávézó, reggelire sajtos toast vagy croissant, kávé, cappuccino, belül nincs ülőhely, csak a pult, a járdán fémasztalok, műanyag székek, hiába november, tizenhat fok van, mindenki kint ül, és mindenki ismer mindenkit, mert mindannyian itt ülnek minden reggel.

Két saroknyira a főúton rendőrautók szirénáznak, gyülekezik a tömeg a tüntetésre, szívrózsaszínű zászlókkal mennek egyelőre a járdán, de ha megkezdődik a vonulás, az egész négysávos úttestet elfoglalják majd. A San Giovanni-bazilika előtt nagy színpad épült, harsog a zene, közel van, idáig is elhallatszik.

Giuseppe, az öreg nyolcvan fölött, kopott barna zakóban üldögél a törzsasztalánál, a bejárattól balra, ritka őszes haját némi olajjal hátrafésüli régmúlt ifjúsága divatja szerint, apró bajusza elegánsan sötétre festve, gyűrűsujjain pecsétgyűrű, előtte kávé, cigarettatárca, hamutál. Mindig van társasága, egymás után ülnek mellé a vendégek, aki siet, korábban, aki ráér, megvárja, míg rá kerül a sor.

A nőt Amandának hívják, a késő negyvenes éveiben jár. Hosszú fekete haja a fekete garbóra omlik a fekete blézer alatt, amit rengeteg fényes lánccal, bizsuval próbál izgalmasabbá tenni. Ha megmozdul, ezek vad lengésbe kezdenek és lágyan csörömpölnek. Markáns arca vékony, szeme élénk, figyelmes. Özvegy, a férje nem sokkal a börtönből való szabadulása után meghalt, összeszedett valami fertőzést, sosem volt egészséges utána az a nagydarab ember. Van egy tizenhat éves fiuk.

Megpaskolja Giuseppe kezét, felpattan, de mielőtt eltűnik a szemben lévő boltíves kapun, az öreg utánaszól: meg sem kérdezed, nekem megy-e? Röhög. A nő kacéran visszapillant, megvonja a vállát, ez nem lehet kérdés, mondja és lelép a zebrára. Mielőtt átér a túloldalra, öklét rázva szidni kezd egy közeledő bőrdzsekis alakot, akinek ősz haja taréjban mered az égre, hagyd békén a fiamat, kiabál utána.

A punk leül Giuseppe mellé, és rögtön belekezd. Amanda eltiltaná tőlem a legjobb tanítványomat, a saját fiát, pedig az a gyerek igazi tehetség, rég nem láttam hozzá fogható basszerost, kérek egy eszpresszót, int közben a fekete felszolgáló lánynak, és Ebony, drágám, megtennéd, teszi hozzá, becsomagolnál egy croissant, nagyon köszi,

majd visszafordul Giuseppéhez, de az közbevág: ne hívd így a jelenlétemben, légy szíves, én nem vagyok olyan rasszista, mint te... A punk megcsóválja a fejét, figyelj, öreg, mondja, tudom, hogy Amiha a neve, tudom, hogy Luzon-szigetről származik egy Laoang nevű városból, tudom, hogy egyetemre jár, harmadéves, orvos lesz és a kávézóban keresi meg a rávalót, cserébe ő is tudja, hogy ide két utcányira születtem, és a mai napig ugyanabban a lakásban élek, hogy van egy punkbandám, sőt, el is jött egy koncertünkre a Traffic Live-be, és tudja, hogy zenetanár vagyok a Saint Louis College of Musicban... rágyújt Giuseppe paklijából, folytatja, és azért hívom Ebonynak, mert elmesélte egy sör mellett, hogy az apja, aki mesztic volt, szóval nem is vérbeli filippínó, ezt a nevet akarta neki adni... ránéz az öregre, biccent, ha többet akarsz tudni róla, kérdezz... Bene, bene, nyertél Alessandro, legyen tiéd az utolsó szó, visszakozik az öreg, túl gyorsan ítéltem. Amiha közben megérkezik a kávéval és a croissant-nal. Szerinted is nagyon jól játszik Amanda fia, igaz, kérdezi a punk. A lány elmosolyodik, si, benone, nagyon jól, mondja mosolyogva és átmegy a másik asztalhoz felvenni a rendelést. Tudod, meghívtam a srácot a bandámba, a koncerten is játszott, emiatt fúj rám az anyja, egy mihasznának tart engem, tiltaná tőlem a gyereket, pedig elkallódna a tehetsége... Kihörpinti a kávé, felpattan, mennem kell, jót dumáltunk, elindul. Farmerja csípőjén lengenek a láncok, bőrdzsekije mintha önálló életet élne a derekán, bakancsa csattog a járdán.

Az öltönyös fiatalember egy idős, ápolt szőke nővel tárgyal nagyon hivatalosan, majd amikor a nő távozik, átül Giuseppe mellé. El vagyok átkozva, nem érti, egyszerűen nem fogja fel, hogy hiába az öröklött vagyon, a gazdagság, a palota meg a tetőtéri lakás a Colosseum mellett, adót azért kell fizetni, a vagyon nem előjog és nem mentesít, de ezt a nagynéném egyszerűen nem látja be, régen minden másképp volt, hajtogatja, és ehhez ragaszkodik... Az öreg elmosolyodik, enyhe kézmozdulattal kíséri a mondandóját: ne azt magyarázd, mit kell csinálnia, mert azt úgyis te végzed el, hanem azt, hogy mi lesz akkor, ha nem csinálja. Hidd el, azonnal észbe kap és szót fogad. A fiatalember hálásan néz rá. Mindig tanulok tőled valamit, jobb vagy hozzám, mint a saját nagyapám, mondja, bár ő már nem él... Hát akkor mindenképpen, dörmögi a bajusza alatt Giuseppe. Az adóhatóság nagyon hálás neked, folytatja a fiatalember, mert amikor elmondom a kollégáimnak, miket

tanácsolsz, azt mindenki megjegyzi és használja is. Legalább ragad valami a fináncokra, morogja az öreg.

Hatalmas terepjáró érkezik, megáll a parkoló autók mellett, félig a zebrán, sportosan elegáns, őszes hajú férfi száll ki, drága ruhák, megfizethetetlen karóra, divatos, illatos. Elhessegeti a fiatalembert, adóellenőrrel nem ülök egy asztalhoz, mondja. Leül az öreg mellé, int, egy eszpresszót kér. Itt lakik ez ragadós finánc, kérdezi, az öreg köhint egyet, rágyújt, a szeretőd szomszédja, fújja ki a füstöt. Amiha megáll előttük, leteszi a kávé, amit másnak hozott ugyan, de amikor meglátja a férfit, inkább neki adja. A férfi rámosolyog, üzenem Farmiga doktor-nak, hogy a jövő héten benéznék, küldjön egy időpontot, megmondod neki, kedves. Amiha bólint, ha beérek a klinikára, megnézem a naptárát és írok egy e-mailt, mondja. Giuseppe a férfihoz fordul, hallom, bejön a nő, mosolyog. Nem gondolod komolyan, ugye, hogy elveszem, kérdez vissza a férfi, nem is az én típusom, és nincs semmije, ennyi volt, meg is mondhatod neki. Szürcsöli a forró lét. Az utcán gyalogosokat kerülgetnek mopedesek, autósok, feltorlódott a forgalom a szabálytalanul parkoló terepjáró miatt. Jól van, mindjárt, int oda egy dudáló türelmetlenkedőnek a kávéscsészével, már a kávéját sem ihatja meg nyugodtan az ember. Én nem mondok neki semmit, morog Giuseppe, ez a te dolgod, ha szakítani akarsz, szakíts, csak ne bánts, mert megbánod. Na, tessék, még ez is, te is csak fenyegetsz, engem ki fog megérteni, pattan fel a férfi, kávéja kilöttyen a járdára. Ezt te fizeted, kiált vissza, elviharzik, bevágja a kocsiajtót, hogy beleremeg. Még percekbe telik, míg el tud indulni, tele az utca, addig folyamatosan dudál. A szemközti kapualjból kikiált a gondnok a felmosófára támaszkodva, halkán, betegeket is laknak itt, pihenniük kell... Giuseppe mereven néz utána, ezt meg mi lelte...

A főúton már megindult a demonstráló menet, énekelnek, táncolnak, a hangosbemondóból üvöltő rigmusokat kántálják: békét! szabadságot! le az elnyomókkal! we are the world, lengenek a szivárványos zászlók...

Lassan dél, bíró úr, mondja a csavargó az öregnek, és lepakolja szatyrait, ideje hazamenned, akkor az enyém lesz a helyed, de mire kimondja, a tulajdonos, erőteljes férfi, volt katona, békefenntartó, elzavarja, ide te nem ülsz, megmondtam, szól utána mély, erős hangon, érződik, hogy parancsoláshoz szokott. Hozzak még valamit, Giuseppe bácsi, kérdi, az öreg a fejét rázza. Mi ütött ebbe, kérdezi merengve, te

is hallottad, hogy beszélt, még Amandát is kihasználja... A tulaj elmondja, amit egy régi megbízható forrástól hallott, hogy nem megy túl jól az építési vállalkozónak, adócsaláson kapták, beperelték, fizetnie kell, de el van adósodva, pénze az nincs... a kissrác az adóhatóságtól, aki itt volt az előbb, a kis mostohaunokád, mosolyog, az tudna mesélni róla, bár nem szabad neki, teszi hozzá. Szegény Amanda, mondja az öreg, szegény...

Feláll, a tulaj segít neki, fogja a botját, megindul a szemközti kapualj felé. A gondnok meglátja, kipattan a zebra közepére, integet. A forgalom mint Vörös-tenger nyílik meg az öreg Giuseppe előtt. Eltűnik a kapualjban. Amiha az asztalokat törölgeti, és a székeket rakja rájuk, a tulaj lánccal egybefűzi őket és lelakatolja. Egy percre eltűnnek odabent, majd megjelenik a lány utcai ruhában, csinosan, energikusan, a tulaj kilép mögötte, hangos csattanással leereszti a rolót, oda is egy lakat. Kétfelé indulnak.

A második emeleti kis terasz alig elég két széknek és a kisasztalnak, a kisasztal alig elég a sakktáblának. Giuseppe és egy tagbaszakadt férfi játszanak, előttük egy-egy sör, de nemigen nyúlnak hozzá. Hallgatnak, gondolkoznak, ez a játszma nem időre megy, lépnek, ha döntöttek, a figurák csattannak a táblán, egyikük sem kíméli őket. Az öreg nyer, elégedetten húz egyet a sörből. Gratulálok, bíró úr, nyújt kezét a tagbaszakadt. Köszönöm, ügyvéd úr, böffent az öreg, haha, most nem jött be a körmönfont ügyvédi gondolkodás. Az egyenes letámadás erőteljes volt, mosolyog az ügyvéd, nem volt menekvés. Hallom, felbérelt az az építési vállalkozó, mondja az öreg. Nos, pereskedni akar, de még nem döntöttem, feleli a másik. És ki az alperes, kérdi Giuseppe. Nem kéne elmondanom, de a bíró úrban megbízom, mondja a tagbaszakadt, az adóhatóságot, azon belül egy fiatal kis fináncot, aki itt lakik valahol, talán ismeri is, bíró úr. Szegény srác, mondja az öreg.

Give peace a chance, zúgja az utca.

A kora este ellenére ilyenkor már sötét van. Giuseppe eléggé elfáradt, mert a pizzéria, ahová tart, pont a háztömb túloldalán van, márpedig ezek nagy házak, több épületszárny, folyosók, liftek, sok lakás, sok ember, és itt ismerik egymást, morfondíroznak, míg a botja után lépked.

Hadd segítsek, ugrik mellé egy fiatalember, jöjjön, Giuseppe bácsi, kerítünk egy helyet. Bekíséri a pizzéria teraszára, int a pincérnek, aki jóváhagyólag bólint, ott jó lesz, leülteti az öreget. Egy pohár proseccót és Carbonara spagettit kérek, súgja az öreg, a fiatalember bólint. Ha beszélne az anyámmal, Giuseppe bácsi, ha tudna hatni rá, hogy engedjen a zeneiskolába vissza, és a bandába, nekem az a jövőm... Add le a rendelést, magadnak is kérj valamit, mondja az öreg, azután beszélünk...

A pizzázó egy a millióból, amit Róma mellékutcáin találni, távol a turisták hadától, ide a helyiek járnak, az itt lakók, az asztalokon piros terítő, hely alig van, a kis teraszt az úttestből kerítette el a tulajdonos, sokan állva várják, hogy a rendelésük elkészüljön, és viszik haza a családnak, itt nincs pizzafutár, a megrendelők beszélgetnek, isznak egy pohár bort, majd futnak a friss, forró étellel, mert az csak úgy jó. Márpedig jó, a tulajdonos nem engedheti meg magának, hogy csak egyszer is hibázzanak, mert ha elveszíti az itt lakók bizalmát, sosem talál új vendégeket, itt neki csak ők vannak.

Nézze, Giuseppe bácsi, a zene nekem minden, ráadásul jó üzlet, a múltkori koncertért többet kaptam, mint amennyit anyám keres egy héten... a fiatalember kortyol a söréből. Jogellenes, hogy sörrel kiszolgálnak itt egy tizenhat évest, morogja az öreg, reméltem, tudod, meddig mehetsz el, de látom, nem tudod... anyádnak semmi baja a zenével, de a vén drogos zenetanárossal és a koncerteken a piálással van, és látom, jogosak az aggályai, nem is kell téged belevinni, mész te magadtól is a tilosba. A fiú dühösen felpattan és otthagyja az öreget. Még visszaszól, mielőtt eltűnik a sarkon, hevesen gesztikulál: lecsukatta az apámat, most meg nekem papol, hagyjon minket békén, nem is tudom, anyám mit lát magában.

Nagy fékcsikorgással megáll a hatalmas terepjáró. Egy pincér már ugrik is, három doboz gőzölgő pizzát nyújt be az ablakon. Az építési vállalkozó kihajol, úgy kérdezi, Giuseppe, beszéltél Amandával? Az öreg nemet int a fejével és nagy adag spagettit töm a szájába. Itt csinálják a legjobban, a nagymamája sem tudott jobbat. Evés közben felemelt pohárral int a pincérnek, kér még egy proseccót. A száraz, aromás habzóbor segít a megterhelt gyomrát egy kicsit megkönnyíteni.

Mire befejezi az evést, Amanda érkezik, izgatott, képzeld, megint randira hívott, éppen most tettem le a telefont, már azt hittem, nem érdeklek, egész nap semmi életjel, mintha nem is csináltuk volna tegnap este, amit csináltunk – itt kétértelműen mosolyog. Giuseppe azt várja, kacsintani is fog, egy szappanoperába, mint ez, simán belefér, de a kacsintás elmarad. A pincér leteszi a proseccót, Amanda felkapja, felhajtja egy szuszra, köszönöm, mondja, rohanok, ki kell csinosítsam magam, és alhat ma nálad a fiam, kérdi... elviharzik.

Tüntetők egy csoportja jön hangoskodva, sörrel a kézben, zászlókba burkolózva, kéz a kézben, vagy összeölelkezve, enyhén dülöngélve. Nem józanok, állapítja meg Giuseppe, vajon mi volt az a fontos dolog, amiért megérte nekik a nagy kiállításban ennyire berúgni, morfondíroznak.

A tagbaszakadt ügyvéd érkezik, leül, pizzát rendel. Giuseppe látja rajta, hogy ideges. Hagyja, majd elkezd beszélni, ha úgy érzi, itt az idő. A tüntetők már egy sarokkal arrább járnak, de még mindig ide hallatszik, miről beszélnek: a tőkések kihasználják a kisembereket..., nincsenek jogaink..., a kisebbségek elnyomása intézményi szinten..., békét..., demokrácia... Nem vállaltam az építési vállalkozó ügyét, kezdi az ügyvéd, de segitened kell. Giuseppe összerezzen. Már nagyon régen volt, hogy valaki így szólt hozzá, kérdően néz a másikra. Az elmondja, hogy a leendő ügyfele Amandát akarja behívatni tanúként, amiből majd vádemelés is lehet, mondván, kihasználta őt azzal, hogy viszonyt kezdett vele, csak azért, hogy a szomszédjának, a fiatal adóellenőrnek kémkedjen, mert az a szeretője, és ha adócsaláson kap egy ilyen jónevű gazdag vállalkozót, akkor előléptetik, szóval az egész csak a pénzről szólt, és őt be akarják sározni, satöbbi, satöbbi, satöbbi... Amanda ügyét ingyen is elvállalom, fejezi be. A történelem ismétli önmagát, suttogja Giuseppe. Az ügyvéd kérdően néz rá. Az öreg kér két proseccót, koccintanak. Majd lassan feltápáskodik, megveregeti az ügyvéd vállát, pénzt ejt az asztalra és elindul hazafelé.

Az öregedő punk ül az ügyvéd asztalához, sört kér, elvesz egy szelet pizzát, a szájába tömi. Te tudod, honnan ez a nagy barátság a bíró úr és Amanda között, kérdezi az ügyvéd. A punk nagyot nyel, azután beszélni kezd: Amanda férje jó haverom volt, kedves ember, nagyon szerette a feleségét, nem is próbálkoztam nála, kacsint, pedig igencsak szemrevaló volt akkoriban... Az ügyvéd int, tovább... Egy napon Amanda azzal ment haza, hogy nem mondhat semmit, de el kell utaznia

három napra, mert el kell intéznie valamit. A haverom nem hagyta annyiban, addig-addig kérdezgette, míg a nő kibökte, elrontott valamit a munkahelyén, ami tetemes kárt képes okozni a cégnek, és az egyik kollégája megszarolta, hogy beárulja a főnöknek, akkor pedig még büntető eljárás is indulhat ellene, Amandát még le is csukhatják, de ha megtesz egy egyszerű dolgot – egy csomagot kell leszállítani valahová és a cserébe kapott dolgot visszahozni –, akkor hallgat és segít kijavítani a hibát. Amanda férje ismerte ezt a kollégát, odament és szétverte a fejét egy akáchusáanggal. Ha nem mondtam volna, asztalos volt... Az ügyvéd int, tovább... A férjet elítélték, egészen pontosan Giuseppe, a mi híres-neves, minden lében kanál bírónk ítélte el. Egyszer megkérdeztem, ő mit tett volna a férj helyében, azt felelte, ugyanazt, de ettől még a férjnek börtönben a helye, mert megsértette a törvényt. Szerintem ez hülyeség... az ügyvéd int, tovább... Amandát kirúgták, munkanélküli lett, Giuseppe segített neki új helyet találni, akkor kezdett odafigyelni a nőre. Azt a szemetet pedig, a kollégát nem vonta felelősségre senki, néhány nap múlva viszont autóbalesetben meghalt. A sors azért tud igazságot szolgáltatni. Amanda és az öreg azóta is jóban vannak. Az ügyvéd bólintott, tényleg hasonló a helyzet, a dolgok ismétlődnek...

A tüntetésnek vége, az utolsó zenekar is levonul a színpadról, tízezer ember egyszerre indul meg gyalog Rómán keresztül haza. Nagyon buliztak a béke és az egyenlőség, testvériség, satöbbi nevében, gondolja Giuseppe, és most úgy érezhetik, valami fontosat tettek, ami miatt a világ jobb hely lesz másnapról.

Reggel Giuseppe a szokott időben ott ül a törzsasztalánál. Amiha az első eszpresszóval együtt nyújtja az *Il Messaggero* napilapot, szegény Amanda, mondja szánakozva, szegény, hogy történhetett ilyesmi... A lap főcímben hozza, és hosszú riportot szentelt a hírnek, hogy a neves, gazdag építési vállalkozó késő éjjel, miután éppen hazavitte barátnőjét és hazafelé tartott, a háza közelében a hatalmas terepjárójával halálos autóbalesetet szenvedett. A tüntetésről alig néhány mondatban tettek említést.

Kristó Tibor
PILLANATFELVÉTEL

ül a kicsi széken az udvaron
felhők résén hirtelen
rávillan a napfény
oly vakítón mintha vakuból érkezne
aztán megint felhő vonul a nap elé
s ő néz *sefelé*
dörzsöli szemeit bütykös ujjával
mintha restelné hogy épp most
épp ilyen öltözékben
s még csak nem is sejtette...
pallja blúzáról kötényéről
szoknyája korcából kirántott keszkenővel
áll a alatt a fejkendőt szorosabbra bogyozza
mezítelen lábujjait kuporgatja
s teszi mindezt csak úgy
mintha tudná pedig nem tudja
felvételt készített róla a jóisten
másvilági igazolványába

MÚTÉT

fekszik a dohos szagú orvosi rendelő asztalán
hasi fájdalommal érkezett kivizsgálásra
az enyhén szeszszagú orvos
félíg szívott cigarettájáról
(mely folyton cuppog szája szögletében)
parázs hullik csupasz hasára
hirtelen megvonaglik teste
vakbél – szól oda az orvos a gyulladt szemű
kikent arcú asszisztensnőjének

aki ráérősen megírja a kórházi beutalót
közben nikotintól sárgálló ujjai közt
újabb cigarettaszálat babrál

a kórteremben műtéteken már átesett
lábadozó betegek ráérősen ejtik a szavakat
vérszegényen vánszorognak
két ágy közé helyezett éjjeliszekrényen
csapkodják a kártya lapjait
nővérek orvosok nevei hangzanak el:
*M. doktor minden műtétje előtt
felhajt egy pohárnyi szilvóriumot
szomszédomat újra kellett műteni
mert hasában felejtette bonckését*
meséli a vakbélműtéten már átesett
lábadozó beteg huncut mosollyal arcán
mintha neki szánná mondandóját

a gyermek *veszi a lapot* amúgy is tudja:
M. sebész fogja műteni
klórszagú félelem gyötri
állott vizelet büze terjeng a kórteremben
tüdeje tágul és süllyed
minden pórusából nyugtalanság árad
már a szavak is értelmüket veszítik
csupán a plafonégő sercegését hallja
képzelete a bonckés körül forog
amint belehasít húsába
kihullik az orvos kezéből
s eltűnik hasának üregében
a betegek sovány vacsorájukat fogyasztják
a szelet kenyér az ujjnyi sajt
ehetetlen tárgyaknak tűnnek számára
nem éhes ő amúgy sem ehetne
holnap műtik

éjszaka mikor már a nővérek is elbóbiskolnak
a folyosó végén található szekrényből
kicseni ruháit átöltözik
s a földszinti ablakon át távozik
átugorja a kerítést s meg sem áll hazáig

A LÓIDOMÁR

udvarán keringette a csikókat
hosszú kötélre eresztve járatta
kockacukrokkal szelídítette
szoktatta hámba a lovakat
azt hírelték golyószilánk kering ereiben
a második háborúban *tett rá szert*
mikor rohamra vezényelték a lövészárokból
bár műtötték nem leltek rá az orvosok
a benne folyton vándorló szilánkra

házába fogadott egy kitelepített családot
akik a Partiumból érkeztek
egyenként hét kilós csomaggal
aztán ő is kuláklistára került
gúnyrajz jelent meg róla a faliújságban
valaki letépte nyomoztak a tettes kiléte felől
faggatták a falubelieket

sok évet megélt
pipázgatott a pitvarban
vizenyős szemmel bámult a semmibe
telke mélyén zsindeyeit hullató csűr
kapujára aggatott kötőfékek tucattjait
foszlatta a könyörtelen idő
a kőház falát repkény futotta be
előtte csenevész fák fuldokoltak a hőségben
nem mondható hogy golyó által halt
mert az a valamikori golyóbis

ahogy mondani szokta
nem állapodott meg szívében
tágas udvarán sátrat vert
egy idegenből érkezett zajos népes család
gebék heverésztek a kerítés árnyékában
aztán ők is továbbálltak
senki nem igényelte vissza külsőségeit
sírhintjét felnötte a gaz
megkopott fejfája megfűdült a temetőben
csak annyi olvasható rajta Bálint
maholnap ennyi sem

FELVÉTEL A MINDENKORI FRONTKATONÁRÓL

nézem a katona arcát
sárguló fényképen
a régi katonáét
melyet szüleinek küldött haza kovertában
kedves szüleim jól vagyok
hátmagikis
így kezdődött
a rövidke kísérő szöveg
jobbra nézz!
mintha hallanám a fényképen
szalutáló nyalka örvezető hangját
megképzik bennem a tisztelgést megelőző mozdulat
amint lábhoz helyezett behemót fegyverüket
mellmagasságba emelik a katonák
a csattanás is visszhangzik fülemben
az örvezető kezén kesztyű van övén pisztoly
csizmát visel sildes sapkát a fején
a fényképet ő is elküldhette menyasszonyának
a bakák bakancsot hordanak
csupasz kézben tartják a puskát

nem természetükre való a zubbony a nadrág
kinek milyen jutott beöltözéskor
parancsteljesítésre mindannyi alkalmas
talán a sorban harmadik kiskatona
küldhette szüleinek a fényképet
talán a sor végén svejkes pózban álló
semerre sem néző közlegény
vagy mindannyian ugyanazt haza
nézem a mai katona arcát
a tévé képernyőjén amint frontra indul
merev kifejezéstelen arc
nem néz se jobbra se balra se előre
mintha hátrafelé tekintgetne érzi talán
cigaretaszívásnyi idő maradt e földi létéből
nézem a katonák arcát a régi fényképen
látom a felvételt a képernyőn
a mindenkori frontkatonákat
ők már nem láthatnak engem

MÉLY(V)ISZONY

*Fekete Vince (Holtág)
című verse hatására¹*

*Holtág felett az ég hamvas
csillagot keresni rajta nem alkalmas
rémisztő vízverem
méregzöld haragú
akkor is ilyen zöld lehetett
amikor Maris megátkozta csalfa vőlegényét
ha változtatta színét
akkor mindig történt valami
igyekeztem mihamarabb hazaérni*

---

1 a dölt betűs sorok a költő *Halálgyakorlatok* című kötetéből valók

vajon megint milyen hír járja a faluban
kárvallott a gazda
elkötötték a szomszéd lovát a legelőről
a húgomat kis híján elütötte a vonat
aznap mintha zavaros volt

az Olt öreg ága *Holtág*
lélekfojtó félelmek rejteke
egy valamikori csobbanás emléke
halihós zsongású visszhangokkal
„feneketlen mélység”
magába rejti
„azt az iszonyatot, ami akkor volt”
mikor vizén sok villám cikcakkozott
fel nem parcellázható ős
mocsaras sírverem
melyben a lóköttő Gázsó halálát lelte
apám messzire elkerülte
környékén juhok legeltek s tehének
termetes kutyák őrizetében
letisztult vizében
fürdőző menyecskék viháncoltak
meztelenségüket rejtő lombok fedezékében
a bolond Csipegő Árpí ügyelte a faluvégen
amint megtérnek
tisztára mosott ingekkel kosarukban
az ő inge is köztük volt
Holtág
nincs irány
se előre se hátra
csak az a fehér madár van
mintha öröktől fogva ott ringatózna
emlékezetem öblös fogságában
az a porcelánliba mely ott porosodik
az elsötétített szoba vakságában
pikkelyeit hullató intarziás kasztenon
Holtág

nehéz már evezni szennyes vizeden
tudatodat egyre veszíted
nem ring rajtad fürge bárka
vizedben poshad a horgászni tilos tábla is
állok partodon emlékeimmal
visszafelé úszom az időben
melybe belefér az örökkévaló tér
visszatérő alakokkal rokonokkal
szomszédokkal tyúkokkal lovakkal
sorsát panaszó anyám
„beszélni akar, mondani... mindent elmondani”
mindenki ott van akit ismertem
volt otthonom egy másik létben
mélyedbe süllyedt haza
míg felettem az a fehér madár röppen
mindent elfedő szürkülő égen
kering erőtlenül szédelegve eltévedten
nincs menekvés nincsen mentség
reng a magasság szédít a mélység
hamvas az ég csillagtalan
eltévedtem iszonytatón

Kitartás, 2020

Ódor Fanna

KÉTUJJNYI

Egy fotóalbumot nézegetek,
olyan régimódit, ahol hártvás lapok választják el az oldalakat,
a képek alatt adatok: név, születési idő,
súly és hossz, terhességi hét,
Apgar-érték, és GV, ha gátvédelem volt, SC, ha császár.
Kétujjnyi vastag
albummal lepett meg édesanyám a diplomaosztó után.
Fekete kalapjáról úgy peregtek az esőcseppek,
mint a göröngyök apám temetésén,
e világ anyaméhéből egy másik világra születünk – mondta a pap,
s hinni akartam, hogy igaza van.
Másnap munkába álltam.
Az albumot bent tartom a kórházban,
azóta négyujjnyi lett,
a fotókat magam készítem,
rögtön a méhlepény megszületése után,
egy kattintásba zárom a meleg, lucskos pillanatot,
persze vaku nélkül, nejlonba csomagolt készülékkel.
Az asztalon sütemények fekszenek kitakarva,
egy tegnapi apuka hálája,
két minyon között egy gyümölcstorta,
három túrós, két csokis,
makaronok, és egy krémes,
az a kedvencem, kétujjnyi a hab a tetején.
Senki nem lát, villa nincs, hát
ujjnyi adagokat kanalazok számba
lassanként, a bal kezemmel,
míg a jobbal lapozok.
Igyekszem nem összekeverni a kettőt.
Ma is abortusszal kezdett a kisműtő,
volt belőle tizenöt,
én három kismamával vettem át a műszakot:

egyik már kint az osztályon,
másik az aranyórát tölti,
a harmadiknak gyengék a fájásai, kétujjnyira nyitott.
Nem akar tágulni
innen
egy szemtelen légy,
hiába hajtom el már sokadszorra,
itt zsong a krémesem körül.
Rászáll a lapra, hirtelen összecasukom az albumot,
izgága zsongása mozdulatlan maszattá változott,
letörlöm,
hál' isten nem hagy nyomot.
A nővérszoba foteljában ülök,
innen átlátok a kismamára.
Még nevetgél a férjével,
majd eltűnik a mosoly, amikor a méhszáj,
addig nincs dolgom.
Feljegyzem: 14:30,
és ujjamat nyalogatva belemerülök az albumba.
Különleges gyűjteményem minden darabját úgy ismerem,
mint gyermekkorom matricagyűjtőjét,
itt a kis koraszülött, 28. hétre, még két hetet élt,
képét később feketével kereteztem,
a picike halvaszületett fotójára két év múlva rátettem
a 3800 grammos testvér képét,
mintha ugyanő lenne, jobb kiadásban,
holott egyedi, bőrkötéses darabok,
csak nem mindet e világra készítették.
Itt vannak a hármaskreim, 32. hétre, persze császárosak,
a downosnak jószolt baba, aki egészségesen született.
A kis táltosom gátvédelemmel,
hat-hat ujjal,
kettőt azonnal elkötöttek,
nincs különcködés.
A fali készülék hangja berregve tépi szét az aranyfonalat:
beindult szülés, négyujjnyira nyitva,
azonnal érkezik a mentő,

és valóban, már hallom is a szirénát.
Megmosom ragacsos ujjamat,
és az ablakhoz lépek.
Két hordágy a két világ határán:
a fekete békésen ballag a patológia felé,
a fehér fürge lábakon szalad felém,
az egyikén élet,
a másikon halál.
Egymás mellé érve kezét fognak
a mentősök a betegszállítóval.

ÉDESANYÁMNAK

Még nem tudod, és akkor sem fogod tudni,
mikor a szemfedőt rám teszed,
mint most apámra, aki – mindketten tudtátok – nem is az apám,
de nem azért hagytam elmenni,
hiszen úgy szerettem, mintha a vér is összekötött volna minket,
nem csak a szíve, ami ilyen korán megtorpant a dobogásban,
hogy én mindig veled leszek.

Most nem mondok semmit, mert tudom, hogy nagyon fáj neked,
pedig hol van ez még attól a kintől,
hogy tétlenül nézd, ahogyan gyilkosokkal lógok,
ahelyett, hogy veled ünnepelnék,
ha már utánam jössz a fővárosba.
De addig még van időnk.

Mielőtt jönnek a rokonok, felviszlek a dombra,
ahová apám sosem jött ki veled, mert sok volt a munka,
csak te vártál itt alkonyatkor, nézve az utat, mikor az napokra elnyelt.
Csókjaidtól borítva leültem melléd a porba
– előlé nem emelnek zarándokhelyet –,
és csak fogtuk egymás kezét,
néztük a búcsúzó Napot,

amit kisgyermekként meg akartam keresni,
utánamenni a nagy golyónak,
te nem engedted, de reggelre mindig megkerült.
Nem mondod ki, hogy hinni szeretnéd,
nem mered, hogy apám is megkerül majd,
és én nem győzködlek,
bírom benned,
áldott vagy te az asszonyok között,
eljön az idő, amikor nem kérdezed,
hogyan lehetséges ez.

Csak nézed a napot,
és hallgatod a szelet,
arra gondolsz, hogy hasonlítok hozzá:
én is ide-oda megyek,
tényleg hasonlítok hozzá:
mindig itt maradok veled.

ÁSÓ, KAPA

Ha egy leány belészeret egy legénybe, minden gombócba az ő nevét rejti, s jelnek veszi, hogy éppen a kedvese neve jött fel elsőnek.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, ő énekel a lehangosabban a fonóban, és dideregve mossa arcát az első hóban, hogy szép legyen.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, a karzaton őt nézi a mise alatt, majd pogácsát süt neki, amibe havi bajának véréből elegyít.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, rossz hírét kelti a szomszéd leánynak, ki ugyanazt találta kiszemelni magának.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, aratáskor kissé feljebb emeli szoknyáját, s szemérmesen köti szorosabbra blúzát, valahányszor a legény felbukkan.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, előfordul, hogy szalmakazalban keresgéli pártáját, vagy elszakad a pendelye.
Ha egy leány belészeret egy legénybe, a szülei eltiltják tőle, mert egy tisztességes leány nem mehet hozzá a Falurosszához.

Ha egy leány belészeret egy legénybe, képzeletben a folyónak megy, de aztán a holdvilágnál meglátja a legényt a szomszéd lányos háznál, és másnap bent hagyja új kérője szűrét.

Ha egy leány nem szereti a vőlegényét, majd megszereti, ahogy más is, és végül engedi, hogy bekössék a fejét.

Ha egy asszony nem szereti az urát, akkor sem mondja senkinek, nem panaszkodik fejfájásra, és a szokásokhoz mérten szüli a gyerekeket.

Ha egy asszony nem szereti az urát, akkor is lehúzza a csizmáját, ha őt felrúgta, kimossa a kapcáját, és a legfinomabb falatokat neki tálalja fel.

Ha egy asszony szereti az urát, az ura akkor is félremegy, de neki elég nagy a köténye, sok minden elfér alatta a lila foltok mellett.

Ha egy asszony szereti az urát, csak lopva gondol a Falurosszára, aki még mindig agglegény.

Ha az asszony szereti az urát, imádkozik, hogy ne vigyék a frontra, s ha mégis, önmagát fogja be az eke elé.

Bár az asszony szereti az urát, előfordul, hogy szalmakazalban keresgéli főkötőjét, vagy elszakad a pendelye.

Ha egy asszony szereti az urát, nem megy el a Falurossza temetésére, azt mondja, gyengélkedik, és ez látszik is rajta.

Ha egy asszony szereti az urát, a Falurossza mellé temeti, de a dupla sír túlfelére, hogy ő majd kettejük között nyugodjék békében.

A világ közepe, 2023

Demeter Arnold

TESTYIT HAGYOM A FÖLDNEK

*„Halála óráján nem küldöm sem angyalomat,
sem apostolomot, sem prófétát, hanem
én magam az én áldott szent anyámmal meg fogok
jelenni, testyit hagyom a földnek,
lelkét viszem a mennybe, örök dicsőségben.”*

A testem egy szomorú történet körvonala.
Hadüzenet, búcsúlevél, fiatal apák halála.
Gyermekeik megkapják a nevüket,
a haza nem térők dicsőségét.

Még hiszek az oltalomban. Tiszta vagyok
és védtelen, akár a legszebb vadállatok.
Egy pillanatra örökre megszerethető,
mint akinek múlását bánja egy egész utca.

Fehéren lebegnek bennem a hideg szobák,
a gondosan összetűrt ágyneműk, a titkolt
afférok a halállal a kilátástalanság delíriumában.
Mintha egy élet szökésre készen telne el.

Illón élek és boldogan, a csontokban
nincs dac, csak nagyanyáim maradékai.
S miközben a törékenyek hatalmával roppanok
össze minden apróság alatt, halkan kivárom,

hogy halálom óráján ne jöjjenek angyalok,
hanem én magam viszek lelket és testet,
s majd a menny kapujában, ha nekem is jut
egy darab, hátrahagyom, ami e kettőből

megmaradt.

TÜREI

Türei Lengyel László emlékére

Reggel hétkor indultunk, Sarkadi Elek, négyes szám. Vagy három óra út, volt az négy is. Ludastól munkás forgalom, azt gondoltuk, még életedben elkészül az autópálya, legalább nem kell látnod, ahogy civilizáltan elfelejtik a falvakat. Hangodon keresztül köszönnek vissza az ismeretlenségben megkomponált kesergések.

Utolsó találkozásunk alkalmával még tápláltad a tüzet, ott, ahol Tamási Áron is megpihent, és te, hogy ne fázzon emléke és a több ezer névtelen paraszt hagyatéka, őrizted a lángot. Mesélted, hogyan vittek katonának, és hogy a legtöbb, amit tehetted, és ezt, mint javaslatként élém tártad, megőrizni másokat. Ez egy éve sem volt, aztán nem éltél már sokat, és most itt vagy, hej, de a türei nagy hegy alatt, ahol fölötted most három kislány zabot arat.

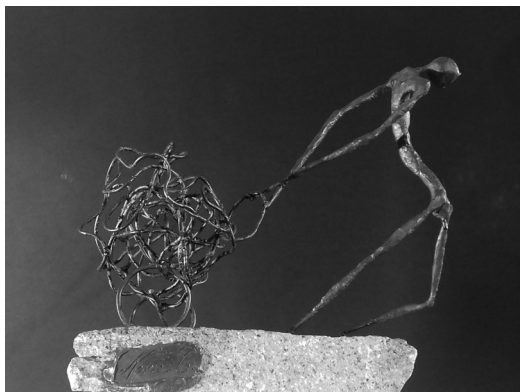
NAPOS OLDAL

Vannak itt báméskodó munkások, úgy kaparnak az árokban, mint a megszökni vágyó macskakölykök. Fedetlen, mégis lelakott házak, kiivott és bezárt kocsmák. Középületek, ahol egy életen át idegen lehetsz, gyomosodó parkok, ahol egyre ritkább a napos oldal.

Vannak itt kamaszok, akik az utolsó döntés jogán a sínek felé szaladnak. Sétálóutcán ordibálók, anyák, apák, mellettük szipogva kisgyerek ténfereg, nem tudja, hogy ki védi meg, elmaradni nem szabad, sietni kell, mert egyre ismeretlenebbek a szavak.

Vannak itt kérők és kéretlenek, akik első látásra kedvesek és értetlenek, a végére meg, ha tenni kell, kevesek és éretlenek. Furcsán bújócskázik bennük az akarat, és sehogy sem találják meg maguk. Kilóg a kényelem, egy halott csecsemő hazugsága, aki élteti a tettest tovább.

Vannak itt bajok, félrenézések, ki nem mondások, hangos újságok, farkaskiáltások. Ezekhez nem szabad közöm legyen. Elborzadni? nyugodtan, csak haladni kell, hogy más is férjen oda, még mielőtt zuhanna a test, még mielőtt előkerül a kés, még mielőtt nem én vagyok soron.

Úton, 2021

Bíró József

NOC1

ez az őrhely olyan őrhely
tetves bódé kulcsa sincsen
olyan őrhely ez az őrhely
idetévedsz alhatsz – priccsen

olyan őrhely ez az őrhely
tákoltszóca szúvas sámli
ez az őrhely olyan őrhely
négykézláb is lehet – mászni

ez az őrhely olyan őrhely
olyan őrhely ez az őrhely
bérnyilkosnak firnájzsos – gúzs

olyan őrhely ez az őrhely
ez az őrhely olyan őrhely
csicskásáért iszákos – zsúr

NOC2

ez az éden ilyen éden
lakájok krákognak
ilyen éden ez az éden
kényurak mámorban

ilyen éden ez az éden
eminnen imádják
ez az éden ilyen éden
amonnán rimázzák

ez az éden ilyen éden
ilyen éden ez az éden
csűrökből gerenda

ilyen éden ez az éden
ez az éden ilyen éden
puskákából beretva

NOC3

olyan lokál ez a lokál
mindenkit istápol
ez a lokál olyan lokál
gyertyaláng pislákol

ez a lokál olyan lokál
gurítnak tüskéket
olyan lokál ez a lokál
dúdolok rüfkéknek

olyan lokál ez a lokál
ez a lokál olyan lokál
vamzerek otthona

ez a lokál olyan lokál
olyan lokál ez a lokál
megannyi ostoba

Horváth Ildikó

PÁRNÁK

Már hetek óta várták. A férfiak csak legyintettek, nem hittek a mendemondáknak, de az asszonyok türelmetlenül pillantgattak valahogy mindig ugyanabba az irányba, az erdő felé, mintha onnan kellene érkeznie. Már nem is emlékeztek, ki mondta, hogy jönni fog, de amióta a hír felröppent, valami bizsergető várakozás szállta meg a falu népét, mint kora tavasszal az első rügyek kibuggyanásakor. Különösen a fiatal lányok várták, de a menyecskék úgyszintén. Meg hát a korosabb asszonyok, és az özvegyek is. Persze csak titokban. S vajon a férfiak? Be nem vallották volna, de nyakam rá, hogy ők is várták, mert valahogy többet fütyörésztek mostanság, s ha a szimatom nem csal, talán egy árnyalattal derűsebben végezték mindennapi munkájukat. Mit reméltek tőle? Tán, hogy megfejtí annak a másik világnak a talányát? S ha kaput nem is, bár egy kis rést nyit e köd fedte rejtelembe? Nem tudom.

Egy május végi napon aztán megjelent. Tényleg az erdő felől jött. De tartok tőle, valahogy nem így képzeltek el. Talán légiesebbnek, bájosabbnak, egyszóval: tündéribbnek. Ahogy az álmokhoz illik. Bár az álmok is sokfélék, olykor egész súlyosak, szövevényesek, sőt veszélyesek. Bilibók Erzsikének ez akkor jutott eszébe, amikor megpillantotta az Álomfejtőt. Földig érő, testhez simuló, sötétzöld taft ruhát viselt, vörösen lobogó haja laza kontyba volt tűzve. Határozott léptekkel közeledett, mint aki biztos a dolgában. Sejtelmes muzsika lengte körül, ami rögtön odavonzotta a falu lakóit. De a tekintetében csipetnyi ábrándosság sem volt. Egyenesen Erzsike felé tartott, belé karolt, s ellentmondást nem tűrően vitte is befelé, be a saját házába.

– Mi történik itt? – kérdezte Monoki Géza bácsi, aki épp arra téblábolt, és meglátta az Álomfejtőt.

– Tessék csak befáradni! – szölt a hölgy. – Mindenki hozza a párnáját!

S a hír terjedt, mintha a szél fújta volna. Lett is nagy tolongás az udvaron, sorban álltak a párnáikkal, főleg a kíváncsi fiatalok. Legelől Julcsa, a Dudás Pista bácsi cserfes leánya. Biztos tudni akarta, mit jelenthet a múltkori álma, amikor a vihar belekapott a szoknyájába, a

háztetők fölé röpítette, s hiába kapaszkodott, csak sodorta, sodorta. Aztán ott volt Döngölő Elemér, a falu erős legénye, nem igazán tudta, mi ez a gyülekezés, de nem akart lemaradni semmiről. Szokolai Mári néni is ott tolakodott, hátha kiderül valami rég nem látott fiáról. Jöttek sorban a népek félszegen szorongatva álmaik börtönét, párnáikat.

Ültek a tisztaszobában körben, a kanapén, és szájítva hallgatták, amint ez a vörös hajú idegen hámozza az álmaikat, turkál az életükben. Hiába a sok fehér kikeményített párnahuzat, az itt-ott szállingózó pihék, valami súlyos hangulat telepedett a szobára. Baljóslatok röpdöstek, délibábok suhantak. És foszlottak az illúziók. Egyre jobban feszengett mindenki. Volt, aki meggondolta magát, zavartan szorongatta párnáját, el szeretett volna menekülni, de az Álomfejtő borzongató tekintete megbénította.

Kopogtak. Bilibók Sándor, az Erzsike férje nyitott be. Biccentett, majd se szó, se beszéd átvágott a tisztaszobán, egyenesen a hálósobába. Megragadta a párnáját, a hóna alá rejtette, és határozott léptekkel elindult kifelé a házból, ki a faluból, tán még a világból is. Erzsike lehajtottá fejét, kicsit tétovázott, aztán felállt, az ablakhoz lépett, kinyitotta. Beleharapott a párnájába. A párna szétdurrant. Az apró pehelytollak lomhán repdestek a májusi szélben.

ÚJ FORMÁK

A hírhedt szerb vendégrendező miatt akartam csak látni a Sirályt. Őszintén szólva, nem hittem, hogy újat tudna mondani. Meg aztán ismertem a kis színésznőt, aki Nyinát alakította, szegről-végről rokonom, hoztam neki egy csokor vörös rózsát is, bár ki tudja, megérdemli-e. Kistermi előadás volt, közepen nyílt színpaddal, kettéosztott nézőtérrel. Belépésemkor rögtön megfogott a zongorajáték. Egyszerű, kissé diszsonáns dallam, csupán egy rövid hangsor monoton ismétlése, de azt hiszem, ma is fel tudnám idézni, és beleborzongok, valahányszor megszólal bennem: ta-ra-ta-ra-ta, ta-ra-ta-ra-ra... Teljesen megigézett, mi több, lecsupaszított, messzire fújta mindennemű előítéletemet, rögtön beszippantott az élő színház világába, amit azóta se tud pótolni semmi. Szólt ez a letisztult, felkavaró melódia, s még el sem

helyezkedtem jóformán, máris fejem búbjáig merültem Csehov univerzumába. Akárcsak Trepljov az új formákba. Pedig Trepljovot nem így képzeltem el, kissé vehemensre sikeredett figura volt, túljátszott lobbanékonyssággal.

Épp Szorinnal, a nagybátyjával folyt az eszmecsere: „*szerintem a mai színház csupa rutin, előítélet. Amikor fölmegegy a függöny, és ezek a hatalmas tehetségek, a szent művészet papjai (...) eljátsszák nekem, hogyan esznek, isznak, szeretnek, járnak, viselik a zakójukat; amikor a giccses képeikből és ócska frázisaikból megpróbálják kiizzadni a mondanivalót (...), amikor ezerféle variációban találják mindig ugyanazt, egy és ugyanazt...*”¹ – sorjázta Trepljov, aztán az ismert monológba vágott.

Az előttem ülő fiatalasszonyka mocoogni kezdett. Alacsony termetű, madárcsontú kis nő volt, előrehajlott derékkal, feszülten nézte az előadást.

– „*Új formák, azok kellene. Új formák kellene, és ha nincsenek, akkor inkább nem kell semmi.*”²

– Új formák, mi?! – állt fel az asszonyka Trepljovhoz illő vehemenciával. A régiek már szart sem érnek?! – még dobbantott is hozzá.

Nesze neked új formák, gondoltam, érdekes rendezői koncepció. De aztán láttam, előttem ez a kis nő egész testében remeg. Na, ezt most hogy oldod meg, Kosztya, kuncogtam magamban rosszmájúan a kívülállók biztonságos vackából.

Kosztya lelépett a színpadról, kinyújtott kézzel egyenesen feléje tartott, finoman magához vonta. Intett a zongoristának. Ta-ra-ta-ra-ta, ta-ra-ta-ra-ra – szólalt meg az a megejtő melódia, és ők összebújva lejtettek rá hosszú percekig. Az asszonyka válla meg-megrándult. A nézőtéren besűrűsödött a csend, zsibbadtan bámultuk ezt a váratlan csodát. Az utolsó taktusok után a zongorista kikísérte az asszonykát. Békésen, szó nélkül lépkedett a kijárat felé.

Trepljov fellépett a színpadra. Visszavedlett az egykori hektikus figurává. Folytatták Szorinnal a dialógust, aztán megjelent Nyina, s rendre a többiek. Szédületes előadást láttunk, dübörgött a taps meg az ováció.

Bódultan ballagtam haza. Teljesen megfeledkeztem a Nyinának szánt rózsákról.

1 Morcsányi Géza fordítása.

2 Morcsányi Géza fordítása.

FAGY

Egy zimankós februári reggelen toppantak be a rendelőbe. Eleddig csak olyan latyakos télféle volt, de az éjjel hirtelen átkozottul lehűlt az idő. A busz is alig akart indulni, féltő volt, hogy nem ér be a munkába idejében. Hárman voltak. Egymás szavába vágva újságotolták, hogyan történhetett. Nem volt az öregnek közeli rokona, ők hárman csak szomszédok. Az egyik esküdött rá: azelőtt való nap még látta a kocsmában, olcsó jinarsot ivott sörrel. Nemigen törődtek vele, mindenkinek megvan a maga baja. Az igaz, hogy a ház utca felőli ablakában nem volt üveg, ő maga törte ki mérgében még a nyár elején, amikor összeverekedett Bubival. De hát eddig is elvolt valahogy, ki gondolta, hogy beáll a mínusz húsz, és reggelre megfagy az öreg?

Azért jöttek, hogy a doktornő állítsa ki a halotti bizonyítványt, mert tisztességesen el akarják temetni.

A doktornő nyelt egyet, és zavarát leplezve keresni kezdte az öreg kórlapját. Egyetlen bejegyzés volt benne, egy jó tíz évvel ezelőtti tüdőgyulladás. Azt leszámítva, nem volt orvosnál.

Tudta, ki kell mennie a telepre, megnézni az öreget, megállapítani a halál beálltát. Nem ez az első alkalom, hogy a telepre megy. Kezdő orvos korában még rendőrt is hívott, legyen hivatalos a dolog, de ma már nem fél, inkább az ösztöneire hagyatkozik. És nem tart be minden szabályt.

Legutóbb idén nyáron voltak, kanyaró elleni oltást adni. De olyankor egy egész csapat megy, asszisztensek, közegészségügyisek, még a Máltai Szeretetszolgálat képviselője is csomagokat osztogatott, az volt a csali. A végén olyan sokan begyűltek, nem is jutott csomag mindenkinek. Ott toporogtak a tűző napon egy poros udvaron, sebtiben felállított *oltóközpontban*, legyek, kóbor kutyák, fel-felnyerítő lovak társaságában. De hatékony munka volt, még dicséretet is kaptak fentről, amiért megelőzték a kanyarójárványt a telepen.

De most itt ez az öreg. Nem emlékszik rá, nem ismerte. Mi van, ha valakivel összehalézott, és ezek csak hazudoznak összevissza? És egyáltalán milyen a fagyhalál? Felismeri-e? Nem habozhat tovább, döntenie kell. Közben begyűltek a betegek a váróban. Megvizsgálom

őket, azután vigyenek ki, mondta. Látnom kell, addig nem írhatom meg a halotti papírt.

Dél lett, mire végzett. Magához vette orvosi táskáját, felkapta kabátját, beült a kocsiba. A fiatalabbik jött érte, Blágo, ő vezette az öreg BMW-t. A telep lakói többnyire szociális segélyből és gyerekpénzből éltek, a férjek közül volt, aki börtönben ült, sokan külföldön boldogultak, a gyerekeket a nagyszülőkre, nagyobb testvérekre bízta. Az idősebbek betegségbe, a fiatalok az épp hozzáférhető szerekbe menekültek, sőt az élelmesebbek a narkotikumokból jó kis pénzeket vasaltak fel. A főutcán, ahol nyáron olyan zshivajgó zshivásár volt, most alig lézengett valaki. Behúzódtak házaikba, itt-ott füstöltek a kémények. Letértek, kiszálltak a kocsiból, felfelé a dombra már gyalog indultak az utolsó házak egyikébe. Ház? Valahol a ház és a putri közötti átmenet. Homályos kis odú volt, két apró helyiséggel. Az ablakot közben befóliázták, valaki begyújtott egy hevenyészett kályhába, nem volt hideg odabent. A belső szobába lépett, és belezsibbadt a látványba. Az öreg ott feküdt a szoba közepén fehér ingben, öltönyben felravatalozva. Piszkoskék kezei összekulcsolva a hasán. Lábánál egy gyertya égett. Érezte, itt szóba se jön a vizsgálódás, a boncolás.

Zümmögésfélét hallott, betömörültek a ravatal köré nők, férfiak, gyerekek, s valami fojtóan szomorú dalt dúdoltak. Nem is dúdolták, inkább csak mormolták. Ringott bele a tér. Csak állt ott tompán, és hagyta, hadd járja át őt is ez a zsongás. Mennyi ellentét és indulat feszül közöttük, de a születés és a halál valahogy mindig összehozza őket. S talán a halál még inkább, mert szinte kézzel tapintható. Mi történik ilyenkor, merengett, mi ez a kötelék, ami mindnyájunkat összeköt. Engem is velük, s talán őket is velem.

Elővette táskájából a nyomtatványt, és megírta azt a papírt.

Kérdezték, visszavigyék-e a rendelőbe. Nemet intett, jól fog esni egy kis séta. Kilépett a házból. Talpa alatt ropogott a föld, a nyár sara, a dermedt kavicsok. Kabátja gallérját feltúrta, és hagyta, hadd csapdossa arcát a szél. *Zöld az erdő, zöld a hegy is* – dúdolta bele a szürke zimankóba.

A KÓRHÁZ, AHOL ÉLÜNK

„A gyár, ahol élünk, benne van a szervezetünkben, szabályozza a szívverésünket, míg a mentőorvos ki nem tűzi a piros zászlót”

Tar Sándor

A kórház, ahol élünk öt, tíz, húsz éve – akkor még önkéntesként, majd kezdő zöldfülűként – ölelt magába, hogy majd a tejfelszínű klóros folyosókon, a fertőtlenítőszagú, agyonlúgozott műtőkben, neonfényben, vérben és egyéb nedvekben tocsogva, az arcunkat borító maszkok mögött, az izzadságszagú, csótányoktól hemzsegő gárdaszobákban éljük le életünk hátralevő részét, cigarettapapír-vékonyra mosott köpenyeinkben, melyek elnyűtt, jobb napokat látott testünkre feszülnek.

A kórház, ahol élünk előbb-utóbb felkínálja az épp kézenfekvő kolléginát, akivel sebtiben összefekszünk az ügyelet egy lopott félórájában, két bevetés között, s akivel aztán együtt szidjuk a rendszer hézagait, és pátyolgatjuk egymást, kontravizit után beülünk egy pohár sörre meg egy féldecire a szemközti kocsnába.

A kórház, ahol élünk lakást ígér itt a közelben, mert számít ránk, azt a kis sétát is elveszi tőlünk az albérlettől a munkahelyig, de átállíthatjuk az ébresztőt, reggel 10-20 perccel többet alhatunk, ha épp otthon, és nyugisan érünk be az átadásra. Cserébe több ügyeletet vállalunk, már szinte csak a kórház levegőjét szívjuk, s szép lassan eligazodunk a szárnyak, folyosók, liftek, emeletek, irodák és körtermek kohó-labirintusában.

A kórház, ahol élünk, figyel ránk, törődik, továbbképzőre küld, fizeti a repülőutat oda-vissza, szakmai fórumot szervez, ahol beszámolhatunk a tudományos újdonságokról.

A kórház, ahol élünk, fizetésemelést ad, sőt, lehetőséget, kibővíti az épületet, műszereket vesz, korszerű gépeket, külön osztályt épít, terepet az új szakterület gyakorlására, betegeket toboroz, segédmunkaerőt. Sőt, még egy tornatermet is, ahol műszak után lábteniszezhetünk a kollégákkal. Ha kell, eltussolja műhibáinkat. Harcol értünk.

A kórház, ahol élünk, ahová áhítattal és bátortalanul léptünk be anno, nem mondta, hogy a hepatitis C-fertőzés kezelése úgy meggyötör, hogy a büfében sebtiben bekapott gyorskajától folyton ég a gyomrunk, hogy pár év, és altató nélkül nem alszunk végig 4-5 órát, és napközben is be kell kapnunk fél Xanaxot, hogy ne remegjen a kezünk. Hogy észrevétlen beleszokunk majd a rutinba, hogy fásultan bár, de legyűrjük a napi penzumot.

A kórház, ahol élünk, nem mondta, hogy egy napon kiégünk.

A kórház, ahol élünk, nap mint nap fejlődik, új területeket hódít, tejfehér falai egyre tarkábbak, színes plakátok hirdetik a prevenció fontosságát, a modern fogamzásgátló eszközök arzenálját, táplálék-kiegészítőket kínál, korszerű diétákat, a nikotin- és drogprevenció, az életmódváltás lehetőségeinek széles skáláját.

A kórház, ahol élünk, nem mondta, hogy közben a kölykeink felcseperednek, lógnak a suliból, cigiznek, kocsmáznak, drogoznak, a monitorok büvkörében élnek, hogy közben az asszony megsavanyodik, mint a betegektől kapott házitej, lehet, hogy megcsal, s hiába az all inclusive tengerparti nyaralások, egy napon összepakol és továbbáll.

A kórház, ahol élünk, már valahogy nem a régi, úgy hírlík, új igazgatója van, kicserélődött a gárda, kik ezek, és milyen nyelven beszélnek? Hol vannak a régiek? Kiöregedtek? Ha segítséget vagy szakmai tanácsot kérsz, csak vonogatják a vállukat vagy leráznak, már a betegek is inkább máshova mennek, telve vagyunk nozokomiával.

Lehet, hogy egy napon nekünk is menni kell? De hát hová? Van-e élet a kórházon túl? Hisz minden pórusunkat átítatja. Nem, azt hiszem, végérvényesen egyek vagyunk már. S mint elnyűtt, jobb napokat látott házasságban, ha egyikünk távozna, a másik utánahal.

Nagy Anita

SAVANYÍTOTT DINNYE

Az étkezőben ülök anyámnál, várom a főételt. Jénaiban hozza a csirkepörkölttel kevert tésztát, az asztal közepére teszi. Visszaszalad a konyhába, egy üveg savanyított dinnyét vesz le a polcra, a tányérom mellé rakja. Rosszul leszek. Remegek, a tenyeremmel a gyomromhoz kapok. Emlékszem, hogy tízéves voltam, amikor elindultunk a mamához.

Elmúlt éjfél, ébren vagyok. Forgolódom. Sehogy sem kényelmes. Mozdulataim rutinszerűek. Jobbról balra, balról jobbra, hasról hátra, hátról hasra. Az sem segít, ha a kispárnát ölelem.

Az ébresztőóra pittyegésére ébredek, lenyomom. Anyám a konyhában sertepertél, fokhagymás pirítóst és fekete teát készít. Kinézek az ablakon, sötét van. Egyél, mosakodj, öltözz, aztán megyünk. Gyorsan, gyorsan, mondja.

Kilépünk a kapun, három autó halad a belvárosi, macskaköves úton. Látjuk, hogy közeledik a busz, szaladunk a csomagokkal, épp elérjük.

A pályaudvaron jegyet veszünk. Az aluljáróban hűgyszagú a fülledt levegő. Hajléktalanok, galambok, büfések neszelnek. A kukák körül szemétkupacok. Hosszú lépcsőn rongyolunk a vágányokhoz, anyám maga után ránt, liheg.

Keleti pályaudvar, Budapest. Gyorsvonat indul Békéscsabára a kilencedik vágányról, halljuk a hangosbemondóból. Olyan sokat utaztunk, hogy kívülről fújom az állomásokat. A vonat nyitott kocsiajtókkal nem közlekedik. Kérjük, fejezzék be a felszállást, folytatja a bemondó. Anyám kiabál, hadonászik a leghátsó személykocsi lépcsőjén ácsorgó kalauz felé. A tányérsapkás férfi a kezében elemlámpát tart, karját felemelni készül. Várjon, várjon, ne, rikácsol anyám. A kalauz ránk néz. Jöjjenek, adja azt a hatalmas táskát, segédkezik. Kezét nyújtja, felsegít. Anyám következik.

Érzem a vonatszagot, minden évben ugyanilyen. Nézzük a fülkétet, hol van szabad hely. Nehéz haladni, a folyosón végig állnak, a leengedett ablakokra támaszkodva dohányoznak. Anyám elhúz egy fülkeajtót, köszön. Kérdezi, leülhetünk-e. Egy férfi utas kérés nélkül feláll, segít

anyámnak a poggyásztartóra emelni a táskát. A szerelvény megrándul. Anyám elveszti az egyensúlyát, majdnem a háta mögött ülő nő ölébe huppan. Újra rándulás, a szerelvény megtorpan, még egy rándulás, majd útjára indul a vonat.

Leülünk. Anya, szeretnék az ablak mellett ülni, sűgom oda. Az idős hölgy a bal oldalamon mosolyog, feláll. Gyere, cseréljünk helyet, mondja. Visszamosolygok, megköszönöm. Felhajtom az ablak alatti kisasztalt. Elfér rajta az innivalóm és az útra készített szendvics. Az ablak koszos, rajta megfolyt rozsdafolt díszeleg. A combom és a vádlim hozzáragad a zöld, műbőr üléshez. A karfa végéből nyitható hamutartóval játszom. Kinyitom, becsukom. Az utasok felnéznek az újságból, szemöldöküket felvonják, majd tovább olvasnak.

A Jászberényi úti felüljáró alatt a szerelvény jobbra veszi az irányt. Itt ugrott a vonat elé a szomszéd Gabi bácsi, ugye, kiáltok. Anyám előrehajol, rám néz, szemét tágra nyitja. Igen. Az e betűt elhúzza. Utastársaink nagyot sóhajtanak.

Kimegyek a vécére. Hárman várakoznak előttem. A vécében iszonyatos bűz van, marja az orrom az ammónia. A csészében szarfolt. A lukon át nézem a rozsdás zúzottköveket. Olyan, mint egy modern pottyantós. Elképzelem, mennyi utóanyag és vécépapír gyűlhet rajtuk nap mint nap. Böfögök, öklendezni kezdek. Letolom a bugyim, a csésze fölé helyezkedem. A fejem az ajtónak koppan, a vonat összevissza zötykölődik. Megvilágosodom, mitől nedves a padló. És hogy miért csak menet közben használják az utazók a mellékhelyiséget. A csapból nem folyik víz, de csöpög.

Szolnokra. Az állomás mellett égis érő víztorony, olyan, mint egy kalapját felfelé fordító légyölő galóca. Hamarosan a Tiszához érünk, a vasúti híd előtt lassít a vonat. Magamban szavalom Petőfi Sándor: *A Tisza* című versének első versszakát.

Gyere, szedelőzködjünk, szól anyám. Felállok, a combom lassan válik el a műbőr üléstől. Izzadságnymot hagyok magam után. Leszállunk. A peron másik oldalán három kocsiból álló szerelvény pöfög. *Mezőtúr állomás. Köszöntjük kedves utasainkat*, mondja a női hang. A padlóra verekedjük magunkat, becsukjuk az ajtót. Indulunk. Összezavar, amiért abba az irányba halad a vonat, ahonnan jöttünk. Anyám megnyugtat, ez csupán látszat.

Befutunk Kisszénásra, elhagyjuk a vonatot. Az állomás a pusztá közepén áll, roskadozó kis ház. Egy peron, egy vágány. A peron szélén vastag, fehér csík. Tűz a nap, az erős szél csillapítja a hőséget. Lehunyom a szemem, hallgatom, ahogy a kukoricalevelek egymáshoz csapódnak. A hónaljamat szagolom, vonatszagom van. Vasszagom. A számban vas ízét érzem. Egyetlen kocsi gurul felénk, anyámmal kis pirosnak hívjuk. Elhalad előttünk, az oldala majdnem súrolja az orrunkat. A célállomás felé indulunk.

Csabacsúd után hevesen ver a szívem, perceken belül érkezünk. Feltűnik a sárga, emeletes épület, a nagy, barna ablakaival. A padlásablak alatt fekete, nyomtatott betűkkel az áll: Kondoros. Végre itt vagyunk. A levegő marhatrágya szagú, szeretem.

Mama nincs sehol. Azt mondta, élénk jön biciklivel, igaz, kérdezem anyámat. Várunk tíz percet, ha addig nem ér ide, gyalog visszük a csomagokat, válaszolja. Mama a piros biciklijével szokott jönni. Integget, puszikat dob, míg leszállunk. Nevet, szorosan ölel mindkettőnket. A bicikli csomagtartójának két oldalára kantaforma kosarat akaszt. Feldobjuk rá a megpakolt táskát, oldalai enyhén megrogynak. Mama tolja hazáig.

Eltelik tíz perc, mama nem jön. Biztos, ebédet készít, mondja anyám. Tegnapelőtt azt magyaráztad neki a telefonba, hogy Katika én vagyok, az unokája, emlékeztetem. Mama már nem fiatal, a nagy melegben néha összezavarodik. Várunk még néhány percet. Elindulunk. Anyám a vállára akasztja a böszme táska pántját, alig bír lépni. Leszakad a derekam, panaszkodik félpercenként.

Belesek a portákra, mindenhol kerekeskút, hátrébb kukoricagoré. A házak oldala mentén Otelló szőlő. Öregasszonyok ülnek a házak előtti padokon, fejkendőben, botjukra támaszkodva puszognak. Köszönünk nekik. Itt ez a szokás, mindenki köszön mindenkinek. A vályogházak nyitott ablakából kellemes, hűs levegő árad. Számolom a kék kutakat, a következőnél megállok, vizet töltök a kulacsomba.

Két utcasaroknyira járunk mamától, látszik a kerítés. Szeretném, hogy a kapuban várjon minket. Helyette Morzsa, a tacskozó érkezik. Ugat, de csóválja a farkát. Megyünk hátra a bejárat ajtóhoz, a kutya mindvégig a lábunk alatt lopózik, zavarodottan nyüszít. Na, nyitva az ajtó, akkor csak főz anyu, szól anyám. Belépünk a konyhába, a tűzhelyen sehohol egy lábas, nem érezzük a húsleves és a rántott hús illatát.

Átvágunk balra, az étkező felé. Amint kinyitjuk az ajtót, libben a fürdőszoba ajtaja fölé szögelt függöny. Mi ez a büdös, a mama nem szokta lehúzni a vévét? Nem tudom, válaszol anyám. Közben úgy lopakodik, suttog, mint egy betörő. Jobbra, a közlekedőbe érünk, orrfacsaró hajléktalanszag.

A kamrából matatást hallunk. Vaksötét van. Anyám elhúzza a függönyt, villanyt kapcsol. A szájához kap. Anyu, hát te mit csinálsz itt? Mama a savanyúságos állvány mellett guggol, hálóingben. Előre-hátra dőlöngél, a kispárnáját szorongatja. Alatta ürülék és vizelettócsa.

Megint itt van a férfi, aki meg akar erőszakolni, mondja remegve. Anyu, most jöttünk, nincs itt senki, nyugtatgatja anyám. Na, ne tarandálj! Éjjel is ott állt az étkezőablak előtt. Mondom, anyu, láttuk volna, ha bárki itt ólálkodik.

Anyám megragadja mama kezét, próbálja felhúzni. Nem, nem, nem megyek, hagyj békén, ráncigálja a karját. Tán a kezére akarsz adni, Anikóm? Mama sír, anyám is sír, csak én nem sírok.

Hívd ide keresztanyádat, utasít anyám. Az étkezőbe érve becsukom az ajtót. A hokedlire térdelek, leemelem a kagylót. A készülék alá gyűrt papírról leolvasom a telefonszámot, nyomom a gombokat. A hívás után az étkezőasztal melletti sezlonra ülök. Az asztalon egy üveg savanyított dinnye hever. Ránézek, a tenyeremet a szám elé tartom. Böfögök, öklendezni kezdek. A szőnyegre hányok.

TEKEREDETT KOLBÁSZ

A bejárati ajtó előtt ültem a sámlyn. Kezemben bögrét tartottam, gőzölgött a tea. Néztem a havas tájat, hallgattam, ahogy a disznók lökdösik az ól ajtaját. A járda mentén két rozsdás oszlop közé feszített dróton kevéske hó csillogott. Felálltam, odaléptem, a mutatóujjammal meglendítettem. A hódara úgy hullott a földre, mint a palacsintára szórt porcukor.

Vacsorához készülődünk. Mama bundáskenyeret sütött, anyám húzgálta a fokhagyma héját. Holnapra is pucolj, szólt mama. Janika a sezlonon pihent. Megterítettem. Miután ettünk, mama két zománcozott vajdlingot tett a konyhaasztal tetejére. Az egyikben mosogatott, a

másikban öblített, majd konyharuhára pakolta a tiszta edényeket, tányérokat, evőeszközöket. No, mindenki menjen mosakodni, aztán lefekvés, mondta.

A hálósobában két egyszemélyes ágy volt összetolva. Felette, közepen mama és nagypapa esküvői fotója lógott aranyozott keretben a hengerelt falon. Az ágy végében, arra merőlegesen egy nyitott rekamié. Megjelent Janika, mellém feküdt. Javítsd már meg a tévédet, korholta mama. Belehalnál, ha nem cseszegetnél állandóan? Úgy beszélsz velem, mint egy taknyos gyerekekkel. Tán rászolgálász a viselkedéssel. Néztük tovább a Vészhelyzetet.

Anyám a hasán aludt, mellette mama a hátán, nyitott szájjal. A szemüvegét az orrán felejtette. Horkolt. Janika karjait a tarkója alatt keresztezte. Éreztem a vállhajlatából áradó feromonok illatát. A szemem sarkából láttam, hogy engem néz. Mit bámulsz, kérdeztem. A szopós szádát, válaszolta. Te hülye vagy, mondtam. Keze a takaró alá küszött, a szeméremdombomat simogatta. Eltoltam. Visszarakta. Háromszor ismételtük. Normális vagy, itt alszanak mellettünk, suttogtam. És? És anyám testvére vagy. Ne nyavalyogj, látom, hogy te is akarod. Újra nekilendült, célirányosan. Középső ujjá cuppogott bennem. Próbáltam kihúzni, nem hagyta. Tővig nyomta, megállt, majd felső ujjperceit apró rángásokkal felfelé mozgatta. Az alkaromba haraptam. Lenyalta az ujjait, szájon csókolt. Tenyeremet a szája elé húzta, rácsorgatta a nyálát és a takaró alá dugta. A farka kőkemény volt, és forró. Ráfogtam. A csuklómat szorítva diktálta a ritmust. Szolidan, mélyeket lihegett. A fejemet lefelé tolta. Hagyta, hogy a saját tempómban szopjam. Pár perc múlva a torkomban éreztem a lüktetést és a sperma keserű ízét. Felálltam, a mama ágya melletti kissekreányhez mentem. Leemeltem a konyharuhát az üvegcancsó tetejéről, felfordítottam az egyik poharat. A sárgás színű víz íze olyan volt, mint amibe szódadikarbónát kanalaztak. Gyorsan lehúztam.

Álmomban egy csiga mászott a fenekemen. Odanyúltam, sűrű, rövid hajtincsek zárultak az ujjaim közé. Felnyitottam a szemem. Hagyj már, mondtam. Eszemben sincs, mondta. Nedvesedett alattam a lepedő. Janika nyelve újra és újra be akart jutni az ánuszomba. Megfordultam, felültem. Aludnék, nem zavar? Hanyatt vágtam magam. Ha nem jössz, megbaszlak. Ráadásul anyádék órák óta sűrögnek-forognak. Kipattan- tam az ágyból.

Az étkezőben hatalmas pult éktelenkedett a sezlón és az étkezőasztal helyén, rajta apróra vágott fokhagyma, só, őrölt kömény, bors és pirospaprika. No, kislányom, hozd gyorsan a kamrából a pogácsát meg a lekváros hókiflit. Ha ügyes leszel, kapsz komolyabb munkát, biztatott mama. Hát, elég ügyes, súgta a fülembe Janika. Kussolj, mordultam rá.

Janika három felespohárba pálinkát töltött. Igyuk meg a bátorítót, szólt a böllérnek és a fogónak. Utóbbi Bagyának szólította. Egy hosszú pengéjű késsel hátraballagtak az ólhoz. Visítás hallatszott. A disznó kirentott, körbeszaladgált az udvaron, a nyakán vérfolt. A böllér, Janika és a fogó utána. A böllér ismét nyakon szúrta. Mama hosszúra vágta a hagymát. Lábasban hozta a sűrű vért, a párolt hagymára öntötte, szóta, borsozta, kavargatta. Kenyeret szeletelt.

A disznó testét a belső udvarra, a füstölő elé fektették. Forgatták, feketére perzselték. Rángatózott a lába. Janika keféet hozott, többször, alaposan átdörzsölte a disznó testét. Jöhet megint a forró víz, mondta a fogónak. Az állatot a hátára fektették, a hasát hosszanti irányban, óvatosan felvágták. Kiszedték a beleket és a belsőségeket. Lenyesték a combját, a pecsenyát, a rövid- és hosszúkarajt, az oldalast. A farka, feje, füle következett. Látod, pinás, ezekből, meg a májból és a veséből lesz a hurka, okított Janika. A férfiak jöjjenek reggelizni, kiáltott mama. A fogó srác elsétált mellettem, megsimította a kézfejem. Rám kacsintott. Közel ülő, zöld szeme volt, rövid, szőke bajsza. Maga mögött húzta a pálinkával kevert arcszesz illatát.

Mama vödörket hozott. Összefogta a beleket, a végét a legnagyobbba rakta. Felemelte, szabad kezével nyomkodta a szart a vödörbe. A beleket kifordította, átmosta, az ól oldaláról leemelte a szöggre akasztott slamulálót. Stimulálónak mondtam. Na, kislányom, végighúzzuk a beleken ezt a fából készült kést, hogy a nyákos váladék leváljon. Csinálsz te, kérdezte. Nem szeretném. A fene a finnyás pesti picását, milyen asszony lesz így belőled? Gyerünk, hozz akkor forró vizet, hagymát, sót, ecetet. Térdelve slamulálta a belet, átellenes ujjaira a megtisztított részt tekerte. A fejét csóválta. Janika, a böllér és Bagya pálinkával kísérték a reggelit. Megragadták az állat feldarabolt részeit, az étkezőbe cihelődtek. Aprították a húsokat, a szalonna alól lefejtették a kolbásznak valót.

Anyám a húsos csontból orjalevest főzött. Fehér hab púposodott a víz tetején. Segíts Bagyának a kamrába vinni a sonkákat meg a körmöket,

kért anyám. A böllér a kolbászhúst darálta. Nagyon szép lány vagy, szólalt meg Bagya az első forduló után. Köszönöm, mondtam. Mi az igazi neved? András. Én már tudom a tiédet, mosolygott. A küszöb előtt megtorpant, hátrafordult. Aztán szabad-e lopni egy csókot, kérdezte. Felém hajolt, ajkát épphogy az enyémhez érintette. Nyelve hegyével felnyitotta a számat, nyelvünk körkörösén súrolta egymást. Szívni kezdte. A padlásfeljáró melletti sarokba tolt, dudorodó altestét a lábam közé nyomta. Elég, mondtam. Elrohantam.

Mama az udvaron áztatta a beleket, az üstben a hurka hozzávalóit főzte. Együnk mi is, javasolta. Bementünk, leültünk az étkezőben az ide-oda félretolt hokedlikre. A radiátor előtt kucorogtam, jéghideg volt. A böllér a darált húst fűszerezte, minden irányból kívülről befelé forgatta, akár a pék a dagasztott tésztát. Verejtékezett a homloka. Mikor leválik az ujjakról, akkor lesz kész, mutatott anyám a húskupacra.

Befagy a seggem, olyan hideg van, mint odakint, panaszkodott mama. Janika, hozz csutkát a góréból! Kislányom, segíts neki. Ott a szakajtó a kamrával szemben. Nem úgy megy az, előtte fel kell hörpinteni egy-két kupicával, vihorászott. Felkapta a szakajtót, hátra, a külső udvarba mentünk. A tyúkol mellett volt a fészter, a góréval egybeépítve. Előrementem, Janika mögöttem. Becsukta az ajtót. Eldobta a kosarat, a fenekemre csapott. Magához szorított, alig kaptam levegőt. Megint kezded, kérdeztem. Folytatom, mondta. Lehúzta a kabátján a cipzárt, a nadrágját térdig tolt. Gyere, mondta. Biztos, hogy nem, mondtam. Elém állt, nyelve körbejárta a nyakam. Óvatosan tolt a vállamat a föld felé. Farkán úgy dagadtak az erek, mint az idősek kézfejen. Két kézzel fogta a hajam, a fejemet előre-hátra mozgatta. A szám szélén fröcsögött a nyál, melegség öntötte el a torkomat.

A szomszéd faluba mentél, vagy mi az isten, ordított mama. Szartam egyet a pottyantósban, förmedt rá Janika. A kazánházba lépdelt, bedobálta a kukoricacsutkákat. Pattogtak. Rágyújtott, a falnak támaszkodva, csukott szemmel pöfékelt. Nyomd el, tölteni kell a kolbászt, figyelmeztette mama. Faszomat, hogy egy cigire sincs idő, méltatlankodott. A csikket a kazánba pöckölte, bezárta az ajtaját. Kezet mosott. Tenyerét úgy tartotta a töltőcső vége alatt, mint az orvos, aki a születendő gyermek fogadására készül. Mama és anyám leemelték a kotláról az üstöt, elmosták, szárazra törölték. Mama fát pakolt a kotla nyílásába, meggyújtotta. A tetejére visszatette az üstöt.

Hozd a szalonnákat, kislányom, tepertőt sütök. A konyhába küldött anyámmal.

Anyám disznósírt csapott a serpenyőbe, felhevítette. Hurkát, kolbászt, karajt sütött. Mosogass el, mondta. Mi legyen a töltött káposztával, anyu, kiabált. Holnapra marad. Janika megtekerte a hurkát és a kolbászt, farúdra lógatta, a kamrába vitte. Mama a zsírból tepertőt emelt ki. Kéne a nagy piros zsírosbödön, kislányom, hozd ide a kamrából. Felemeltem, két kézzel tartottam magam előtt. Készülj az estére, súgta a fülembe Janika. A robusztus asztal az udvarra került, Bagya átsúrolta, forró vízzel fertőtlenítette. Anyámmal a helyére vittük az étkezőasztalt. Felsöpörtem, aztán terítettünk.

Mama vacsorázni hívott minket. Bagya mellé ültem. Az asztal alá nyúlt, a terítő takarásában a combomat simogatta. Anyám hümmögött. Az apja faszának védte a pálinkát, böllér uram, elsózta a kolbászt, hőkölt mama. Ez legyen a legnagyobb baja, Annuskám. Ne szemtelenkedjen, mert nem vihet kóstolót. Hahotáztunk.

Kislányom, kísérd ki Bagyát, kérte mama, miután zacskót nyomott a kezébe. A kapuhoz ballagtunk, szorosán egymás mellett. Holnap látlak, mondta. Az arcomhoz hajolt, szájon csókolt. Bezártam a kaput, megfordultam. Janika ablakában libbent a függöny. A házba vonszoltam magam. Tetszik a kani, mi, élcelődött Janika. Eléggé, mondtam.

A hálószobába vonultunk, mama tévét kapcsolt. Betoppant Janika, mellém feküdt. A hálóingem alá nyúlt, a mellbimbómat csavargatta. Ajkával milliméterenként haladt a fülcimpától az áll csúcsa felé. Menjünk, közölte. Az étkezőbe, a sezlonhoz vezetett, a hátamra fektetett. És ha kijönnek, kérdeztem. Fél perc alatt elaludtak, válaszolta. Lábamat széttártam, Janika a mellemet markolva merült el a kisajkaim között. A csiklóhoz ért, körkörösén érintette a nyelvével. A karjába martam. Fordított rajtam. Négykézláb, a sezlon háttámláján támaszkodtam. Csattogott a fenekem. Vajon Bagya is így baszná a pinád, kérdezte zihálva. A derekamba kapaszkodott. Hátranyúltam, magam felé rángattam a kezét. A fejem a falnak koppant. Lassított. Mellkasa melegét éreztem a hátamon, kapkodta a levegőt. Lökött rajtam még kettőt, kiegyenesedett. Ujjait végighúzta a gerincemen.

Másnap korán ébredtem. Talpra álltam, opálos váladék futott le a bokámig. Mama és anyám takarítottak, töltött káposzta rotyogott a magas falú fazékban. Az asztalhoz ültem, lekváros buktát reggeliztem.

Janika, szórj fűrészport a füstölőbe, aztán gyűjtsd be, utasította mama. Hol van Bagya, kérdeztem. Más dolga akadt, válaszolt Janika.

A téli szünet utolsó napján hazautaztunk anyámmal. Eltelt egy hónap. Szombatra virradt. Anyám a piacra sietett. A telefonkagylót a fülemhez emeltem, mama számát tárcsáztam. Igen, szólt bele Janika. Nem jött meg, mondtam. A rohadt életbe. Mióta késik? Két hete. Azonnal menj a gyógyszertárba, vedd el a tesztet. És tartsd a szád, megértetted? A sarki patikába siettem. Az eladó sűrű pislantásokkal nézett rám. Rohantam haza.

A téglalap alakú dobozt a mosógép tetejére dobtam, a belegyűrt papíron átfutottam a tudnivalókat. Egyetlen csík jelent meg a kazettán. Vártam öt percet. Továbbra is csak a kontrollcsík látszott. A telefonasztalhoz szaladtam, az újrahívás gombra nyomtam. Na, mi van, lihegett. Negatív. Az mit jelent? Hogy nem vagyok terhes. Ez a lényeg, legközelebb majd a seggedbe teszem előtte, zárta a beszélgetést. Köszönöm, végül is jól vagyok, mondtam a pittyegő hangnak.

A manipuláció művészete, 2021

Ványai Fehér József

TÖVISHÁTI MEFISZTÓ

Az ifjú Szirup Dezső a hetvenes évek derekán járt bölcsészkarra Mezőváradon. A hippi korszak már lecsengőben volt, de a csöves divat még nem indult be. Miként kortársai, ő is kék farmert hordott, hozzá buggyos ujjú, népi inget, nyakában bőrszíj, lábán nyaranta saru. A cowboynadrág azt jelképezte, hogy viselői még nem felejtették el a hatvannyolcas diáklázadások igeihirdetőit a szabadszerelemről és a könnyű drogok jótékony hatásairól, viszont a borjuszájnyakú felsőrész már arról tanúskodott, hogy a nép, nemzet, haza hármas jelszava sem idegen tőlük. Szirup és a hasonszőrűek kiröhögték a digókat, akik Jugóból szereztek be az olaszos farmeröltönyt, amelyhez hegyes orrú, piros cipő dukált, náluk jobban csak a répanadrágosokat csúfolták. Ha a városszéli diszkóból ajtónyitáskor kiszűrődött Donna Summer vagy a Baccara valamelyik száma, a szakállas Lennon-imitátorok menekülést szimulálva távoztak a környékről.

Szirup szerelme a színház volt. Akkoriban a városban működött Kovács Putyi, a világot jelentő deszkák avantgarde mestere, aki körül rajzoltak a művészlelkek, fiúk és lányok, vegyesen, s ő senkit sem tanácsolt el, mindenkiben felfedezni vélt valamit, a tehetség hamvadó, avagy parázsló szikráját. Dezső is eljárt közéjük, ha tanulmányai engedték, mert bizony előfordult, hogy az egyetemen utóvizsgái száma vésszesen megközelítette az engedélyezett mértéket. Nem mintha hülye lett volna, de ábrándos természete inkább az esztétikai szépség hajszolása felé vitte, könyvet csak vizsga előtt két-három nappal nyitott ki, már ha egyáltalán, és előszeretettel látogatta a diákok körében népszerű kocsmákat.

Kovács Putyi Szirupot nem a legnagyobb ígéreték között tartotta számon, általában háttérfigurák szerepét osztotta rá, de érezte, és éreztette vele, hogy mégis a színpad közelében van a helye, akár dramaturg vagy rendező is lehet belőle. Putyi állandóan perben és haragban állott a kőszínház főnökeivel, nem csinált titkot belőle, hogy az államilag fizetett társulat nagyobbik felét dilettánsnak tartja, majd ő és hívei lesznek azok, akik kijelölik a jövő művészetének útját.

A lánnglelkű forradalmár mellszaggató kitörésekben vezette le indulatait, tehette, hiszen a pártbizottság reformerei védettségét élvezte, akik a „majd mi megkavarjuk az állóvizet” lendületével vágtak a megye kulturális életének átalakításába.

Dezső nyelte a békát, de nem tört vezetője megbuktatására, inkább tanulni akart tőle, ellesni a jelmezes világ minden trükkjét, és hát még nem érezte magát elég felkészültnek ahhoz, hogy egy társaságot maga mögé állítva nekilendüljön a világ megváltásához. Új öltözködési stílusával megpróbálta ellenpontozni a felette álló művészt, öltönytakókat vett magára, alatta póló, nadrágja finoman erezett bársony, míg amaz állandóan úgy festett, mint aki akkor kelt ki az ágyból: pizsamyszerű alsó és felső, este is napszemüveg, kopaszságát színes kendővel igyekezett takarni tarkóján és halántékán, nem túl sok sikerrel.

A víz lassan folydogált a Korhányon, világot akartak váltani, de az idő nem nekik szolgált. Egymás között, kültelki csehókban és alternatív helyeken hirdethették az ígét, de nyilvánosságot nemigen kaptak, a tévé és a rádió nem az ő produkcióikat sugározta, az újságok címlapján nem ők szerepeltek. Szirup szépen-lassan lediplomázott, igaz, őszre nyelvtanból visszatapsolta Rigóné Jázmin Orsolya, a tanszék vezetője, több mezőváradi poétajelölt nyílt és titkos műzsája, Kismarthy Líviusz, a Vagabund-díjas lírikus fiatalkori (elérhetetlen) szerelme, miközben Rigó úrelvtárs, a lapkiadó vezérigazgatója úgy tett, mint aki nem sejt semmit. „Nem kedvelem ezt az esszéstílust!” – szúrta oda Dezsőnek Jázmin Orsolya, jelezve, hogy a definíciók pontos és tömör előadását hiányolja. Szó, mi szó, Szirup pontosan ezeket utálta legjobban, a pontos és tömör definíciókat, egész nyáron biflázott a Korhánytorok homokos strandján, ahol a lusta folyó beleömlik a Szolyvába. Ősszel aztán pörgött a nyelve, s a nagyasszony, a messze földön híres irodalmi diva bekarcolta a kettést az indexébe.

Végzés után hősünk meg sem próbálta, hogy a megyeszékhelyen maradjon, mert öt év alatt megtapasztalta, hogy itt családi és kihalásos alapon cserélődnek a pozíciók, aki nem ide született, annak akkora hátszél kell az érvényesüléshez, mint az orkán, s mögötte nem állt senki. És Putyi árnyékából is ki akart lépni, kezdett terhére lenni az extrém dolgairól híressé vált alkotó, aki egyre több léggömböt borotváltatott nyílt színen, s a női testet kizárólag mint a kiszolgáltatottság metaforáját ábrázolta. Bevallva-bevallatlanul csalódást jelentett Dezső számá-

ra, hogy egyszerre több pályán játszó szerelme, az amatőr színjátszó medika, Röjtöki Melinda egy vitában Putyi oldalára állt, cserbenhagyva ábrándos fegyverhordozóját, a feltörekvő aktort. A társulatban mindenki tudta, mikor Melinda megkapta Lady Macbeth szerepét, hogy a való életben is összebútorozott a dadaista pápával.

Hősünk szülővárosába sem tért vissza, mert ott pedig apja árnyékában bolyongott, miként Hamlet Helsingörben. Az öreg évtizedek óta tanácselnök-helyettesként funkcionált Pusztavámhelyen, nyakig belebojnyolódva a helyi hálóba, amely úgy fonta körbe a tehetetlen testeket, mint ökörnyal az erdőt.

Szirup számára így aztán maradt Tövishát, Homokország egykor szebb napokat látott kisvárosa, ahol éppen gimnáziumi magyartanárt kerestek. Tövishát valaha a festők Mekkájának számított, ahol a magyar vadak találtak egy időre otthonra, a művészettörténetben külön kis fejezet foglalkozott munkásságukkal – de ennek hamar vége lett, az egyenszocializmus egyenértizedei írmagját is kiirtották az ábrándos művészkedésnek. A gimnázium léte is állandó veszélyben forgott, hol körzetesítés, hol elegendő jelentkező hiányában gondolták odafönről megszüntetni, az elsősök sohasem mehettek biztosra, itt érettségiznek-e, avagy a járási székhelyen.

Szirup benne élt a sűrűjében, látta, pontosan látta, hová érkezett, mi vár rá, de volt benne egy kis adag mazochizmus: neki most éppen ez kellett, kilátástalanság, száműzetés, sebnyalogatás, hogy aztán majd a sötétségben találjon rá a fény, ahogy ő mondogatta, mocsárban legyen lidérc, amely utat mutat a tévelygőknek. Sejtette, sőt bizonyosra vette, hogy mehetne segédszínésznek Zaránda, a Lábatlan Oszkáról elnevezett színházba, de már kezdte magáról levedleni túlságosan romantikus énjét, s a felnőttkor felé araszolva nem akart szimplán éhen pusztulni. A tőle is fiatalabbak, iskolai tanítványai felé fordult, megalakítva a „Dörmögő Súlyólyuk” színjátszó csoportot, már a névválasztással jelezve, hogy itten formabontásról és merész újításról lesz szó. Még csak magának vallotta be, hogy igen, túl akar lépni a begyöpösödött művészvilágon, tisztát és újat hoz majd, s az építkezést a romlatlannak hitt fiatalok közt kezdi, aztán a többit meglátja. Osztályából kiválogatta a legjobb magyarosokat, kinézte maguknak a Csokis fánk és a vidék erotikája című színdarabot, Kétéltű Jeromos művét, aki éppen akkor

hullott ki a regnáló elit kegyeiből, de emberünket mindez nem érdekelte, úgy gondolta, ő kívül és felette áll „ezeknek”.

De már a kezdet kezdetén meggyűlt a baja, no, nem is a kultúrpolitikát irányító hatalmasokkal, azok a létezéséről sem tudtak, hanem a helyi főnökökkel, akik azt képzelték magukról, hogy a Jóisten a kezükbe adta a tárogatót, s ha Tövishát a kalapja, hát feltétlenül ők a bokréta rajta. Arra nem számított Dezső, hogy a művelődési ház olajos, faforgáccsal felszórt padlóján megesett próbákról néhány órával később már tudnak a tanácsházán, gyakran szó szerint idézve az általa elmondottakat. A tanácselnök és a vb-titkár vele mintegy „véletlenül” találkozásként vették maguknak a bátorságot, hogy bírálják a készülő előadást, holott egyetlen percet sem tartózkodtak velük egy térben.

Karácsonyra üveg pezsgőt bontott tanítványaival, tizenketten itták meg, egy főre fél deci jutott, mire a piactéren azt pletykálták, hogy kiskorúakkal alkoholizál. Egy ártatlannak tűnő helyzetjáték keretében tréfából ollóval elvágta a főszereplő jelmezén a pántot, mire a túlérzékeny harmadikos lány sírva fakadt és elrohant a próbáról. Másnap anyjával jött vissza, a természetes asszonyosság kézitáskáját meglepetve akart elégtételt venni a „rendező úron”, közben hangját olyannyira kieresztette, hogy az utcán is lehetett hallani. Nosza, három-négy szülő máris eltiltotta gyermekét a lila művészkedéstől, az úgy nem maradhatott a művház falain belül. Ráadásul a Kutyahús bulvárlap tudósítója megszimatolta az esetet, címlapos hír lett belőle („A bepezsgőzött tanár ollóval vágta el a diáklány ruhapántját”) – Tövisháton állt a bál. A tanácsstagok rendkívüli ülésen tárgyalták a témát, a vége írásbeli figyelmeztetés lett, kilátásba helyezve, hogy ha ez így folytatódik, Szirup tanár urat felmenthetik állásából.

A jelképes selymzsinórt végül a Csokis fánk és a vidék erotikája bemutatója után fonták a nyaka köré, meglehet, előre megfontoltan, hiszen a nem hivatalos cenzor, a vb-titkár már a premiért megakadályozhatta volna, de nem tette. Az egyértelmű szexuális utalások, sőt „a férfi és nő együttlétét imitáló magatartás” (idézet az ítéletvégrehajtó fórum, a tanácsülés jegyzőkönyvéből) „gyerek lányoktól, kamaszfiúktól erkölcsi szempontból elfogadhatatlan” – Dezső megbukott, mint valami rossz darabban. A kötelező teljes foglalkoztatás és a még nagyobb balhé megelőzése miatt nem rúgták ki a munkahelyéről, kinevezték a bezárt, felújítás alatt álló múzeum igazgatójává.

Már moziba is volt ideje elmenni, amire dolgozatjavító tanárként és diákszínjátszókat irányító, amatőr rendezőként nem gondolhatott, így látta a megyeszékhely Szabadság filmszínházában Szabó István Mephistóját. Előadás után, kocsmáról kocsmára bolyongva rájött, hogy ő tulajdonképpen egy fordított Hendrik Höfgen: már azelőtt elgáncsolta a helyi hatalom, mielőtt karriert csinálhatott volna. A sokadik rum-kőbányai kombó után elhatározta, hogy hát akkor legyen, az élet egy dramolett, de ha így van, akkor ő a valóság színpadán akar játszani, végsőkéig feszítve a húrt.

A fővárosba kezdett járni, mondvacsinált kötelezettségeit elhanyagolta, de ez Tövisháton alig tűnt fel valakinek, és hát a múzeumi munkálatok alig haladtak. A pókhálós vasútállomáson hosszú, fehér sálja, széles karimájú, fekete kalapja a helybéli ingázók szemében nevetségesnek hatott, a háta mögött kiröhögték. „Na, a művész úr megint Pestre megy. Vajon mit csinálhat ott?” – súgtak össze a resti törzsvendégei a takarítónőkkel és a MÁV-alkalmazottakkal. „Biztos a Rákóczi téren keres vigasztalást!”

Dezső egyre inkább ellenzékieknek tartott értelmiségiekkel barátkozott a fővárosban, akik – miután meggyőződtek arról, hogy nem beépített spion – kisebb szívességeket kértek tőle, szamizdatos kiadványokat vitt megadott címekre, ilyesmik.

A tövisháti krémmel szemben nem tervezett bosszút, de a sors a kezére játszott: a tanácselnök és a felesége viszonya megromlott, s a sértett asszonyka elhatározta, végre kiszórazozza magát. Egy hétvégére szabályosan megszöktek Tövishátról, két éjjel csavarogtak a Duna partján, olcsó szállodában vettek ki szobát, ahol megpróbálták mindent bepótolni, amit addig elmulasztottak. „Gyere, te kis Mefisztó!” – rikoltozott a nő, de a sorsüldözött Dezső annak ellenére leblokkolt, hogy vágyaiban nem élt más, mint e szituáció sikerre vitele. Valahogy semmi sem akart összejönni: ha a tanácselnök neje fölé hajolt, lelki szemei előtt felrémlt a felszarvazott férj, aki tökéletes technikával gyakorolta Machiavelli elveit. Magának sem merte kimondani, de félt tőle, hogy végérvényesen lenullázza, ha a pletykás kisvárosban a fülébe jut a szökevények kalandja.

Pedig a pajzán amazon mindent megtett, hogy ne így legyen. Látva amaz testet öltött gátlásait, végső, remélt megoldásként – immáron anyaszült meztelenül, hátán fekve – konyakkal locsolta le méretes

kebleit, s kiadta a parancsot: „Nyald le!” Így szerepelt azon az erotikus videokazettán is, amelyet feketén kölcsönzött ki a nyugatra járó tékástól. Nyalta szegény Dezső, nyalta szapora nyelvcsapásokkal, de semmi... Bánatában kiitta a minibárt.

Merengés, 2024

Fancsali Róbert

DE REHABILITÁLÓDIK-E A TÖRTÉNET?

– Bodor Ádám és a közép-európai mágikus atmoszféra –

Úgy képezem, hogy alapélménye az egykori vagy az állandó Bodor Ádám-olvasónak, hogy az elbeszél világok nála minden esetben rejtélyesek, kissé mágikus színezetűek, belső törvényeik kiismerhetetlenek, a történetek pedig sokszor kibogozhatatlanok, megmagyarázhatatlanok, vagy éppen váratlanul félbeszakadnak. E megfigyelés persze nem újkeletű, már a kilencvenes évek szakirodalmának is visszatérő problémaköre a Bodor-szövegek történetyszerűségének mibenléte. A következőkben pusztán ötletek szintjén, némileg esszészerűen igyekszem e dilemma prózapoétikai magyarázatát felvázolni, bevonva az elemzésbe a mágikus realista elbeszélés mód egyes stílusjegyeit is. Utóbbi fogalom részbeni újraakasztása egy nagyobb ívű, folyamatban lévő kutatás feladata, és prekoncepcióm szerint Bodor Ádám *Sinistra körzete* feltehetően igen közeli rokona a mágikus realista klasszikusoknak. (A gyakori hivatkozás miatt megjegyzem, hogy prototipikus magyar példának Darvasi László első regényét, *A könnyemutatványosok legendáját* tekintem.)

A történetyszerűségre vonatkozó kritikai és tudományos elméletek a kilencvenes években hosszú időn keresztül állandó részei az irodalmi diskurzusnak. „Te Laci, itt valaki nagyon jól mesél. Vigyázz, Laci, mondom szeretettel és becsüléssel”. Balassa Péter elhíresült felszólítása¹ Darvasi Lászlónak szól, és elsöprő sikerű, első novelláskötetének megjelenését követi. A „történet rehabilitálása” címszó – ahogy a Mikola Gyöngyi-tanulmány frappáns címét² sokan átvették – a történet-, illetve a szövegközpontú irodalom (vélt vagy valós) szembenállásán nyugszik (azaz dehogyan nyugszik, éppen, hogy pezseg, sőt forrong akkortájt!). Darvasi az első prózakötetével (*A veinhageni rózsabokrok*, 1993) a kritikai csatátér kellős közepén találja magát, és a történetet

1 Balassa Péter: Darvasi és Borgognoni: Bemutatás. *Jelenkor*, 1995/1. 85. p.

2 Mikola Gyöngyi: A történet rehabilitálása: Darvasi Lászlóról. In Ambrus Judit – Károlyi Csaba (szerk.): *Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról*. 1994, 209–217. p.

képviselő irodalom legfőbb reprezentánsaként került a köztudatba. Nem Darvasi azonban e kritika egyetlen célpontja, hanem ahogy Károlyi Csaba az 1986 utáni prózáról írt cikkében³ fogalmaz, Mészöly Miklós útja is ide vezet, a fiatal generáció tagjai közül pedig Szijj Ferenc, Láng Zsolt és Balázs Attila, de mások szerint Péterfy Gergely, Ficsku Pál, Hazai Attila is ide tartozik. Ahogy, meggyőződésem, e tanulmány főszereplője, Bodor Ádám is. Az ő esete azonban több szempontból is különleges, és részben érthető, másrészt érdekes, és így megvizsgálandó a tény, hogy a történetre vonatkozó észrevételek őt magát elkerülték. Hogy e jelenségnek melyek a lehetséges okai, talán e gondolatmenet (tehát e tanulmány) végére kirajzolódik, de elsőre talán feltételezhetjük, hogy a bodori szövegvilág és írásmód látszólag radikális újszerűsége (ennek minden aspektusával együtt), talán gyökértelensége az, ami a megszólalók érdeklődésének homlokterébe kerül, esetleg a figyelmüket – a történetről – eltereli.

A történet szerepére vonatkozó irodalomtörténeti áttekintést nemrégiben elvégeztem⁴, így e helyütt csak vázlatosan utalok néhány fontosabb elemre. A történetközpontú próza visszatéréséről Balassa Péter már 1984-ben ír *A cselekmény rejtélye mint anekdotikus forma* című nagyhatású tanulmányában Mészöly Miklós fordulata kapcsán. Fontos állítása, hogy Mészöly az 1976-ban megjelent *Film* című regényével eljut a „végsőig redukált próza” végpontjához, ahol a „történet szinte megszűnik, felszámoltatik és eseménnyé sűrűsödik”.⁵ Ahogy Károlyi Csaba fogalmaz: „Innen út csak a történet visszavétele felé van. Valami mégiscsak elbeszélhetővé válik. Elkezdődik a történet rafinált visszacsempészése. (...) Az önreflexió háttérbe szorul, a sugalmazáson, a mágikus vagy anekdotikus megféleltetéseken keresztül kétségtelenül visszakerül a történet a prózába. És ez olyan jelenség, amely komoly figyelmet érdemel, hiszen az epikai előadásmód jövőbeli lehetőségeiről van szó.”⁶

3 Károlyi Csaba: „Új” és „legújabb”: Az 1986 utáni prózáról. *Jelenkor*, 1994/2. 132. p.

4 Fancsali Róbert: „Itt valaki nagyon jól mesél” – Néhány gondolat a harminc éves *A veinhageni rózsabokrok* kötetéről. *Literatura* 2024/1.

5 Uo. 39. p.

6 Károlyi Csaba: i. m. 132. p.

Nyilvánvalóan létezik az az olvasói tapasztalat, hogy e szövegek eseménydúsak, olvasmányosak, ez pedig a történetyszerűség érzetét keltheti – ahogy Balassáék ítéleteiből is kiviláglik. Mindazonáltal már néhány Darvasi- (és ugyanígy korai Bodor-)novella elolvasása után világossá válik az érdeklődő (és nem csak a vajtfülű) olvasó számára, hogy ezek a szövegek valahogy mégsem úgy működnek, ahogy azt előre elvárnánk. A Balassa Péter nevével és véleményével fémjelzett kritikai fősodorral szemben azonban ellenvéleményekre is bukkanhatott a kortárs olvasó, és ez utóbbiak azok, amelyek e tanulmány gondolatmenetének alapját képezik. Kovács Sándor s.k. azt az e helyütt is nagy jelentőségű kérdést teszi fel: mivel magyarázható, hogy a mai kritika, miközben látszólag a Balassa fölvetette problémát gondolja tovább, egyszerűen kiiktatja a rehabilitálnak mondott történet milyenségét? Mivel magyarázható, hogy a „történet” fogalma adottnak tételeződik, „s a vizsgálatok egyik esetben sem terjednek ki a történetnek mint narratív összefüggésrenddel (folytonossággal, azonossággal) rendelkező eseménysornak a részletes elemzésére?”⁷ Kiindulópontja megegyezik e vizsgálat kezdeti felvetésével: „Ismételt próbálkozásaim ellenére sem tudtam ugyanis pontosan követhető történetet formálni a szöveg alapján”.⁸ Kovács egy alapos narratológiai elemzés végén arra a következtetésre jut, hogy a szöveg az összefüggő történetnek az illúzióját teremti meg azáltal, hogy egy narratív szuperstruktúrát idéz meg, ám a mikrostruktúrákat, azaz a konkrét eseménysorokat rekonstruálhatatlanná teszi. Tehát állandó bizonytalanságban tart.

Ezt az álláspontot képviseli Szilasi László is, és azt nehezteli, hogy Darvasit „úgyszólván kizárólag történetként lett szokás olvasni”. Felhívja a figyelmet az egyféle olvasás problémájára, ami nyilvánvalóan elszegényíti a szöveget. A történet helyett az elbeszélés (elbeszélhető, elbeszélendő) megfogalmazást preferálja. Szilasi az idézett munkájában azon az elementáris problémakörön töpreng, hogy a Darvasi-szövegeket egyszerű, történetes struktúrákként olvasó kritikusok vajon mit érthetnek hagyományos novella, klasszikus szerkezetű elbeszélés, hagyományos történetépítkezés, vagy akár csak történet és elbeszélés alatt. A kérdésfeltevés igenis jogos, és úgy látom, hogy e fogalomkör három

7 Kovács Sándor s.k.: i. m. 179. p.

8 Uo. 181. p.

évtized elteltével sincs tisztázva. Innen olvasva ugyanis ennek az elbeszéléstípusnak a legfőbb tulajdonságai éppen a „szóródás, halasztódás, metonimikusság, simulacrum-jelleg, a megszakítást, megszakított-ságot jól tűrő szövegszerveződés” mentén rendeződnek.⁹ Szilasi a diskurzus talán legvelősebb észrevételével zárja gondolatmenetét, így fogalmaz: „Legszívesebben azt állítanám, hogy Darvasi ugyan valóban elbeszél, de csak a szó régi magyar esemény jelentésében mond történetet. Történetmondás helyett eseménymondás. A Darvasi-szöveg események diszkrét sorozata, nem ad ki történetet, nem áll össze história.”¹⁰ E záró gondolatban felvetett dilemma kibontása egy egész irodalomelméleti tanulmányt igényelne. E helyütt nincs mód a *történet*, *narratíva*, *esemény*, *cselekmény* stb. fogalmak viszonyának tisztázására, elegendő Kovács és Szilasi idézeteiből hangsúlyozni, hogy a Darvasi-szövegek ritkán alkotnak történetet, e gondolat mentén pedig jómagam szívesebben nevezem ezeket *narratíváknak*. Úgy vélem, hogy a Darvasi kapcsán eddig bemutatott diskurzusba résmentesen illeszkedik Bodor Ádám szövegvilága is.

A narratívát kifejezési módként, kognitív sémaként értem, amely az elmondandó anyagnak a rendszerezését szolgálja, és amely értelemmel ruház fel történéseket vagy bármilyen, az emberi idegrendszeret érő ingerületet. Elképzelésem szerint a narratíva egy célorientált gondolkodási séma, amely a narratív vágyra építve történetet ígér bizonyos tartalmi, poétikai eszközökkel. Megfordítva: a történet a narratívák intencionális struktúrája. Ez pedig megerősíthető a jól ismert evolúciós pszichológiai tétellel, amely szerint az olvasó ott is történetet keres és talál, ahol az nincs jelen. Így érkezünk el a bevezetésben ígért poétikai eszközökhöz, amelyeket *narrativizáló eljárásoknak* nevezek. A továbbiakban többször fogom használni a *narrativizálás* fogalmát, amelyet tapasztalatom szerint a hétköznapokban is egyre gyakrabban, és jószérivel helyesen használunk, mégis mindig reflektálatlan marad az alkalmazása. A narrativizálást Brooks cselekményesítés (plotting)¹¹ fogalmának analógiájára használom. Itt kell megjegyezni, hogy a

---

9 Uo. 92. p.

10 Uo.

11 Peter Brooks: *Reading for the Plot. Design and Intention in Narrative*. Cambridge-London, 1992, Harvard University Press, XIII. p.

Bodor-szövegekben kimutatható narrativizáló eljárások a mágikus realista narratívák működésmódjának leírására is problémátlanul alkalmazhatók. Elképzelésem szerint ezen eljárások jelölik ki a mágikus realista elbeszélésmódra jellemző hatásmechanizmust, a *mágikus atmoszférát*, amely a fabula hiányának, a történetmondás illúziójának ellenére e szövegek koherenciáját biztosítja.

Rátérve Bodor Ádám szövegeire megállapítható, hogy a történet hiányára mint a szövegeinek egy tipikus jegyére sokan utaltak már. Simon Attila már a megjelenés évében megjegyzi a *Sinistra körzet* kapcsán, hogy az olvasó minduntalan talányokba, érthetetlen eseményekbe ütközik. „Idegenek érkeznek, ismerősök mennek el, szerelmek szövődnek, titokzatos ragálytól emberek pusztulnak – hogy mindez miért, nem tudható”.¹² A szakirodalomban legtöbbször idézett korai, a *Kikötő, este* című karcolat lezárását idézve: „A történet itt véget ér. Szó, ami szó, bizony nem egészen értjük, mi is történt. Menyhért doktor és a két igen talán többet tudnának mondani, de ők elmentek a dolgukra. A magyarázat ott lebeg valahol a sapkabolt mélyén, vagy talán biztos helyen pihen örök titokként, egyszerű konzerves dobozokban a tenger fenekén.” Hasonló a helyzet *A borbély* esetén, amelyben egy vendéget kopaszra nyírnak, de erre nincs elbeszélői magyarázat: „– Mi volt ez? / – Nem tudom. / – Borosnak az arcán látszott, hogy tényleg nem tudja.” Vagy a *Milyen is egy hágó?* című elbeszélés, amelyben az elbeszélő a főszereplő lány szándékaihoz, motivációjához nem képes hozzáférni, találgatni kénytelen, vajon mire várt: „Talán mégis valami egyebet, és talán hiába. Vagy talán csak tudni akarta milyen is egy hágó?”. Bengi László a *Sinistra* elemzésében a jellegzetes regényszerkezet következményeként tekint a linearitás képzetét feltételező okozati logika fölfüggesztésére, illetve viszonylagosítására, az elbeszélés alinearitás jellegére, amely „a mű egységét metaforikus szinten megteremtő prózaalkotási elvvel való helyettesítése/kiegészítése.”¹³ A Bengi által említett okozati

12 Simon Attila: A nem-tudás méltósága: Bodor Ádám. *Sinistra körzet*. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 96. p.

13 Bengi László: A szövegszegmentumok iterációja mint az epikai világ megalkotása. Bodor Ádám: *Sinistra körzet*. In Scheibner Tamás, Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatsere: Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 117. p.

logika kapcsán megemlíthető a mágikus realista elbeszélésmód esetén gyakran alkalmazott *mágikus kauzalitás* fogalma, amely – Nietzsche-re utalva – voltaképpen az okozatiságot a valóság folyamatainak a tudatunkban végbemenő utólagos rendszerezése, illetőleg meghamisítása, „mitologizálásaként” érti. Ennek megfelelően a kauzális gondolkodás retorikai trópusként jelenik meg, főként metalepszis vagy metonímia alakzatában.¹⁴ Az efféle irodalom tehát metaforikusan működik, azaz a hasonlóságra és a felcserélhetőségre épít, nem pedig metonimikusan, ok-okozati összefüggésekre alapozva. A mágikus kauzalitást jól körülírható poétikai alakzatok hozzák létre, amelyek a szövegkohéziót fenntartó logikai kapcsolatokként értelmezhetők. E szövegek narrátora immerzív, belemerülő olvasásra biztat (ez biztosítja a regények sodrónak tűnő lendületét), ugyanakkor az állandó önreflexióival mindegyre kizökkenti az olvasót. Az effajta elbeszélésmódot Szolláth Dávid Mészöly Miklós életművét elemezve *álintegratív prózának* nevezi. Bár a szövegek a történeteszerűség látszatát, és így az olvasmányosságot mindvégig fenntartják, kerek, összefoglalható, illetve könnyen újramondható történeteket mégsem tartalmaznak.

A történet hiányának ellenpontosására az egyik prototipikus narrativizáló eljárás bizonyos bevésődött, korábbi olvasmányélményekből, vagy a „külső világ” valós tapasztalataiból ismert *narratív sémák* használata. Ezek gyakran műfaji zsánerek (detektív, bosszú- vagy szerelmi történet stb.), és megszokott műfaji eszközkészletekkel képesek a kívánt atmoszférát megteremteni. Ahogy azt Vaderna Gábor egy kitűnő tanulmányban részletesen kifejti, efféle működésmóddal operál Bodor *Az érsek látogatása* című regényében, amelynek narrációja egy krimiszerű szüzsét idéz. Elrejtett elemei még az utolsó fejezetben sem nyernek megnyugtató megoldást. Ezt a metonimikus elbeszélői hagyományhoz kapcsolódó narrációs technikát az ismétlődések és kihagyások bonyolult és igen összetett játéka bontja meg helyenként. „A történet olvasója mindvégig bizonytalan abban a tekintetben, hogy melyik elem nyerhet funkciót, válhat a történetegység szempontjából transzparenssé, illetve hogy melyik elem marad fölösleges, a történet szempontjából funkciótlan, obskúrus, és áll mindvégig homályban. Az utóbbi leginkább

---

14 Bényei Tamás: *Apokrif iratok: Mágikus realista regényekről*. Debrecen, 1997, Kossuth Egyetemi Kiadó, 57. p.

a történet imaginárius építkezését segíti elő, előbbi pedig a történetmondás fabuláris, valóságszimuláló jellegét erősíti”.¹⁵ E rögzült műfaji sémák átvétele Bodor Ádám írásművészetében egyébként nem tipikus eljárás. Ám ha a műfaji elvárások játékba hozatala nem is kifejezetten jellemző rá, számtalan más irodalmi vagy a hétköznapiokból eredeztethető gondolkodási séma működtetése kimutatható a műveiben. A *Konyhatitok* című korai rövid elbeszélés előbb az étteremlátogatás, majd a hatósági ellenőrzés sémáit aktiválja, és ezeken keresztül érvényesíti a csavaros zárlatot.¹⁶ Vagy ahogy Gyöngyösi Lilla a filmfeldolgozások kapcsán megfogalmazza, a *Fülledt reggel* anizksz-szerű párkapcsolati minidráma, *A barátkozás lehetőségei* jól ismert, de kérdőjelesen pozitív végkicsengésű hatalomjáték, a *Sofőrünk egy rosszabb napja* pedig ugyancsak a krimi műfaját használja.¹⁷ Az *Imola asszony megkísértése* az udvarlás sémájára épül, de a történet – a Darvasi-példákhoz hasonlóan – nem kerekedik ki, az elbeszélés egy befejezetlennek tűnő párbeszéd-részlettel ér véget, az események kimenetelére nem kap választ az olvasó. A *Sinistra körzet* talán legtöbbet kritizált szöveghelye is éppen e funkció teljesítése okán él a sokat elemzett narratív technikával (ti. hogy az elbeszélő harmadikból első személyre vált akkor, amikor végre találkozik fogadott fiával, így pedig az első személyű szempont éppen akkor lesz mellőzve, amikor az olvasó többletinformációt remélne).

A kitűnően bevezetett sémákat az olvasó nyilvánvalóan rögtön felismeri, és ez bizonyos tudatalatti elvárásokat, várakozásokat kelt. Ezen a ponton az evolúciós és kognitív irodalomtudomány álláspontjára szükséges utalni, amelynek egyik kiindulópontja, hogy a koherencia-teremtést egyrészt egy bizonyos – a memóriában tárolt – strukturált kulturális tudás (azaz sémák, szkriptek, sztereotípiák) teszi lehetővé,

-
- 15 Vaderna Gábor: Egy érsek egészben és darabokban. Bodor Ádám *Az érsek látogatása* című művének műfaja. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatcsere: Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 230. p.
  - 16 Részletes elemzését lásd H. Nagy Péter: *Dezintegráció és identitászavar*. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatcsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 110. p.
  - 17 Gyöngyösi Lilla: *A hétköznapiok abszurditása*. Bodor Ádám: *A barátkozás lehetőségei (novellák és film)* <https://www.filmtekeres.hu/magazin/bodor-adam-a-baratkoz-as-lehetosegei> (Utolsó leltöltés: 2024. 03. 25.)

amely természetesen lehet tanult (történelmi, irodalmi stb.) vagy a hétköznapi élet tapasztalatain nyugvó. Ezt a tudást kiegészítik az egyéni olvasói preferenciák, amelyek az egyedi olvasatokat formálják, valamint számos olyan kognitív mechanizmus, amely az emberi psziché egyetemes szerkezeti elemének tekinthető, és az ember fejlődéstörténetéből levezethető. Ezek működés módja olyannyira alapvető (mert oly mélyen gyökereznek az elménkben), hogy automatikusan és ösztönszerűen kiváltódnak a befogadás során, amint a megfelelő ingerrel találkozik az olvasó.¹⁸ Az itt mondottaknak megfelelően e bevezetett műfaji sémának a narratíva sokáig, leggyakrabban szinte végig megfelel, feszültséget kelt, az izgalmat fenntartja. Az utolsó építőköve azonban nem kerül a helyére.

Hasonló kognitív működést feltételez a (gyakran mitizáló) *motívumok* hálózatszerű jelenléte, amelyek kulturális tudásként ugyanúgy elvárásokat támasztanak, és a szövegben való elterjedtségükkel ismét az összefüggések keresését (és találását – akkor is, ha azok nincsenek jelen) implikálják. Jelentőségük abban áll, hogy a motivikusan és a stilizáltságot tekintve is terhelt szövegelemeket az elbeszélés mindvégig úgy hasznosítja, hogy ezeket jelentésszerűnek tünteti fel, de a cselekmény végén (a történetképzés szempontjából legalábbis) ugyanúgy értelmezhetetlenek maradnak. Gyakori, hogy a befogadó jelképek (vélt) jelentésével igyekszik kitölteni az eseménysorban keletkező üres helyeket. Ismét H. Nagy Péter megfigyelését emelem ki, amely szerint a *Sinistra körzetben* a folyamatos cselekménymondás helyett metaforacsoportok teremtik meg a kohéziót a regény egyes szövegrészei között.¹⁹ Ilyen a regény egyik legjellemzőbb metaforája, a nyom. A főhős sítalpakon közlekedik, mindig egy nyomon halad, azaz már bejárt utak újbóli bejárása zajlik. De a nyom metaforája az egyik központi cselekményelemmel, a gyilkossággal, majd az elbeszélőnek a körzetbe történő visszatéréssel is összeforr: a bűvőhely bebetonozásakor a cementhorástól alakult ki a sítalpnymom („sítalpaím ezüst szalagja”)²⁰, amely a regény záró gondolatát is invokálja majd (a megelégedettséget, a jóleső

18 Horváth Márta: Koherenciateremtés, koherenciatörés és meglepetés az evolúciós-kognitív narratológiában Bodor Adám *Konyhatitok* című novellája alapján. *Literatura*, 2019/4. 440. p.

19 H. Nagy Péter: i. m. 109. p.

20 Uo. 108. p.

meleget, hogy „azért mégsem tűnök el erről a tájról nyomtalanul”. Ugyanilyen metaforákként működik a betegség, a tunguz nátha, és az ezt terjesztő madárfaj, a csonttollúaké. Ezekhez szorosán, de nem kizárólagosan kapcsolódik a fejét állandóan fel-felütő halál metaforája, de igen erőteljesek a tájleíráshoz kapcsolódó efféle trópusok, amelyeknek részhalmazát képezik az állatmetaforikához kapcsolódó szavak (itt is említhetők a csonttollúak, de a medve, a griffmadár, és ugyanígy, ha nem nagyobb súllyal, az állati jelzők, az animalitás). Kiss Dávid e motívumok (tehát a hasonló és a hasonlított) felcserélhetőségére hívja fel a figyelmet: pl. tálca a halra, máshol a hal a tálcára, vagy *Az érsek látogatásában* a nejloncafát a sirályra, máshol a sirály a nejloncafatra.²¹ A motívumhálók fontos hozzáadott értéke a mitizálás elősegítése is, amiről a kortárs kritika meglehetősen sokat értekezett mindkét szerző esetén. Részben ezzel összefüggésben emeli ki Bónus Tibor Mészöly, Bodor és Darvasi életművének közös jellegzetességét, a természet és ember mitikus egységének központi szerepét.²² Szilágyi Márton alapos gyűjtése az efféle metaforahasználat konnotatív jelentéshálózatát emeli ki. Jogosan emeli ki az emberi létezés lefokozását, és az animális szinthez közelítését mint poétikai eszközt: a mezítlábra húzott szandálból griffmadárkarmok konyulnak le, Gábrriel Dunka távolról kutyának látszik, a hegyivadászok szarvaslelkűek, a szürke gúnárok (titkosrendőrség) állandó jelenléte, Connie Illafeld, aki a kényszergyógykezelés hatására szőrös állattá változik stb. Ugyanígy fontos szerepe van az őselemeknek: pusztító tűzvész, amely a beteg erdőkerülőket emészti el, és amely által öngyilkos lesz Béla Bundasian is, akinek hamvait víz sodorja el, Coca Mavrodin jégbe fagy, Aron Wargotzki pedig egy föld alatti üregben pusztul el.²³ Bengi László alapos tanulmányban tárja fel a *Sinistra körzet* (motívumok és metaforák melletti) egyes szövegrészeknek iterációját, amely nyilvánvalóan hasonló, jelentésleltető, koheren-

21 Kiss Dávid: Szövegvilágok szerveződése. A Bodor-regények narratív és szövegszerző eljárásainak módosulásai. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 2005, 238. p.

22 Bónus Tibor: Mítoszok árnyékában. Darvasi László prózájáról. *Alföld*, 1994/6. 48–49. p.

23 Szilágyi Márton: A tárnicsgyökér fanyar illata. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 103–104. p.

ciateremtést szolgáló mentális folyamatokat aktiválva ér el hatást a befogadóban. Ilyen példa a keret, amelynek nagy része szinte betű szerint ismétlődik. Kézenfekvő példát szolgálnak a szereplők állandó jelzői és a nevekhez állandóan kapcsolt hasonlatok (esernyő mint denevér, a vadludak vijjogása stb.).²⁴ Bengi felhívja a figyelmet arra, hogy e narratív technika jelentőségét erősíti az a tény, hogy a körzet nyelvét a hatalom szabja meg és ellenőrzi, így az ezen a nyelven megformált elbeszélés csak nyomszerű utalásokkal, vagy ismétlésekkel és sémákkal határolható be.²⁵ Ennek a tétje pedig nem kevesebb, mint a személyiség létezése, hiszen ami nem válik elbeszélhetővé, az nincs is.

Úgy vélem, hogy a testiséghez kapcsolódó leírások különleges jellegzetességét adják a Bodor-szövegeknek, és ezek szorosan összefüggnek az előző pontokban tárgyaltakkal. Hálózatszerűen, a műveken végigvonaluló tematikus elemekről van szó, amelyek nem konkrét szimbólumok, hanem jellemzően cselekvések, hangulatok, amelyek mégis motivikusan szövik át a novellákat, és erős kohézió-, illetve atmoszférateremtő hatással egyaránt bírnak. Szerepük abban áll, hogy a szöveg összetettebb motivikus elemeket (cselekedetek, testbeszéd, arckifejezések, egyéb nonverbális jelek) is képes megmutatni, és rendszerben, ezáltal jelentéstöbblettel működtetni. Az eljárás a legelemibb humán ösztönökre hat, és a legnehezebben megérthető és leírható befogadói reakciókat generálja. Elgondolásom szerint e szöveghelyek azok, amelyek erős testi gesztusokat, például a táplálkozáshoz, a halálhoz, és legfőképpen a testi intimitáshoz kötődő leírásokra koncentrálnak. E szöveghelyek a legtöbb esetben igen részletesek, közvetettséjükben hatnak, nyerek, és gyakran önmagukban (tehát a szövegrészt az egészből kiragadva) is közvetlen (fizikai) hatással képesek lenni az olvasóra. E leírások gyakran a brutalitás prezentálását szolgálják, így a befogadó negatív érzelmeire hat. Ezek kiváltója minden esetben egyazon alanyhoz (legyen az egy adott személy vagy csoport) köthető, és a hatáskeltő cselekedetre az olvasó nyilvánvalóan magyarázatot keres, illetve ezek mentén bizonyos irányú kimenetelekre számít. Ok-okozati összefüggéseket állít fel (ismét: akkor is, ha azok nincsenek jelen), amely logikai konstrukció pedig a történetnek is az alapvető működésmódját képezi,

---

24 Bengi László: i. m. 117–118. p.

25 Uo. 121. p.

így annak jelenlétét szimulál(hat)ja. Megemlíthető az empirikus esztétika képviselte nézet is, amely szerint a negatív érzelmek alapvető szerepet játszanak a műélvezetben, főként azáltal, hogy erősítik az érzelmi bevonódást, a figyelem koncentrációját és a hosszú távú memóriába való bevésődést. Negatív érzelmek hatása alatt intenzívebb, megindítóbb és elmélyültebb a műalkotásokkal való foglalkozás élménye.²⁶

Nyilvánvaló Bodor Ádám esetén a körzetjelleg, illetve az ebből adódó közép-európaiság (főként térpoétikai jellegű) kijelölésének igyekezete a szakirodalom részéről. Ismételni a korábbi kutatások eredményeit fölösleges, arra azonban érdemes lehet rávilágítani, hogy miként képződik ez le a mágikus realista művekre jellemző elbeszélés mód viszonyában. Németh Zoltán a kontextuális, illetve referenciális olvasat mellett érvelve úgy fogalmaz, hogy Kelet-Közép-Európa kapcsán olyan elméleti tér felvázolása és működtetése a cél, „amely a textuális elemzés mellett és azon túl foglalkozik a szövegbe írt történelmi-társadalmi konstrukciókkal, a szövegek tapasztalati és referenciális jellegével”. Munkájában az 1989-es fordulat, illetve az azt közvetlenül megelőző és követő időszak „prózába írását” járja körül, és a latin-amerikai irodalmak mélyén meghúzódó közös szociokulturális jellemzők analógiájára igyekszik „(kelet-) közép-európai irodalmak közös tapasztalatáról, tapasztalatairól való beszédnek is” értelmet adni, „amelynek a több mint negyven évig tartó diktatúra, 1989, illetve az azt követő posztkommunista időszak lehetnek a tényezői”.²⁷ Ahogy arra Szirák Péter 1997-ben felhívja a figyelmet, a Bodor-novellisztika (ide értve a *Sinistrát* is) értelmező nyelvét a kezdetektől fogva meghatározza „a politikai parabola rendszerkritikai aspektusa és történetfilozófiai transzcendálhatósága”.²⁸ Szirák egyébként kellő alapossággal össze is gyűjti tanulmá-

26 Winfried Menninghaus idézi Szabó Judit: Tragikus feszültség. A tragédia paradoxonának kognitív és evolúciós pszichológiai magyarázata. *Literatura* 2019/4. 459. p.

27 Németh Zoltán: *A referencialitás temporalitása*. Szláv textus, 2013. https://szlavitextus.blog.hu/2013/01/30/nemeth_a_referencialitas. (Utolsó letöltés: 2024. 03. 25.)

28 Szirák Péter: A periféria poétikája. A Bodor-olvasás. In Scheibner Tamás – Vaderna Gábor (szerk.): *Tapasztalatsere. Esszék és tanulmányok Bodor Ádámról*. Budapest, 2005, L'Harmattan Kiadó, 2005, 133. p.

nyának megjelenéséig íródott, e tájmetafora körüli dilemmát érintő munkákat.

Az ezredfordulót követő időszakban a közép-európaiság és a mágikus realizmus közös tárgyalásánál szinte elengedhetetlennek tűnik a posztkolonális elemzés legrelevánsabb tételeit számba venni. Egy kritikátörténeti áttekintésben számos kurrens teória felsorolható volna (a kelet- és közép-európai népek önviktimizációs hajlama, Alexander Kiossev „öngyarmatosító” fogalma²⁹, Cornis-Pope dekolonializációs elképzelése³⁰), amelyek minden kétséget kizáróan sok szempontból érvényes megközelítési módnak bizonyulnak, esetükben mégis mindig elfogadjuk a fogalmak átpolitizálódását mint közvetett, járulékos eredményt, és az értelmezési lehetőségeket ideológiai játszmák terére korlátozzuk. E dolgozat nézőpontjához közelebb állnak Dánél Mónikának, Papp Ágnes Klárának és Faragó Kornéliának a koncepciói, amelyek inkább a geokulturális narratológia lehetőségeit kiaknázva beszélnek akár a centrum–periféria viszonylatnak, akár a kisebbségi léthelyzetnek az irodalmi reprezentációiról. Faragó nézőpontja jól illeszkedik e dolgozat eszközkészletéhez, amennyiben mindenekelőtt a kultúra teresítésére vonatkozó fikciós elképzeléseket vizsgálja, és ezen belül fogalmazza meg a történeti szituáltság kérdéseit. Papp és Dánél kifejezetten a mágikus realizmus tárgykörében tesz e helyütt is alapvető fontosságú megállapításokat a kisebbségi helyzet és az identitás meghatározás, illetve a kultúrák, nyelvek és nyelvhasználatok egymásra hatásának tapasztalatára vonatkozóan, konstruktívan használva a Homi Bhabha-i *hibriditás* fogalmat. Ugyanígy kikerülhetetlen szempontok az idegenség, a köztesség, a határon lét térszerkezeti, illetve metaforikus viszonya. Jelen fejezetben azt vizsgálom, hogy mennyiben lehet érvényes a mágikus realizmus közép-európai változatáról beszélni.

---

29 Alexander Kiossev: *Jegyzetek az öngyarmatosító kultúrákról.* <https://aszem.info/> 2017/01/alexander-kiossev-jegyzetek-az-ongyarmatosito-kulturakrol/ (Utolsó letöltés: 2024. 03. 25.)

30 Marcel Cornis-Pope: East-Central European Literature after 1989. In Marcel Cornis-Pope – John Neubauer (szerk.): *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th centuries, vol. IV., Types and Stereotypes.* Amsterdam – Philadelphia, 2010, John Benjamins Publishing Company, 561–629. p.

A válasz sarokpontjai tehát térpoétikai jellegűek kell legyenek, és egészében érvényesek Bodor Ádám prózájára is.

Adódik persze a kérdés, hogy miként határozhatom meg Közép-, Kelet-, illetve Kelet-Közép-Európa fogalmát.³¹ A magyar kritikában gyakran tárgyalt áltörténelmi regényeknek (Márton László, Háy János, Láng Zsolt, Rakovszky Zsuzsa, Darvasi László) a török időkre jellemző törökös hatásai és jellegzetességei nyilvánvalóan más régióképzet vetnek fel, mint Bodor Ádám regényeinek eltérő (sok szempontból mégis azonos) világa, amely inkább a hatalom-kiszolgáltatott komplex viszonyrendszerét képezi le, ez eredményez egészen általános érvényű tapasztalatot, így ott kevésbé határozzák meg a kulturális behatások a diegetikus világot. Bodorhoz sok szempontból kapcsolódik a román mágikus realista előkép, Ștefan Bănuțescu világa (pontosabban Bodor Bănuțescuéhoz), hozzá pedig Filip Florian, Florin Lăzărescu és Bogdan Suceavă kortárs román szerzők, akiknek a művei főként Bukarestben játszódnak.³² Ugyancsak más, inkább a Balkán felé nyitó szempontok határozzák meg Darvasinak a *Szerezni egy nőt* című, az ezredfordulón megjelent kötetét, amelynek középpontja a dél-szláv háborús vidékre pozicionálható, fiktív Jakulevó környéke, az elbeszél világ mégis mintha egy külső, magyar nézőpontból kerülne elbeszélésre. Ide kívánczik szerb Milorad Pavić neve, de Danilo Kiš vonatkozó életművével a Nyugat-Balkán felé, Talamon Alfonzzal a Felvidék, Kateřina Tučkovával Csehország, Olga Tokarczukkal pedig Lengyelország felé tágíthatjuk a még mindig érvényesnek mondható perspektívánkat, és minden példa esetén érezheti a magyar olvasó azt a közösségi érzést, amelyet legfőképpen mégis (akár dél-, akár kelet-, de mindenképp) közép-európainak neveznénk. A Fehér- vagy a Keleti-Kárpátok, Szilézia, Banovina, Bukarest, Szeged vagy a fiktív Jakulevó – legalábbis a magyar olvasó

31 Kiemelem, hogy Deczki Sarolta tanulmánya számomra referenciapont a kérdésben: *Az érzékiség dicsérete*. Pozsony, 2013, Kalligram, 63–72.; illetve Lórentz Éva-Noémi a vonatkozó szakirodalmat alaposan dolgozza fel még nem publikált disszertációjában: *Geokulturális narratológia és mágikus realizmus Dragomán György műveiben*. Babeș–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológia Doktori Iskola, 2022, 40–45. p.

32 Románia közép-európaiságáról például Ovidiu Pecican erdélyi történész professzor írt nemrég fontos könyvet, amelyben azon evidens nézet mellett érvel, hogy Románia Európához tartozása legfőképpen Erdélyen keresztül magyarázható: *Români și Europa Mediană. Contribuții la tipologia culturală a Europei*, Iași, 2021, Editura Polirom.

nézőpontjából – mind tekinthetők egy nagy, közép-európai régió területeinek. E részben vagy egészben mágikus realistának nevezhető kortárs szerzőknél sokkal ismertebb és talán még reprezentatívabb példákat idézhetnénk fel az itt tárgyalt Közép-Európa koncepció bizonyítására az irodalmi perspektíva kitágításával (azaz korábbi, már klasszicizálódott művek és szerzők említésével). A legfőbb kérdés a földrajzi definícióktól eltávolodva mégis az marad, hogy miként lehetséges Európa (fél)perifériáját – mint hangsúlyos poétikai elemet – az irodalomban érvényesen megírni.

Radoslav Passia szlovák irodalomtörténész egy kiváló tanulmányában földrajzi területek – a Kárpátok keleti vonulata – és az irodalmi tér közötti interakciókat vizsgálja. Kiemeli, hogy a kilencvenes évektől kezdve a Kárpátok e részein élő népek irodalmában mindegyre megjelenik a latin-amerikai mágikus realizmus hatása. A térségben született, a mágikus realizmussal összefüggésbe hozható műveket tehát az összehasonlítható kultúrtörténeti tapasztalat határozza meg: a szocializmus, a diktatúra közös története (ahogy erre Németh is utalt), még korábbról vizont az Osztrák–Magyar Monarchia perifériájának az élettapasztalata³³ és a gazdag multikulturális folklóranyag. A határ fogalma itt nemcsak földrajzilag, hanem kulturális értelemben is érvényesül. Közép-Európa különböző nyelvek, etnikumok és vallások egymásmellettegének a tere. Passia elméletét az említett Lörentz is éppen Bodor szövegein próbálja ki. Passia egyébként a lehetséges geopoétikai ihletettségu művek felsorolásakor elsőként éppen a *Sinistra körzetet* említi, mint a térségben megalkotott zárt világot. Szerinte a szlovák irodalomból Milan Zelinka, Václav Pankovčín, Ján Patarák tartozik ebbe az (akár mágikus realistának is nevezhető) vonulatba. Passia meglátásában tehát lehetséges egy olyan mágikus realizmus fogalom kijelölése, amely a Kárpátok keleti vonulatához köthető. Lörentz egyik téziseként fogalmazza meg, „hogy a határvidékek földrajzi, történelmi, kulturális tapasztalatának leírására a mágikus realizmus megfelelő nyelvet biztosít nemcsak a magyar, hanem a szlovák irodalomban is”.³⁴

33 Ehhez tartozik Claudio Magris *Monarchia-nosztalgiaja*, lásd *Habsburg mítosz az osztrák irodalomban. Részletek*, ford. Székely Eva, Budapest, 1988, Európa Könyvkiadó.

34 Radoslav Passia 2016-os tanulmányát idézi Lörentz Éva-Noémi: i. m. 35–36. p.

Bodor és Darvasi kapcsán is sokan írtak már Mészöly Miklós „pannon próza” tervéről, mely koncepció alapját egy (Szekszárd központú) közép-európai mitologikus tér kialakításának a szándéka képezte.³⁵ *Volt egyszer egy Közép-Európa* (1989) című kötetének egyes elbeszélései e térség eredendő multikulturális világát kívánják bemutatni, s teszik ezt töredékes, mozaikszerű szerkezetben. Nyolcvanas évekbeli esszéiben is sokat foglalkozik a kérdéssel. E dolgozat szempontjából fontos, hogy a térség megírása az állandó formakereséssel kerül párhuzamba. Gyakran levont konzekvenciája az efféle útkeresésnek, hogy e „kultúrtörténeti képződmény, amelyet Közép-Európának nevezünk” nem integrálható nagyepikai formába, mivel a zárt, lekerekített egységek nem kedveznek a nyelvi, kulturális heterogenitás összetett képleteinek lejegyzésére.³⁶ És bár a posztmodern gondolkodás térnyerésére visszavezethető érvek is könnyen felfedezhetők, igaz, hogy a térség kulturális emlékezetének „fikcionalizálása” jellemzően töredékes formákban, dokumentáris és imaginárius rétegek keveredésében, mellérendelő, metaforikus szerkezetekben jelenik meg. Szolláth szerint e jelenség a közös történelmi tapasztalat poétikai leképezéseként is értelmezhető, hiszen nem várható el a lineáris történelmi elbeszélés ott, ahol a történelem évszázadokon át nem érhető generációkat összekötő linearitásként.³⁷ Vagy ahogy ezt Thomka Beáta megfogalmazta: a Közép-Európa-fogalom legvilágosabb jelentése „a nyugat-európai civilizációk folyamatosságával szembeni állandó megszakítotttság, diszkontinuitásban” fogható meg.³⁸ Mészöly erre vonatkozó véleményét részletesen bemutatja Szolláth Dávid könyvének a záró fejezetében.³⁹

Mint említettem, jelen szempontrendszerben a közép-európai kérdéskör legfontosabb aspektusa a térhasználat poétikai vetületeire való rákérdezés. Elképzelésem szerint ugyanis a *mágikus atmoszférának* mint a mágikus realista elbeszélésmód egyik, alapjaiban meghatározó poétikai elemének igen fontos része, hiszen e tipikusan zárt helyek (nem

35 Takáts József jelzi először Mészöly ötletének és Darvasi Szeged/Tisza központú közép-európai mitologikus terének a nyilvánvaló párhuzamát: A világ visszavarázsolítása. Darvasi László: Virágzabálók. *Jelenkor*, 2010/5. 550. p.

36 Szolláth: i. m. 641. p.

37 Uo.

38 Thomka Beáta: Közép-Európa mint regénytörténet, szellem és forma. *Literatura* 1994/1. 29–35., 82. p.

39 Szolláth: i. m. 639–653. p.

pedig világok!) – amelyekből a ki- és bejárás mindig problematikus, és gyakran rituális tevékenységekhez kötött –, talán minden esetben hordoznak magukon jellegzetes, könnyen felismerhető közép-európai jegyeket. Úgy gondolom, hogy a világ más részein keletkező mágikus realista művek is hasonló térkezelési technikával élnek, ám mindegyik a saját területi jegyeit viseli. Mindenekelőtt emiatt lehetséges latin-amerikai, brit gyarmati (indiai), afrikai, és jelen esetben közép-európai mágikus realizmusról is beszélni.

A létra, 2021

Obrusánszky Borbála

ÓLOMÖNTÉS AZ EURÁZSIAI SZTYEPEI TÉRSÉGBEN

A Belső-Ázsiában élő, mai napig nomadizáló mongolok között széles körben ismertek az ólom- és viaszöntés különböző változatai, amivel az ijedt, sírós gyermeket próbálják megnyugtatni. A mongol szokásokat a magyar néprajzi szakirodalomban még nem dolgozták fel, nem végeztek összehasonlító vizsgálatokat az ázsiai és magyar öntési szokások között, ezért jelen rövid tanulmányomban felhívom a figyelmet ezeknek a fontosságára, röviden bemutatom, hogyan is zajlanak Ázsia szívében ezek a gyógyító szertartások, és milyen kellékeket használnak. Magam a mongol példákat alapul véve párhuzamokat kerestem az eurázsiai sztyepei térség más, elsősorban török nyelvű népei között, majd vizsgálat alá vettem a Kárpát-medence magyarok lakta területeit. Az ólomöntési technikák, csakúgy, mint más különleges folklórelemek, azt az elméletet erősítik meg, hogy a magyarok szoros kapcsolatban álltak Belső-Ázsia ősi sztyepei népeivel, és mindannyian a különleges gyógyító eljárásokat a sámánhitből örökölhették.

A MONGOL VÁLTOZAT

Mongólia egész területén ismert az ólomöntés, amelyet „sirgeleh”-nek neveznek, s amelynek lényege, hogy a síró, ijedt gyermeket meg akarják nyugtatni. Az adatközlők szerint azért van erre szükség, mert a csecsemő nem tudja elmondani, hogy mi a baja. Erről a különleges gyógyítási módról videófelvétel is készült, amelyből megismerhetjük a Mongólia területén előforduló szokást.¹ Az interjúalanyok mind az ország keleti, mind a nyugati részén ismerték az ólomöntés gyógyító erejét.

Az öntési technikák legerjedtebb formái az ólomöntés és a viaszöntés, de gyakran előfordul a sóval vagy szárított és porított borókaág-

---

1 <https://www.youtube.com/watch?v=3DBERetUIew>

gal történő kezelés is.² Az ólom- és a viaszöntés hasonlóan zajlik: egy merőkanálban vagy edényben ólmot, ónt vagy viaszt helyeznek el, és azt a jurta közepén lévő tűzhely nyílásába téve megolvasztják. Az ólmot tartalmazó edénybe vizet öntenek, majd azt a gyermek feje felé tartják, a nap járásával egyezően háromszor megforgatják és a „sirig, sirig, sirig” szavakat mormolják. Úgy végzik el a szertartást, hogy a kezelendő gyermek fejét takaróval vagy vászonnal fedik le. A só szórása viszont nagyon egyszerű: a jurta közepén álló tűzhelyre sót szórnak, és felette háromszor balról jobbra, háromszor pedig jobbról balra forgatják meg a beteg gyermeket. Úgy vélik, hogy a só ugyanolyan gyógyító hatással bír, mint az öntés.

Van még egy különleges gyógyító módszer, amikor a tűzben felforrósítanak egy vaskést, arra rászórák a sót, és a gyermek feje felett köröznék, közben a „sireg, sireg, sireg” szavakat mondják.³ A szárított és porított borókaággal pedig úgy gyógyítanak, hogy a tűzhelyből kivesznek egy parazsat, arra rászórák a porított borókaágot, majd a gyermek dereka körül háromszor átveszik. Előfordul, hogy vízbe tett parázzsal végzik el a szertartást. Mindegyik eljárásban közös elem az, hogy a szertartást végző személy megkérdezi, hogy vajon mitől ijed meg a gyermek. Van, ahol egy ráolvasás-szerű rövid mondókát is mondanak.⁴

A rendelkezésre álló dokumentumok alapján úgy tűnik, hogy az eurázsiai sztyeppe térségben előforduló népi gyógyítási eljárásokban elterjedt hiedelem, hogy a gyógyító tevékenység sikerességét az ima erősíti, ezzel próbálják elnyerni az égiek segítségét a beteg gyógyulása érdekében. A mongolok az ima vagy ráolvasás mellett háromszor emlegetik a „sirig” szót.

2 A mongol, de a magyar hagyomány szerint is a só távol tartja a rossz erőket.

3 Ts. Khorloo, Khovd tartomány, Darvi járás.

4 *A szem feketéje az ásványvízben, / Ismert folt a vízben, / Rossz fekete az ásványvízben, / Szennyeződés a folton, / Szokás szerint szülessen az ember! / Boldogságot és kint tűrve éljen! / Ez a test gyógyuljon meg! / Az eljövendő áldást kívánok és minden rossz távozzon!* Forrás: <http://www.mongolianshaman.com/index.php/2018-04-09-02-09-34/%D2%AF%D0%BD%D0%B4%D1%8D%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BE%D1%91%D0%BB,-%D0%B7%D0%B0%D0%BD-%D2%AF%D0%B9%D0%BB/193-%D1%85%D2%AF%D2%AF%D1%85%D1%8D%D0%B4-%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B3%D1%8D%D0%BB%D1%8D%D1%85-%D0%B7%D0%B0%D0%BD-%D2%AF%D0%B9%D0%BB>

Szintén egyező szokás az egész eurázsiai sztyeppei térségben, hogy a megolvasztott ólmot tartalmazó kanálba hideg vizet öntenek, és a forma, ami kijön belőle, megmutatja, hogy mi okozta az ijedtséget a gyermeknél. Ezt nemcsak ólommal, hanem viasszal is megcsinálják, mert úgy tartják róla, hogy elúzi a rosszat és összegyűjti a jó energiákat. A szertartás végén a merőkanál tartalmát a jurtából kiviszik és ott öntik ki. Fontos elem, hogy magát a merőkanalat nem tartják a jurtán belül.⁵

Annak ellenére, hogy milyen elterjedt az „öntés” a mai Mongólia területén, nagyon kevés az ezzel a gyógyítással foglalkozó néprajzi tanulmányok száma. Néhányan, akik a témát kutatják, úgy vélik, hogy az ólom- és a viaszöntés a tűzkultusszal kapcsolatos, a gyermeket tulajdonképpen a tűz erejével tisztítják meg. Van, aki úgy véli, hogy magától a tűz látványától is megnyugszik a gyermek,⁶ de az öntés a leghatásosabb gyógyító módszer. A gyertyaláng a mongolok hite szerint tisztító erővel bír, és a tisztaságot jelképezi. A láng, a melegség szintén a tűzkultusszal hozható összefüggésbe.

A mongolok úgy vélik, hogy célszerű ezt a szertartást hároméves korig elvégezni, mert a gonosz szellem addig tud belépni a gyermek tudatába, amíg annak a csipőcsontja meg nem szilárdul.⁷ Ha nem végzik el a gyógyító eljárást, akkor a gyermek a szemmel verés után ijedős lesz egész életében.

A mongol példák mellett Közép-Ázsiában, Anatóliában és a Kárpát-medencei magyarság között is megfigyelhető ez az ősi mágikus gyógyító eljárás. Először vizsgáljuk meg, hogy a kutatók mit gondolnak a szokás eredetéről.

AZ ÓLOMÖNTÉS EREDETÉRŐL

A mágikusnak nevezett gyógymódokat a magyar nép leginkább akkor és olyan betegségek gyógyítására használta, melyeknek az eredetét nem ismerte, vagy nem ismerte közvetlenül fel.

A népi gyógyítók úgy vélték, hogy a betegségek a rossz szellemek művei. A sámánhit szerint a gyógyítási eljárás során az ártó szellemet kell kiűzni az emberből.⁸

5 A. Erdenechimeg, Khentii tartomány, Bayan-Adraga járás. (Északkelet-Mongólia)

6 G. Bayasgalant, Uvs tartomány (Északnyugat-Mongólia)

7 <http://www.mongolianshaman.com/index.php/2018-04-09-02-09-34>

8 Diószegi 1998.

Az egész eurázsiai sztyepei övezetben a népi gyógyítók a leggyakrabban betegségek között tartották számon az igézést vagy rontást, amelyet – szerintük – rosszindulatú természetfölötti lények, vagy pedig természetfölötti erővel rendelkező emberek idéztek elő, akik régen a rontást valamilyen cselekvés, illetve tárgyak segítségével, azon kívül nézéssel, igézéssel, illetve szóval, átkozódással végezték.⁹

A legnehezebb arra vonatkozóan megállapítást tenni, hogy vajon mikortól jelenhetett meg az ólomöntés, és mely népekhez köthető. Vannak olyan elképzelések, miszerint az ólomöntés egészen a matriarchátus koráig vezethető vissza, amikor a társadalom vallási, politikai vezetése a nők kezében volt. Durbilmez és Köprülü török kutatók szerint ezeknek a népi gyógyászati gyakorlatoknak az eredete a sámánhithoz vezethető vissza. Anatóliában léteznek az ocak népi gyógyítók, akiket a sámánok utódainak tartanak, és akik természetfeletti erőkkal rendelkeztek.¹⁰ Ülger szerint is a szokás a sámánizmusig nyúlik vissza.¹¹ Gokce Guvenc úgy vélte, hogy a viasz- vagy az ólomöntés az ókorig visszanyúló gyökerekkel rendelkezik. A magyar szakirodalomban sem találunk adatokat arra vonatkozóan, hogy honnan is eredhet az ólomöntés.

A szokások változtak az idők folyamán, jelenleg az ólomöntést nem sámánok, hanem „laikusok” végzik, általában asszonyok. A család valamelyik idős nőtagja, esetleg a szomszédasszony által végzett otthoni viaszöntéssel akkor találkozunk, ha kifejezetten a szemverés vagy az azzal sok tekintetben rokon, ijedtségnek nevezett betegség tüneteit vélik felfedezni csecsemő, gyermek, felnőtt esetében. Az ólomöntés mellett kiegészítésül sokszor alkalmazták a füstölést, amely a rontás elűzésére, illetve megelőzésére szolgáló gyógymód. A füstölés célja az emberre ártó hatalmak megtörése és a szerencse, a termékenység biztosítása volt. A füstölésbe vetett hitet nagyban erősítette az egyházi gyakorlatban való előfordulása is. A mongol példákban is láthatjuk, hogy a megkerítés, körülkerítés a gyógyító szakaszra jellemző eljárás. Alapja az a hit, hogy a körbe zárt testterület védve van a rontástól.

9 Hoppál 1990. 707. p.

10 Köprülü 1989. 65–66. p., Durbilmez 2008. 15–16. p.

11 Ülger 2012. 121. p.

A TÖRÖK NÉPEK GYÓGYÍTÓ ELJÁRÁSA

Nemcsak a mongolok, hanem a belső-ázsiai ország legnyugatibb megyéjében, Bayan-Ulgii¹² tartományban élő tuvák is ismerik ezt a szokást, amelyet ők „sarag”-nak neveznek. Maga a szertartás teljesen megegyezik a mongollal.

A mongolhoz nagyon hasonló módszert találunk Közép-Ázsiában is: a kazakok, a türkmének, kirgizek, illetve a ciprusi törökök között elterjedt gyakorlat a gonosz szellemek védelmére és azoktól való megszabadulásra az ólom öntése. A kazakoknál például, hogy a félős, ijedős gyerekek sírását megállítsák, egy tál vizet tartanak a gyerek feje fölé, és olvasztott fémet, elsősorban ólmot öntenek a vízbe. A vízben háromszor kiöntött ólom formája rákerül a gyermek kiságyára vagy ruhájára, hogy védelmet nyújtson az ártó erők ellen. A gonosz szellemek elűzésére az ősi hiedelmeket tartják a legjobb módszernek, amelyek a sámánisztikus gyógyítási elveken alapulnak. A fém tárgyak (például a kés és az olló) használata a vas kultikus tiszteletéhez köthető.

A török kutatók gyűjtéseik során arra a megállapításra jutottak, hogy sok ősi szokás még napjainkban is él a mai Kazahsztán, Kirgizisztán és Türkmenisztán területén.¹³ Törökország szinte egész területén ismert az ólomöntés, amelyet kurşun dökme-nek neveznek. Isztambulban ólmot használtak a démonok és gonosz tündérek elleni védekezésre,¹⁴ Gaziantepben pedig olyan csecsemőket gyógyítanak ezzel, akik sokat sírnak.¹⁵

Ülger a törökországi ólomöntési módszert a mágikus gyógyítások csoportjába sorolta, amelyekben megfigyelhetők vallásos elemek. Úgy vélte, hogy ezek a szertartások a sámánizmushoz köthetők. Ezeket a praktikákat manapság azonban már nem egy sámán, hanem a mágikus gyógyító, az ocak (odzsak) végzi, aki fémes tárgyakat (például balta, kés, olló és ólom) használ a gyógyítás során.¹⁶ Az igézés ellen tűzzel és sóval védekeznek, ami szintén azonos a mongol módszerrel. Araz

12 Bayan-Ulgii tartomány, Tsengel járás.

13 A közép-ázsiai, valamint az észak-ciprusi példákról bővebben. Yeniasir-Gökbulat-Öger 2020. 298. p.

14 Bayri 1972. 101. p.

15 Yncir 2011. 13. p.; Atmaca 2006. 26. p.; Kahraman 2010. 18. p.; Seçinti 2014. 13. p.

16 Ülger 2012. 179–186. p.

szerint az ólomöntés a legkomplexebb módszer, mely az igézés ellen a tüzet, az ólmot (fémeket) és a vizet használja.¹⁷ A tűz távol tartja a bajokat, és megtisztítja a teret a gonosz erőktől. A törökországi Anatóliában különleges népi gyógyítók, az ocakok ólomöntéssel gyógyítanak. Polat szerint a tűz tisztító tulajdonsága miatt a török alkímia egyik legfontosabb alapelve. A tűzzel kapcsolatos hiedelmek és gyakorlatok nagyon mélyen gyökereznek a török kultúrában, annak az ősi, sámánisztikus rétegében.¹⁸ A törökök hiedelemvilágában a tűz képes elpusztítani a gonosz erőket és segít a bajok elhárításában, sőt a megelőzésben is. Éppen ezért a tüzet különös tiszteletben részesítik.¹⁹

Több kutató foglalkozott a baskírok ólomöntési szertartásával, elsőként Rudenko figyelte meg és foglalta össze a baskírok között meglévő ólomöntési szokásokat. Feljegyezte, hogy Ufurukcu, Kut falvakban gyertyát olvasztottak a beteges félelem enyhítésére, de előfordult ólomöntés is.²⁰ A szertartást általában asszonyok végezték, akik ráolvasást mondtak, majd háromszor ráfújtak az olvadt ólomra, és beleöntötték a vízbe, hogy a félelem elmúljon. Az ólom alakja megmutatta, mitől ijedt meg a gyerek.

A magyar kutatók közül Torma József, majd Somfai Kara Dávid írt tanulmányt a baskír ólomöntésről. Mindketten megfigyelték azt, hogy a baskírok ólomöntés (qöt qöyön) révén próbálják meg az elveszett „lelket” visszajuttatni a testbe, amely kifejezésben a qöt a lélek baskír neve.²¹ Hitük szerint, ha valaki megijed, a qöt elszáll a testéből, ezért azt vissza kell szerezni, amelyet egy gyógyító asszony, az imse végez el. A gyógyítási eljárás különleges módon zajlik. Az elején a gyógyító asszony, az imsé zsírban ólmot olvaszt, majd a gyermek édesanyja a gyermeket házuk küszöbére ülteti, és a fejét egy fehér lepellel borítja be. A gyógyító asszony egy fazekat hideg vízzel tölt meg, azt a gyermek letakart fejére helyezi, míg a fazék fedelét a gyermek lába alá teszi. Ezután ólmot öntenek serpenyőből a fazékba, amivel az „elszállt” lelket szimbolikusan visszaöntik a gyermek testébe. A szertartás közben

---

17 Araz 1995. 178. p.

18 Polat 2020. 12. p.

19 Tanyu 1976. 287–288. p.

20 Rudenko 2001. 394. p.

21 Araz 1995. 172. p.

ráolvasást mondanak.²² A török népeken kívül a bolgároknál is ismert volt ez a gyógyító eljárás. A bolgárok is számos ősi sztyepei szokást őriztek meg, köztük az ólomöntést is. Anguseva, bolgár kutató egy 18. századi bolgár szerzetes, Josip Bradati prédikációgyűjteményében talált adatokat arra vonatkozóan, hogy az ólom- és viaszöntést jósló öregasszonyok végezték.²³

ÓLOMÖNTÉS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Úgy tűnik, hogy az eurázsiai sztyepei régió legnyugatibb részén, a Kárpát-medencei magyarok között is nagyon népszerű volt az ólomöntés gyógyító célra történő alkalmazása. Elsősorban az ijedtséget gyógyították vele. Ijedtségnek nevezték az egész magyar nyelvterületen azt az állapotot, amely hirtelen erős fejfájással, rossz lelkiállapottal, rémálmokkal, sírással, esetleg görcsökkel jelentkezett. Oláh Andor szerint a népi betegségszemlélet az ijedtséget tartja az egyik legjelentősebb kórokozónak, s számtalan betegséget sorol fel, amelyek mind e néven ismeretesek. Az újkori adatokban ez a gyógyítási mód különböző neveken fordul elő: „onnyát önt”, „ón vet”, stb. Az ólom (ón) használata mellett a magyarság körében előfordul a viaszöntés is, s az erről szóló régi leírásokat Kis-Halás Judit összegezte tanulmányában.²⁴ Ebből megtudhatjuk, hogy a 17. században megjelent könyvek az óntést a babonás és varázsló jövendőmondások közé sorolták. De sok adatot nyerhetünk a boszorkányperek dokumentumaiból, amelyekben ezt a szertartást ördögös praktikának tartották. A periratokban gyakran szó esik arról, hogy az öntés során imákat vagy ráolvasásokat mondtak, de ezeket sajnos nem jegyezték fel. A fentiekben már utaltam rá, hogy a ráolvasás mágikus célra használt, hagyományos formában élő szöveg. Alapja a szó varázserejébe vetett hit, hogy az ember a kimondott szóval hatni tud a természetfeletti erőkre. A szómágia áthatja az ember életét, s igen nagy számban fordul elő betegségek gyógyítása során is. Erdélyi Zsuzsanna a viaszöntés közben ráolvasásként elmondott archaikus imákat közölt Zselicszentpálról és Töröcskéről.²⁵ További értékes, a

22 Somfai 2010.

23 Anguseva 2004. 473–474. p.

24 Kis-Halás 2008. 282. p.

25 Erdélyi 1976. 133–143. p. és 1999. 95–100. p.

viasz- és ólomöntéshez kapcsolódó adatok találhatóak Kis-Halás Judit tanulmányában is. A magyar gyógyítók úgy vélték, hogy az öntés közben elmondott imádságnak nagy ereje van.²⁶ Más népi gyógyászati eljárásokban is használták a ráolvasást, amely arra az ősi hiedelemre vezethető vissza, hogy a kimondott szónak különleges ereje van. A ráolvasás egy mágikus, néha igen látványos, két, illetve három személyes (a gyógyító, a beteg, ha kisgyermek, az anyja) szertartás része, melyben a szónak mágikus erőt tulajdonítanak a többi cselekmény mellett. A szertartást régebb maga a tudósasszony, a „guruzsmáló”, a közelmúltban idősebb falusi asszonyok meghatározott előírások szerint végezték, és a vízvetés, fej-elfúvás, ólomöntés, szénvetés közben mondott ráolvasást gyógyító hatásúnak tartották.

Az egyház és a szolgálatában álló személyek mindig is rosszallásukat fejezték ki ezzel az ősi gyógyító szertartással szemben. Nógrádi Mátyás 1651-ben, Diószegi Kiss István 1679-ben jegyezte fel, hogy a keresztények számára tilos az önöntés.²⁷ A 19. századi nagybajomi református lelkész, Budai Pál kéziratos prédikációgyűjteményében a dél-dunántúli javasok viaszöntő gyakorlatáról azt írja: „...a’ javasokkal vénasszonyokkal magokra olvastatnak, magokat megöntetik, keresztet vettetnek magokra, és megfüstöltetik magokat, hogy a’ boszorkányok többé nekik ne árthassanak.”²⁸ Zsoldos János, Veszprém vármegye főorvosa 1802-ben kiadott nőgyógyászati könyvecskéjében említ egy Somogy megyei Gyúgyon élő javast, aki „ónat öntött”.²⁹ A szokás tudományos feldolgozását az 1920-as évektől kezdődően Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos végezték el, akik babonaszótárukban külön fejezetet szenteltek ennek az ősi eljárásnak.³⁰

Ahogy a mongolok között a füstölés fontos szerepet játszott a gyógyító szertartásban, sokszor az öntést megelőzte a füsttel való tisztítás és démonűzés, úgy a magyar szokásokban is előfordult, azonban itt a beteg megfüstölése az öntés után történt. A szertartás előtt füsttel tisztították meg a jurta belsejét, s míg a mongoloknál a boróka-

26 Ébner 1931. 146–148. p.

27 Tóth G. 2008. 220. p.

28 Budai 2005. 39. p.

29 Zsoldos 1802. 9–10. p.

30 A Babonaszótár az 1930-as években íródott, azóta is csak kéziratos formában érhető el.

ágát használták erre a célra, a magyar példákban viaszdarabot vagy annak egy részét gyűjtják meg, s ezzel füstölik körbe a beteget, vagy a füst fölé hajoltatják. A viasszal az öntőasszony körbe füstölte azt a helyiséget, ahol a viaszöntést végezte.³¹ Az is egy rendkívüli ősi szokás, hogy a viasz hamuját – a füstölés után – elássák otthon a házon kívül, a küszöb elé, hogy a szentelmény a későbbiekben védelmet nyújtson a ház lakóinak a gonosz erőkkel szemben.

A törököknél is fontos szerepet játszik a füstölés. Durbilmez az anatóliai törököknél gyűjtött adatai szerint:³² a szertartás fontos eleme, amikor az öntést végző asszony, az ocak a kezelést tűzzel és víz felhasználásával végzi el. Ez a módszer Duvarci szerint közvetlen kapcsolatban áll a tűzimádattal, mivel a szertartás fő eleme a tűz, a korom, a parázs, a füst és a hamu.³³

Ahogy az eurázsiai sztyeppe keleti felén, úgy a magyar öntési eljárásban is a gyermeket általában letakarták, legtöbb esetben egyszerű vászonlepedővel vagy szövettel. De előfordult olyan eset is – Diószegi Vilmos gyűjtésében például –, hogy a karácsonyi abrosszal takarták le, amelynek a magyar néphagyomány mágikus erőt tulajdonít.³⁴ A magyar nyelvterületen az öntés egyik kelléke volt a rosta is, amelyet Hoppál Mihály a sámánhit maradványának tart.³⁵

Nagy figyelmet fordítottak az öntéshez használt víznek, legtöbb helyen csak különlegesen tiszta vizet használtak erre a célra. Az eljárás sikere érdekében a víznek frissnek, hidegnek kell lennie, hogy a beleöntött forró viasz szinte azonnal kihűljön, és megszilárduljon.³⁶ Somogy megyében például az öntővizet megittatták a beteggel.³⁷ A beteg megittatása és mosdatása gyakorta együttesen van jelen a dél-dunántúliak gyakorlatában,³⁸ de ugyanúgy megtalálható a törököknél is. A meg-

31 Kis-Halas 2008. 300–301. p.

32 Durbilmez 2008.

33 Duvarcý 1990. 35. p.

34 Komáromi 2001. 119. p. Diószegi gyűjtésére hivatkozik (Lovászpataka, Veszprém megye).

35 Hoppál 1990. 693–725. p.

36 Kis-Halas 2008. 291–292. p.

37 Drávaszentesen, Kálmáncsán és Drávagárdonyban (Somogy megye). Így járt el a cserdi és a sellyei javas (vö. Kiss 1986. 215. p., 216–217. p.), valamint a töröcskei öntőasszony (Diószegi Vilmos gyűjtése, Szenna, Somogy megye, 1952.).

38 Zentai 1983. 134. p.

itatást egyes testrészek lemosása egészíti ki: például Dunapatajon a fejtetőt, a szívet és a hátat, a bukovinai Andrásfalván a fejet, a mellet és a tenyeret, Magyarlapádon a homlokot és szívet, Hertelendyfalván pedig a szíven kívül a tenyeret és a talpat mossák le az öntővízzel. Székelykevéen a lemosáson túl még a kiöntött ólomdarabbal is megérintik a beteg fejét, szívet és hátát.³⁹

Ahogy a belső-ázsiai mongoloknál, a magyar nyelvterületen is találkozunk azzal, hogy az öntővizet valamilyen meghatározott helyre vitték el és ott szabadultak meg tőle. A mongolok a lakóhelyüktől, a jurtától minél messzebb vitték, a magyar hagyományban előfordult, hogy az ajtó sarkára, az ágy alá, a kereszt alá vagy a trágyadombra került a víz.⁴⁰ Ismerünk olyan esetet is, amikor az öntővíz a kapufélfa mellé került.⁴¹ Az öntés során használt viaszdarab sorsa eltérően alakult a szertartás után: általában összegyűrték és a következő kiöntésnél újra felhasználták, vagy a kiöntött viaszt megmutatták a betegnek, s ettől el is múlt az ijedtsége. Gyakran összegyűrve és kis zacskóba kötve a beteg nyakába akasztották, mintegy amulettként, vagy meghatározott, hosszabb-rövidebb időre a beteg párnája alá, a csecsemő bölcsőjébe dugták.⁴² A mongolok között is gyakori volt, hogy a kiöntött formát belevarrták a gyermek ruhájába, hogy megvédje őt a további igézéstől.

A fenti példák alapján látható, hogy az ólomöntés egy ősi gyógyító eljárás volt, amelyet a belső-ázsiai mongoloktól a törökökön át a magyarok is előszeretettel alkalmaztak; a magyar példák is besorolhatók az eurázsiai térségben található gyógyító eljárások közé.

A témával foglalkozó kutatók egyöntetű véleménye szerint ennek a mágikus gyógy Módnak az eredete az ősi hitvilághoz, a sámánizmushoz köthető.

---

39 Kis-Halas 2008. 293. p.

40 Kis-Halas 2008. 293. p.

41 Komáromi 2001. 116. p.

42 Kis-Halas 2008. 300. p.

IRODALOM

- Anguseva, Adelina: Késő középkori boszorkánymitológiák a Balkánon. In Pócs Éva (szerk.): *Áldás és átok, csoda és boszorkányság. Vallásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről IV.* Budapest, 2004, Balassi Kiadó, 471–481. p.
- Araz, Rifat: *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği [Old Turkish Beliefs and Folk Medicine in Harput]*. Ankara, 1995, "AKM" Publications.
- Atmaca, İlhami: *Suruç ve Çevresi Xalq İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Degerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2006.
- Bayri, Mehmet Halit: *Istanbul Folkloru*. İstanbul, 1972, A. Eser Yayınları.
- Budai Pál: *A' Köznép babonái és Balvélekedései ellen való Prédikáziók. Nagybjom 1811–1824.* Közreadja: Szacsvey Éva és Szalánszky Edit. Fontes Ethnologiae Hungaricae I. Budapest, 2005, L'Harmattan – PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszék.
- Çobanoğlu, Özkul: *Türk Mitolojisinde Al Dini ve Okra İlişkisi*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi: Tarih ve Medeniyetler Tarihi Cilt 2. Ankara, 2012, AYK, 981–986. p.
- Diószegi Vilmos: *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben*. Budapest, 1998, Akadémiai Kiadó. (Első kiadás: Budapest, 1958, Akadémiai Kiadó.)
- Durbilmez, Bayram: *Âşık Edebiyatı Araştırmaları: Taşpınarlı Halk Şairleri [Minstrel Literature Researches: Folk Poets of Taşpınar]*. Ankara, 2008, "Ürün" Pub.
- Duvarci, Ayşe: *Halk Hekimliğinde Ocaklar [“Ocaks in the Folk Medicine”]*. Millî Folklor, yıl. 2, p. 7. (Güz), 1990.
- Ébner Sándor: A zselici „csontrakók” és „öntóasszonyok”. *Ethnographia*, XLII. évf. (1931) 3. sz. 146–148. p.
- Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtót lépék. Archaikus népi imádságok*. Budapest, 1976, Magvető Kiadó. (Harmadik, bővített kiadás: Pozsony, 1999, Kalligram Kiadó.)
- Hoppál Mihály: Népi gyógyítás. In *Magyar Néprajz VII.* Budapest, 1990, Akadémiai Kiadó, 693–725. p.
- İncir, Ayşe: *Mersin Yörüklerinde Dogum, Evlenme ve Ölümle İlgili İnanışların Mukayeseli Araştırması*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2011.
- Kahraman, Öner: *Elazığ ve Çevresinde Yaşayan Zazalardaki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Degerlendirilmesi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Elazığ, 2010.
- Kalafat, Yasar: *Türk Halk İnançlarında Zamana ve Zemine Bağlı Değişmeler*. Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Kültür

- ve Turizmus és Kultúra Központja & Kocaeli Üniversitesi & Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı 17-18-19, Aralık 2004. İstanbul, 2005, Motif Vakfı Yayınları.
- Kis-Halas Judit: Öröklödö tárgyak – öröklödö tudomány. Állandóság és változás a viaszöntés rituáléjában. In *Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia Vaján, 2005. október 7–9-én.* Szerkesztette: Pócs Éva. Budapest, 2008, L'Harmattan PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék.
- Kiss Géza: *Ormányság*. Budapest, 1986, Gondolat Kiadó. (Első kiadás: Budapest, 1937, Sylvester R.T. kiadása)
- Komáromi Tünde: Az ijedtség. In *Emberék, szövegek, hiedelmek. Tanulmányok. Kriza Könyvek 7.* Kolozsvár, 2001, 112–140. p.
- Köprülü, M. Fuat: *Edebiyat Araştırmaları I. [Literature Researches I.]*, İstanbul, 1989, „Ötüken” Publishing.
- Oláh Andor: „Újhold, új király!”. *A magyar népi orvoslás életrajza*. Budapest, 1986, Gondolat Könyvkiadó.
- Öngel, Gülnur: *Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar [Ocaks in the Denizli Folk Medicine]*. Denizli, 1997, Institute of Social Sciences Master's Thesis – Pamukkale University.
- Pócs Éva: Néphit. In *Magyar Néprajz VII.* Budapest, 1990, Akadémiai Könyvkiadó, 609–618. p.
- Polat, Irfan: *Kurşun Dökme Gelenegi Ve Ateş Kültü İle İlişkisi*. Akademik Matbuat.
<http://dergipark.gov.tr/matbuat>, Cilt: 4 • Sayı: 1 • Haziran/June, 2020
- Rudenko, Sergey Ivanoviç: *Başkurtlar* (çev. Roza-Iklil Kurban). Konya, 2001, Kömen Yayınları.
- Seçinti, Mehmet Sercan: *Gaziantep İslahiye İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Dogum, Evlenme, Ölüm)*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep, 2014.
- Somfai Kara Dávid: A baskurt (baskír) népi orvoslás néhány fajtáj. In *Ethno-Lore XXVII.* Az MTA Néprajzi Kutató Intézetének Évkönyve. Budapest, 2010.
- Tanyu, Hikmet: „Türklerde Ateşle İlgili İnanışlar” [„Beliefs Regarding Fire in Turks”]. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri [I. International Turkish Folklore Congress Notices]. Ankara, 1976.
- Tóth G. Péter: A boszorkányok hagyatéka. A tárgyi bizonyíték és a (mágikus) bünjel a magyarországi boszorkányperekben. In *Tárgy, jel, jelentés. „Tárgy és folklór” konferencia Vaján, 2005. október 7–9-én.* Szerkesztette: Pócs Éva. Budapest, 2008, L'Harmattan PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, 209–280. p.

- Uğurlu, Serdar: Traditional Folk Medicine In The Turkish Folk Culture. In *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 6/4 Fall, 2011, 317–327. p.
- Ülger, Züleyha: *Aydın (Merkez) ve Çevresinde Halk Hekimliği [Folk Medicine in Aydın (Center) and in its Surroundings]*. Aydın, 2012, Institute of Social Sciences Master's Thesis – Adnan Menderes University.
- Yeniasir, Mustafa – Gökbulut, Burak – Öger, Adem: *A Comparative Perspective of Folk Beliefs and Traditions of Kazakhs, Turkmens and Turkish Cypriots*. *Folklor Edebiyat*, vol. 26, no. 102. 2020, 297–317. p.
- Zentai Tünde: *Ormánsági hiedelmek*. *Folklór Archivum* 15. Budapest, 1983, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- Zsoldos János: *Asszonyorvos, melyben a szüzeknek, a házas, terhes, szülő, szült és koros asszonyoknak nyavalyáik adattatnak elő*. Győr, 1802.

A tűz őre, 2021

Gyila Sándor

LÉPHETSZ-E KÉTSZER
UGYANABBA A MOFETTÁBA?

Ha valaki a fürdőkultúráról kíván írni, érdemes elkülöníteni azt a fürdőgyógyászati ipart, amely már az elmúlt évszázadoktól egyfajta modus vivendivé – megélhetési lehetőséggé – vált Székelyföldön, azonban kegyetlen futószalag-szerű technológiává alakult a kommunizmus éveiben. Különbséget kell tennünk a fürdő(helyi) élet és a fürdőkultúra között is. Az elsőre gyakran idézett példa Kovászna, ahol a főtér egyik oldalán szállodák sorakoznak, másik oldalon pedig panellakások állnak, így a gyógyulni vagy csak kikapcsolódni vágyó vendég az ablakon át mások hétköznapijaiba láthat bele, de ha ezt meg is úszná, még mindig ott van vele szemben a száradni kitett ruhák tarka tömkelege. Mára csak annyiban javult a helyzet, hogy felépült néhány szálloda a Tündérvölgyben, ahol valóban a természet látványában gyönyörködhet az esetleges szemlélődő. Egyáltalán nem könnyű feladat tehát fürdőkultúráról írni annak, akinek saját szülőföldjéről kell írnia. Másrészt az embernek olyan tudományos kutatóként, aki negyven éven keresztül a természetes gyógytényezők megfigyelésével, értelmezésével foglalkozott, igazat – vagy legalábbis a tudományoság mai elvárásai szerinti igazat – kell mondania akkor is, ha fáj.

KERESEM A SZÓT...

Kovászna a kommunizmus első évtizedeiben fürdővárosi státusa ellenére még rendezetlen, sárban-porban fulladozó, kövezetlen szűk utcákból álló nagyközség volt, vízvezeték és csatornarendszer nélkül, de 1960-tól működött már a dr. Benedek Géza alapította szívkörház, ahonnan farmotoros Škoda autóbusz hordozta le a betegeket a főtérré, a szénsavas gyógyfürdőre, valamint a mofettába, mivelhogy a Tündérvölgyben nagyhozamú borvízforrás és szén-dioxid feltörés akkoriban még nem volt. És működött a főtérközeli, két magántulajdonban meghagyott mofetta, a Bene és a Bardócz, valamint a Veress-fürdő, sőt törvényesen működhetek a fürdővendégeket fogadó családi vállalkozá-

sok (az udvarok végében még deszkából épített árnyékszékkel). A városba érkezőket két fekete bőrülésees lovashintó várta a vasútállomáson, sőt voltak fizetett *szamszárók* (török szó), akik arról próbálták meggyőzni őket, hogy ne ide, hanem oda vagy amoda menjenek szállást bérelni. Nem sokkal később aztán megjelent a lovaskocsik konkurenciája is egy autóbusz formájában, és ez a jármű már valamiféle világvárosias vonással gazdagította a települést. A buszon az ún. taxatőr egy kis fülkében ült, onnan árusította a jegyeket, és amikor elkészült a munkájával, megnyomott egy gombot, mire a sofőri pudlin felberregett egy villanycsengő, jelezve: indulunk. Az utazóközönség tagjainak jól kellett fogódzkodniuk, ha testi épségük kedves volt nekik, mert a városközpontig éppen két kilométernyi hepe-hupa következett.

Az ilyen jellegű emlékek nyilván érdekes adalékokkal szolgálhatnak egy-egy fürdőváros egykori hangulatának megragadásához, időnként azonban mégis felmerül a kérdés – még ha nem is teljesen ártatlanul –, hogy mennyire van létjogosultságuk a ma emberének szemszögéből. A csíkszeredai Sapientia Egyetemen 2006 augusztusában megrende-

*A néhai Veress-fürdő Kovásznán,
háttérben az 1980-ban szintén bontásra ítélt Maák Andor-villával*

zett nemzetközi ásványvíz-konferencián például román hidrogeológus barátom, kivel közös közleményeink is vannak, hozzászólásában azt kifogásolta, hogy a programban túl sok az olyan előadás, amelyeket ő a fürdőhelyeket sirató „balladáknak” nevezett. Szerinte ezeknek inkább egy-egy falumonográfiában lenne létjogosultságuk, és sokkal kevésbé egy nemzetközi konferencián, ahol aktuális, egzaktabb, tudományos dolgokat kellene megvitatnunk. A kávészünetben a Bukaresti Balneológiai Intézet kutató orvosa rohanta le a Miskolci Egyetem fiatal munkatársát. Nem érti, mondta neki, mi értelme van a magyar nyelven elhangzott, szinkrontolmács által románra fordított előadásoknak, amikor nemzetközi fórumokon az angol a hivatalos nyelv. És rákérdezett a miskolcira, össze tudná-e foglalni neki angolul is, amit magyarul mondott, mert érdekli a téma. A válasz természetesen igen volt.

A fürdőkulturát nemcsak gyógymódként vagy fiziológiai szükségserűségként, hanem a hit vagy a vallás felől is meg lehet közelíteni. Az európai keresztény fürdőkulturára az egyik leghitesebb példája a franciaországi zarándok- és gyógyhely: Lourdes. Kovászna díszpolgára, Gocz Elvira, nyugalmazott egészségügyi nővér így mesél ottani élményeiről: „A gyógyító víz alapján egy búvópatak. Abból a barlangból jön elő, melynek bejáratánál Szűz Mária tizennyolcszor megjelent Szent Bernadett előtt. A rituális fürdőzés azzal kezdődik, hogy egy kabinban a beteg leveti ruháit és magára borít egy hófehér lepedőt, melyet egy apácánővér ad neki. Ezután lépcsőkön leereszkedik egy téglatest alakú, fürdőkádszerű kőmedencébe, melynek peremén Mária-szobrocska áll. Imádkozni kell ilyenkor! Eközben megereszti a csapot. Gyorsan telik a medence, a víz nagyon hideg. (Mondtam: barlangból jön elő, hőmérséklete tíz fok alatti.) Ima után a nővér odajön és benyomja a beteg fejét is a víz alá. Tartja-tartja, ő tudja, mennyi ideig szükséges. Amikor kiszáll a vízből, száraz fehér lepedőt kap az ember, amit magára kell borítania, de megtörülközni nem szabad vele. Addig kell várakozni, amíg úgy-ahogy megszáradunk alatta, ezután felöltözünk és megyünk a Mária-kútra. Háromszor kell vizet inni, és minden alkalommal elmondani a következő imát: »Mária, segíts meg! Hiszek benned, mindörökké, ámen.«

Nos így fest a titokzatos Lourdes-terápia. Ha van balneológus olvasóm, ráismerhet a Kneipp-kúra alapelemeire, de nem egy az egyben. Elárulom, hogy vizesen, a lepedő alatt száradó ember úgy reszket, mint

a nyárfalevél. Minden izma működésben, az azokat vezérlő idegekkel, a megfelelő agyi központokkal együtt. Hogy gyógyultam-e Lourdes-ban? Hát természetesen! És megkérdézhetik: hittem-e az egészben, vagy csak képmutatóskodtam? Elárulom: máig hiszek benne.”¹

Lourdes-ban az első csoda 1858. február 11-én történt. A Pireneusok alján fekvő (ma Kovászna méretű) település még a városiasodás, a világhírű zarándok- és gyógyfürdőhelyé válás kezdetén lehetett, amikor az Osztrák–Magyar Monarchiában már virágzó, tudományosan megalapozott fürdőkultúrát találunk, ráadásul – ami nem kis dolog – ennek nyomtatott, magyar nyelvű dokumentumát is ismerjük. Dr. Siklósy Károly *Vízgyógy mód* című munkájáról² van szó, amelyből egyértelműen kiderül, hogy Budán már a kiadás évében működött egy, a szerző által vezetett ún. vízgyógyintézet. A kézikönyv formátumú, kereken háromszáz oldalas kötet előszavában dr. Siklósy pályájának egy bizonyos szakaszát, valamint célkitűzéseit is áttekinti. „Midőn 1844-ik évben pesti főorvosnak kineveztettem, a vízgyógytan már ismeretes volt előttem annyira, hogy szükség esetén alkalmazhattam. Idő folytán nagyobb tér nyilván előttem, szaporodtak az esetek, melyekben a hideg vízhez kelle folyamodnom, s a naponként nyert sikerrel szaporodott bizalmam is a szer iránt, mely enyhülést és gyógyulást ott is képes nyújtani, hol a tudomány más segédszerei cserben hagytak. Tapasztalat és a nyert siker végre rábirtak, hogy erőmet, tehetségemet egészen s kizárólag arra a térre fordítsam, melyen hitem s meggyőződés szerint embertársaim javára legtöbbet tehetek. Így született meg nálam a vízgyógy-intézet eszméje, s mire 1853-ik évben létesült is, díszes pesti főorvosi állásomat odahagyva, intézetembe költöztem, hogy életemet ennek és betegeim ápolásának szentelhessem.”

Dr. Siklósy Károly gyógy módjának tehát a víz volt a központi eleme, és amint a könyvből kiderül, a budai intézet kútjának vize nátriumhidrogénkarbonátban – szódabikarbónában – gazdag. Ez a gyógy mód azonban nem csupán a kémiai vegyhatásra alapoz, hanem mindenképp lett olyan fizikai tulajdonságokra is, mint a hőmérséklet és a vízre jellemző hatalmas fajhő. Ez utóbbi – a fajhő fogalma – arra vonatkozik,

1 Gyila Sándor: *A titokzatos kovásznai asszony*. Sepsiszentgyörgy, 2013, Kaláka könyvek, 227–228. p.

2 Dr. Siklósi Károly: *A vízgyógy mód. Utasítás a leggyakrabban előforduló betegségek gyógyítására a szenvedők használatára*. Pest, 1859, kiadja Heckenast Gusztáv.

hogy 1 °C melegítés vagy hűtés 1 kg víz esetén mekkora energiabetáplálást vagy energiafelvételt igényel. A víz fajhője 4183 Joule per kilogramm-fok. Mindez a lourdes-i hidegvizes terápia vonatkozásában azt jelenti, hogy az ilyen típusú kezelés igen hirtelen hatalmas hőmennyiséget képes „kiszivattyúzni” az emberi szervezetből, arra kényszerítve azt, hogy a lehető leggyorsabban reagáljon, berobbantva a test hőtermelő folyamatait. Tehát egyes vízkúrák egyik alapvető elve az emberi szervezet termofiziológiai sokkolása, ami által a gyógymód a szervezet energetikájába avatkozik bele.

Amint Gocz Elvira is említi, a lourdes-i kúra tulajdonképpen azonos a Sebastian Kneipp (1821–1897) szerzetes által kikísérletezett módszerrel (bár az orvostörténészek úgy tudják, Hippokratész már az ókorban is gondolt erre a megoldásra). Nem csoda tehát, hogy dr. Siklósi Károly saját vízgyógy-intézetében szintén ezeket az alapelveket alkalmazta, mint ahogyan az sem, hogy Székelyföld Monarchia-beli fürdőkultúrájának kezdetei is ide nyúlnak vissza.

Siklósy intézete kapcsán érdemes kitérnünk az intézményi háttérre is. Amint a szövegből kiderül, a gyógyközpont, a „budai városmajor fölött fekszik, a kis Svábhegy alján, igéző kellemes magaslaton, hegyektől festőileg körülvéve. (...) Az intézet két nagy házból áll. Közepében torony, ebben vannak a zuhany és a többi fürdők. A gyógyvendégek lakásai világosak, szárazak s kellemes fekvésűek, egymástól elkülönözvén van az intézetben 44 világos, szép lakszoba, egy tetemes nagyságú és kitűnőleg szép társalgási és étterem, egy kitűnő jóságú zongora, egy tekeasztal, egy kúpjáték s egy gyógytestgyakorlati terem. Az intézet helyiségének megtelése esetében közelben tiszta és kéjelmes lakások találhatóak. [...] A szépnek, kényelmesnek és célszerűnek ugyanazon elve szerint, mely az intézet megalapításánál minden részletében vezérfonalul szolgált, vannak építve a fürdőeszközök is. Itt több különböző magasságú zuhanyfürdők, eső-, permeteg-, pezsgőfürdők, egy aranyérgyógyító fürdő, szem-, fül- és anyaméh-zuhany, végre egy nagy közfürdő. [...] Névleg szerencsés helyzetben van az intézet vízellátás tekintetében. Közvetlen szomszédságában négy kút van, szabad használatára. Ezek egyike a vasforrás, mely csak különös esetekben használatik italul. 2. az intézettől hat ölnyi távolságban levő mélyforrás kitűnőleg üde vízzel. 3. Városmajori kút oly híres jó vízzel, hogy még a várba is hordják. 4. Ujdon felfedezett kovacsforrás; ez 2 ¹/₂ O mély,

kimeríthetetlen üdesége és kötött szénsavtartalmával kitűnő. Az intézetben főleg ez a forrás használtatik. Hévmérséke külön évszakokhoz képest 5...7 R fok közt változik. [...] Mielőtt e leírást berekeszteném, szükségesnek vélem kinyilatkoztatni alapelvemet, mely szerint intézetemben oly betegnek a tartózkodást meg nem engedhetem, ki gyógyrendeleteimet nem követi, és hogy az olyat, ki intézetemet idő előtt, tanácsom ellenére a krízis idejében hagyja el, többé az intézetbe fel nem veendem.” A szerző nem áll meg a létesítmény bemutatásánál; tizenkét betegség vizsgyógymód útján történő gyógyításának módszerét is megosztja olvasóival. Az egyik leggyakoribb megbetegedés, a nátha vizsgyógyászati kezelésének leírását érdemes hosszabban is idéznünk (az említett betegség a könyvben *hurutárként* vagy *Grippeként* szerepel): „Az állandólag meleg szobákban való tartózkodás, a testnek lomhaságbóli elpuhítása nemcsak a csúzt, hanem egy ennél következeiseiben sokkal veszélyesebb betegséget, a náthát is szüli. A náthában a nyálkahártyák, nevezetesen és főleg az orr, száj, torok, lélegzőcső nyálkahártyái esnek gyulladásba. A kórjelek, melyek a különböző helyek gyulladásait követik, a következők: prüszkölés, orrfolyás vagy orrdugulás, a homlokon, a szemek felett nagy főfájás; a szájban minden rész megtüzesedik, a nyelés fájdalommal jár, és ha a lélegzőcső van megtámadva, a beteg köhög eleinte szárazon, utóbb nyálkát vet ki, bereked, s a lélegzőcsőben és tüdőben fájdalmat érez.

A náthának ez utolsó alakja ha soká tart, tüdőgyulladásba s tüdősorvadásba mehet át.

Midőn a nátha lázzal lép fel, a leírt jelenetek még sokkal terhesebbek, s ez rendszeren járványos, sőt ragályos is szokott lenni, és ekkor hurut-árnak (Grippe) nevezzük.

Gyógyítása:

Mind az egyszerű náthát, mind a száraz grippét el lehet kerülni, ha az ember, midőn a betegség előjelei mutatkoznak (hideg borzongatás, főfájás, tagok lomhasága), rögtön vizes lepedővel ledörgölést vesz, s leszárítva magát, izzadni az ágyba fekszik. Az izzadtságot $\frac{1}{2}$ m – 1 óráig folyni kell hagyni, s akkor ismét csurgó vizes lepedővel ledörgölné magát a beteg, a szabadba megy járkalni. Minthogy a folyadékok a nyálkák kiválasztódásait elésegítik, tanácsos, hogy a beteg legalább 24 óráig mindennemű italt nélkülözzön.

Ha nátha kiütött, a beteget napjában kétszer vizes lepedőbe kell pólálni, s reá vizes lepedővel ledörgölni; ha láza van, akkor egymás után nyomban két lepedőpólát, s rájuk egy ledörgölést kell adni a betegnek, éjjelenként a nyakra és mellre melegítő borongatók alkalmazandók.

Az orrba 12-14 fokú vizet kell szívni 6-8-szor naponta a száj és toroknak ily langyos vízzeli öblögetése szintén mulhatatlan.

A nagyfokú lázban vagy grippében a vizes lepedőpólában 45-60 perczig kell tartani a beteget, s a víz, melybe a ledörgölő lepedőt mártjuk, legalább 16-18 fokú legyen, mellyel, miután egyszer ledörgöltük, újból belemártjuk a vízbe, s másodsor is szintén jó erősen ledörgöljük. A has folyamatosan haskötő alatt van, és a székelést langyos allövetekkel segítjük elő.

Ezen eljárást folytatjuk mindaddig, míg a láz megszűnik, mire aztán a betegség közönséges náthává szelídül, mely a folytatott műtetre könnyen gyógyul, s nem hagy maga után oly nyomokat, melyeneket gyakran tapasztalunk a gyógyszerrel kezelt grippe után, midőn a beteg hónapok múlva is testben-lélekben levert, kifáradt, minden munkára alkalmatlan lesz.”

A szöveg jobb megértéséhez az „allövet” fogalma magyarázatra szorul: valószínűleg annak a függőlegesen felfelé irányított zuhanynak a használatára utal, amelyre – mint valamiféle szökőkútra – ráültetik a beteget, és a víz sugárral a végbélnyílást és környékét ingerlik, masszírozzák (a procedúra mindmáig használatban van).

*„HA TUDNÁK A KOVÁSZNAIAK, MI VAN ALATTUK,
MIND ELMENEKÜLNÉNEK!”*

A fenti mondatot még gyerekkoromban hallottam több száz éve fennálló településünk kapcsán, de Kovászna lakosainak többsége ma is úgy tudja, kialudt vulkánra települtünk. Mindennek bizonyítására a Pokolsárt szokták példának felhozni, amelynek időnkénti kitörései eléggé félelmetesek, azonban meglehetősen ritkák (1837-ben, 1856-ban, 1885-ben, 1984-ben és 1988-ban került sor ilyen kitörésekre). Nos, a Kovászna-patak törmelékkúpjára letelepedő őseink nem tudhatták, mi van alattuk, mi az, hogy vulkanizmus, miben áll a lemeztektonika, mi az a tektonikai alábukás vagy szubdukció, a dekarbonáció, stb. Az 1970-es évek kovásznai polgármesterét sem hibáztathatjuk, aki meglehetősen drága, a málnási kőbányában kitermelt és kőfaragó mesterek

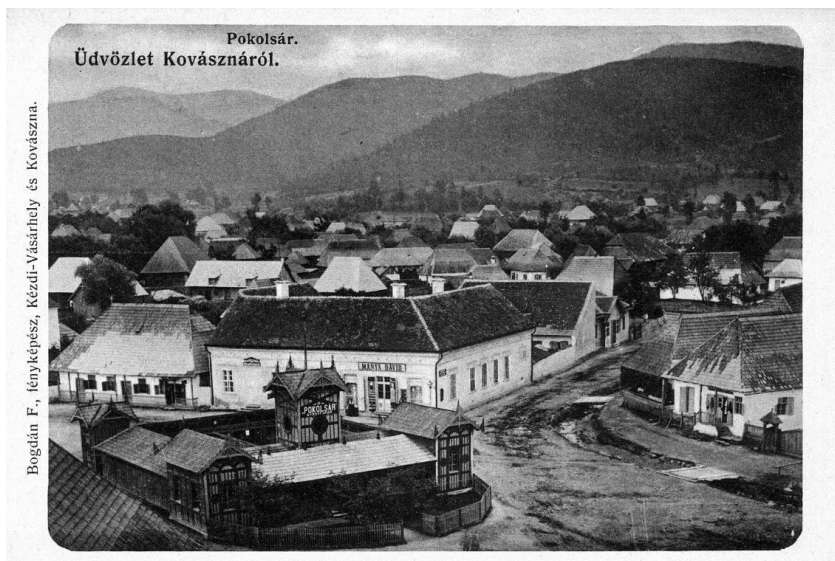
által megformázott andezitből (azaz valódi vulkáni kőzetből) építette meg a Pokolsár kőfoglalatát, holott a kovásznai kőbányákra az üledékes eredetű, autochton homokkő (flis) jellemző. Melléje – szintén andezitből – egy követ is állíttatott, melyen négynyelvű felirat hirdeti, hogy a Pokolsár védett természeti jelenség, az utóvulkáni működésnek egy ritka példája. Ez a szöveg azonban meglehetősen félrevezető. Hankó Vilmos ugyanis 1896-ban megjelent könyvében már félreérthetetlenül leírta: „Nem kell nagy megfigyelőképesség annak belátására, hogy a Pokolsár kitörései nem vulkáni erupciók.” Hogyan kérhetnénk számon néhai polgármesterünk Kovásznával kapcsolatos hiányos földtudományi ismereteit, amikor a kommunizmus éveiben Orbán Balázs, Hankó Vilmos, Pávai Vajna Ferenc stb. publikációinak olvasása súlyos irredentizmusnak minősült?

A kovásznai szén-dioxid eredetét illetően a legendás emlékü Pávai Vajna Ferenc jóval Hankó után, de tudományos alapossággal – és ami talán még fontosabb: közérthetően – fejtette ki kételkedését a 19. században megfogalmazott utóvulkáni magyarázattal kapcsolatban: „A magam részéről a kovászna-vajnafalvi szénsavas források gázait sem tudom minden fenntartás nélkül vulkáni utóhatásokként elkönyvelni – írja –, mert ez a vidék típusos kárpáti flis és nem vulkanikus terület, vagyis az itt mélyből származó anyagokat nem a vulkánizmus, hanem a mélyreható hegyszerkezeti jelenségek hozták a felszínre. Ez persze nem azt jelenti, hogy a vulkánosság is nem olyan, csupán azt kívánom hangsúlyozni, hogy vulkánosság nélkül is lehetnek és vannak szénsav (Mihályi, Örszentmiklósi mélysint!), kénhidrogén és más gázelőfordulások, s én az ittvalósiakat is egyelőre olyanoknak vagyok hajlandó tekinteni.”³ A kovásznai szén-dioxid – manapság már izotópanalitikai meghatározások is bizonyítják – nem utóvulkáni eredetű, hanem az üledékes kőzetek bomlási, ún. dekarbonációs folyamatai termelik, a Vrancea vidéken kialakult szubdukció (kőzetlemez-alábukás) következményeként. Nos, ebből is kiderül, hogy milyen nehéz a fürdővendégek tudatából eltüntetni a régi idők tévedését, és helyette betöltetni a tudományosság mai megállapításait – különösen hogy az utóbbiakról a helybelieknek sincs tudomása.

---

3 Pávai-Vajna Ferenc: Kovászna környékén végzett geológiai felvételek. *A Magyar Allami Földtani Intézet Évi Jelentése*, 1943, 2. sz. 399–402. p.

Dr. Benkő Gábornak köszönhetően ismerjük a Pokolsár 1890 nyarán elvégzett vegyelemzését – a kor szóhasználatával élve: vegybontását – is: „... kitűnő alkali-sós savanyú víz. Iszapja megszártva hamvas szürke színű és helyenként muszkovit pikkelyektől csillámló. Az iszap hosszabb ideig iszapolva laza, homokszerű tömeget hagy vissza, melyben az ásványos elegyrészen kívül sok korhadó növényi maradvány van. Az ásványos elegyrészek közt, nem tekintve az agyagiszapot, keresztezett nikolok alatt könnyen felismerhető a csillám, kvarc, földpát és mészpát.” Igen örvendetes, hogy már a 19. század végén megszületett a tudományos igényű elemzés a zavaros, iszapos víz gyógyhatásának magyarázatára, de a Kovásznai és Vajnafalvi Fürdőbirtokosság által 1881-ben létrehozott Pokolsár-fürdő részvényesei – mindezek ellenére – kárát vallották az elhamarkodott kezdeményezésnek. Ignác Rózsa, a korabeli református lelkész lánya önéletrajzában a következőket írja ezzel kapcsolatban: „A Pokolsár reumafürdő lett volna, de még Kneipp-kúrára is csak a nekibúsult emberek merték használni. Mi mindenesetre az ő örökké bugyogó jéghideg vizében tanultunk úszni, beléfogózva

Az egykori Pokolsár-fürdő Kovászna község főterén

a »feneketlen« kráterlyuk fölé kifeszített kötélbe. A víz kánikulában kilenc fokos volt. Még ma is kék az ajakam, s csattog gerincemen a piros barchetből varrott fürdőruha, ha rágondolok, s már látom is magamat a barna rácsos ágyamban, ahová nagy nyárban tüdőgyulladással fektettek be.»⁴

Már a Pokolsár 1885 telén történt harmadik kitörése felszaggatta a medence deszkabélését. Egyéb bajok is keletkeztek a Karlovy Vary építészeti stílusát utánzó, lombfűrész-költevényekkel cirádázott deszka- és gerendaépület teherbíró szerkezetében. Emiatt később, az első világháború idején – a közönség távolmaradása miatt – lebontották a fürdőépületet, a kráter felét pedig 300 szekér kővel betöltték, és csak a mostani 3 x 3 méteres nyílást hagyták meg afféle biztonsági szelepként. E balsikerű történet azonban korántsem jelentette a kovásznai fürdőélet végét, ugyanis a Pokolsár, ez a falusi piactér közepén megmaradt fortyogó „pocsolya” zavaros szürke vizével, szapora kitöréseivel, valamint a hozzá kapcsolódó öngyilkosságok rémtörténeteivel a világháború befejezését követően a korabeli román fürdőgyógyászat érdeklődését keltette fel, fontos romániai fürdőhellyé téve ezt az alapvetően mezőgazdasággal és fakitermeléssel foglalkozó nagyközséget.

Mielőtt továbbmennénk, szót kell ejtenünk arról is, hogy a székelyföldi fürdőhelyeken nemcsak borvízben, hanem gázban (ülepedett szén-dioxidban) is lehet(tett) fürdőzni. Kovásznán ezt a megoldást „gőzlőnek” nevezték, ezt azonban a román hatalomátvétel után a román balneológia az olasz eredetű mofetta elnevezéssel helyettesítette. Maga a szó vulkanológiai szakkifejezés, ugyanis a vulkáni működésnek van aktív, mofettás és passzív szakasza. Száz évvel ezelőtt a román fürdőorvoslásnak nem volt tudomása arról, hogy a szén-dioxid-emanáció nemcsak posztvulkanikus úton keletkezhet, és valószínűleg ez a magyarázata a napjainkban továbbélő kovásznai tévhitnek is. Az azonban tény, hogy manapság, amikor minden fürdőhely nemzetközi hírnévre vágyik, a mofetta elnevezés sokkal jobban hangzik, inkább felkelti az érdeklődők figyelmét, mint a nehezen kiejthető magyar gőzlő. Kovásznán természetesen nem történt a lourdes-ihoz hasonló csoda, nem jelent meg Szűz Mária, de helyette a Pokolsár-misztérium többször is bemutatkozott. (Emiatt is fontos, hogy a mofettákról, a Pokolsárról, a

---

4 Ignác Rózsa: *Ikerpályáimon*. Budapest, 1975, Gondolat Kiadó. 30. p.

gáz eredetéről, annak gyógyhatásáról lehetőleg közérthetően, 21. századi szinten beszéljünk. Tehát: míg a torjai Büdösbarlang vagy pl. a Csiszár gázai valóban utóvulkáni eredetűek, a Pokolsaré már kevésbé.)

Kezdetben Kovásznán a saját költségére kutat ásató gazdaember egyáltalán nem örült, ha ásványvízre talált. A borvíz – ásványi sótartalma okán – nem alkalmas főzésre: a szárazbab nem puhul meg benne, a húslevesnek furcsa ízt ad, a hús pedig rágós, ízetlen, ehetetlen lesz tőle. Hasonló a helyzet a mosást illetően is: a víz vastartalma miatt a fehérnemű rozsdás színezetet kap, az állati zsiradékból marószódával főzött szappan pedig szintén nem tisztít úgy, mintha közönséges kút- vagy patakvízzel használnák. További problémát jelent, hogy borvízben gazdag vidékeken a pincékben is gyakori a szén-dioxid jelenléte, ezt pedig egyrészt veszélyes belélegezni, másrészt pedig a székely családok alapvető élelmiszere, a pityóka (burgonya) is furcsa, édeskés ízt, ún. dohot kapott a pince gázterében, és ezáltal emberi fogyasztásra alkalmatlanná vált.

A sors iróniájának tekinthető, hogy ez a doh épp ezzel ellenkező hatást gyakorolt a vajnafalvi román juhászemberek életére, mégpedig azáltal, hogy beleszólt a pincében tartott juhtúró érlelési és tárolási folyamatába. A kovásznai-vajnafalvi túró értékét nemcsak a híg szén-dioxidos atmoszférában történő érlelés adja. A felszínre törtető gázáram kevés metánt, héliumot, nitrogént, vízgőzt, radont és nem utolsósorban egy ásványi só-spektrumot hoz létre a pince légterébe, aeroszol formájában. Vajnafalván a pincéket – és ez sem lényegtelen –, masszív agyagtalajba ássák, az agyag pedig ioncserélő, és hatalmas víztartalma okán számottevő hőkapacitást is létrehoz. A gondosan lezárt, fedett pincék nyáron infravörösenergia-nyelőként, hideg időszakban infravörös kisugárzóként működnek egy, az adott pincékre jellemző infravörös hullámhossztartományban. A jelenséget mindenddig senki nem vizsgálta meg tudományos szempontból; garantáltan szűz terület.

HARCBAN A BORVIZEK, A MOFETTÁK – ÉS ÁLTALÁBAN A SZÉKELY FÜRDŐKULTÚRA – BECSÜLETÉÉRT

Az Európai Carbocrenoterápiái Társaság (AEC, azaz Association Européenne de Carbocrenotherapie) 2001 nyarán Kovásznán tartotta ötödik (nálunk első) konferenciáját. A külföldi résztvevők – főként franciák, de voltak köztük németek és portugálok is – többnyire a

szén-dioxid-alapú gyógykezelés nyugat-európai módszereiről tartottak előadásokat. Természetesen szóba került az ottani vizek ásványisó- és szén-dioxid-tartalma, valamint az ottani fürdők Napóleon korát idéző építészete is. Másnap azonban, a megbeszélések összegzésekor egy furcsa kijelentés borította fel a romániai és a nyugat-európai szakemberek közti egyetértést. A franciák által megfogalmazott egyik konklúzió ugyanis az volt, hogy gyógyhatásukat illetően a természetes ásványvizek és a mesterségesen előállított ásványisó-oldatok egyenértékűek. A meglehetősen elképesztőnek ható megállapítás egyáltalán nem nevezhető újdonságnak az európai fürdőkultúra történetében. Mária Terézia örök érdeme, hogy parancsot adott az első osztrák–magyar ásványvíz-kataszter megalkotására, röviddel ezután pedig rendeletet bocsátott ki a gyógyszerészek által egyre nagyobb mennyiségben „utángyártott” sóoldatok ellen, melyek a természetes ásványvizek becsületét, piacát veszélyeztették. Fia, II. József (1780–1790) vámelőírásokkal szabályozta az impérium ásványvíz export-import forgalmát, természetesen az export javára.

Alaposan megkésve, de végül a termelők léptek fel leghatásosabban az ásványvízhamisítás ellen, mégpedig oly módon, hogy 1885-ben – érdekeik védelme és a természetes ásványvizek legendás becsületének megőrzése céljából – kartellbe tömörültek. Minderre azért volt szükség, mert a hamisítás már addig fajult, hogy a mesterségesen kotyvasztott oldatokat a nagy márkák címkéivel hozták forgalomba. Az osztrák–magyar kormány 1895-ben vezette be a védjegyoltalmat, a hamisítók ellen pedig nagyon szigorú intézkedéseket foganatosítottak. Ezzel majdnem egyidőben – a frissen alakult Országos Balneológiai Egyesület sürgetésére – a mesterséges ásványvizek előállítását is betiltották.

A probléma a két világháború közti Magyarországon került ismét felszínre. Az 1929-ben megfogalmazott, de csak 1931-ben érvénybe lépő fürdőtörvény pontosan definiálta az ásványvíz és gyógyvíz fogalmát, szigorú szabályozást vezetett be a palackozásra, megnevezésre és forgalmazásra vonatkozóan, és megtiltotta a mesterséges ásványvizek gyártását és forgalmazását. Érdekes módon ennyi precendens után, a kezdetektől számított kétszáz év elteltével épp Kovásznán pattant ki újra a mesterséges, vs. természetes ásványvizekkel kapcsolatos vita. A Bukaresti Balneológiai Intézet jelenlévő munkatársai természetesen nem fogadhatták el a franciák javaslatát, ugyanis az európai ásványvíz-

kincsek körülbelül egyharmada épp Románia alatt található (túlnyomó többségében Székelyföld alatt), nemzeti kincsként tartják számon, és nemzeti érdek ezt védelmezni. Később egy magánbeszélgetés során újra felmerült a téma, és a mesterséges ásványvizek egyik francia híve – foglalkozását tekintve orvos – igen érdekes érveket sorakoztatott fel álláspontjuk mellett. Szerinte az életmentő fiziológiás oldatok (perfúziók) is mesterséges készítmények, de ugyancsak ilyennek tekinthetők a kereskedelemben forgalmazott ásványvizek is, ugyanis a palackozást megelőző technológia olyannyira módosítja a víz eredeti fiziko-kémiai tulajdonságait, hogy a folyamat végén alig lehet az eredeti ásványvízre ráismerni. A francia orvos e tekintetben sajnos nem tévedett. Az osztrák–magyar idők üvegben forgalmazott (és gyakran nosztalgiával emlegetett) borvizei még könnyen bevörösödtek (ennek vastartalmuk volt az oka), zavarossá váltak, hosszabb tárolás után pedig ásványi anyagtartalmuk kicsapódott és lehullt az üvegpalack aljára, ami ízváltozást is eredményezett. A palackozás modern technológiája már képes kiküszöbölni az ilyen jellegű problémákat, ez azonban sajnálatos módon az ásványvíz eredeti összetételének, ízének, és gyógyhatásának egyaránt kárára válik. A procedúra lényege az, hogy levegőt (igényesebb üzemekben ózont) fúvatnak a borvízbe, mire az bezavarosodik; ezt követően szűrővel eltávolítják belőle a nem kívánt ásványi komponenseket, majd ismét feltöltik szén-dioxiddal, végül pedig palackozzák a vizet.

Ami mofettáinkat illeti: a francia vendégek ezekhez is szemmel látható felsőbbrendűségi tudattal viszonyultak. Ugyanis a franciaországi Massif Central (Francia-középhegység) utóvulkáni vidékén a művizeknél is elképesztőbb „gyógymódot” alkalmaznak: a langyos ásványvizek kevés szén-dioxid kísérőgázát összegyűjtik, azonban nem gázfürdőt (mofettákat) működtetnek vele; ehelyett a gázt tartályokban tárolják, amelyekből fecskendővel felszippantanak pár köbcentiméternyit, s azt – CO₂ injekció formájában – beadják a betegeknek bőr alá. A procedúra eredményeként a páciens testén hatalmas dudor keletkezik, amit a gyógymód részeként elmasszíroznak. A közép- és kelet-európai fürdőgyógyászat szerint ez az eljárás – mivel ún. gázembóliát okozhat – nemcsak fájdalmas, hanem életveszélyes is. (Viszont míg például Romániában már a kezdetektől fogva tiltották, a nyugat-európai elkötelezettségű szlovákiai Dudince – magyarul Gyúgy – nevű fürdőhe-

lyen még ma is alkalmazzák, és csak mostanában kezdtek nyitni az ülepített szén-dioxidban – azaz mofettában – való gázfürdőzés felé.) Ennyire divergens orvosi vélemények és gyógyítási gyakorlatok láttán nem csodálkozhatunk azon, hogy az AEC első kovásznai konferenciája bábeli zűrzavarba fulladt.

A GYÓGYÍTÓ/GYLKOS GÁZ, AVAGY AZ ISTENADTA LÉGZÉSI HORMON

Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című hatalmas munkájában Kovásznáról szólva furcsa, sőt mosolyra ingerlő természetes népi gyógyomódról számol be, amelyet száraz gőzfürdőnek nevez. „Ezen gőzfürdők pedig nem egyebek, mint földbe ásott 3-4 láb mélységű üregek, melyeknek oly kigőzölgése van, hogy belé hajolva, egy-két lélegzés a legerősebb embert is leszédíti, megfullasztja; ezért ez üregek felülről lappancsokkal vannak ellátva, ezek nyilatánál egy nyak átmérőjével bíró üreg van hagyva. A beteg akként ül be ezen légfürdőbe, hogy a lappancsokat leeresztve, feje künn marad, s ekként a vészes légkörtől elzáratik; a bennlevő testet pedig kellemes melegség és zsibbadás futja át. [...] Hanem ezek a földből csak részben kiálló patiensek nagyon eredetien néznek ki, olyanformán, mintha fókáladába bujtatták volna [öket].” A leíráshoz csupán csak annyi kommentár szükséges, hogy a kovásznai lakosság a 19. század közepén aligha használta a száraz jelzőt a fentebb bemutatott gyógyító eljárásra, ennek ugyanis egyik természetes velejárója – nem véletlenül – éppen a bőséges izzadás volt (ugyanis a földbe ásott gödrökben a nedvességtartalom eléri a harmatpontot, ez pedig 100% relatív értéket jelent). A kovásznaiak akár helyi jellegzetességgé – a *hungaricum* mintájára afféle *siculicum*má – is minősíthetnék a gőzlok ily módon történő használatát, ugyanis Orbán Balázs csak az említett település kapcsán tesz említést (egyébként elsőként) a CO₂-terápiának erről a furfangos, jellegzetesen székely változatáról.

A mofettás gázüledék kapcsán érdemes kitérnünk a *Homo sapiens* légzési mechanizmusának szén-dioxid tűrőképességére is: J. B. Haldane oxfordi professzor (1892–1964) szerint körülbelül 40% CO₂ azonnal bekövetkező halált idéz elő (a patkánynál 68% a küszöbérték), de az ember már 12% beszippantásakor (ez a gyertyaláng kialvási szintje) elszédül, 20% körül pedig pillanatok alatt eszméletét veszti, bár az

utóbbi esetben szakképzett sürgősségi beavatkozással még visszahozható az élők sorába. Az említett hatásnak tulajdoníthatóan a múltban Székelyföldön meglehetősen gyakorinak számítottak a mofettában elkövetett öngyilkosságok. (Nyíró József *Kopjafák* című kötetének⁵ 207. oldalán olvashatunk balladás hangulatú, félelmetes leírást a halálnak erről a székelyföldi válfajáról.) Azonban a szén-dioxid, ez az alapjában egyszerű vegyület nemcsak „kegyes gyilkosként”, hanem létfontosságú légzési hormonként is ismeretes. Kb. 5%-ig belelegezve számottevően – és még veszélymentesen – emeli a légzés frekvenciáját, s ezzel (hormonális úton, feed-back mechanizmussal) növeli a vérkör oxigéntelítettségét. Furcsán hangzik ugyan, de igaz: az ilyen fuldoklás közben a vérkör akár színültig telíthető az éltető oxigén-gázzal, viszont amennyiben valaki szén-dioxid-mentes környezetben, tiszta levegőn végez erőltetett ki- és belégzést, nem jelentkezik a vérgáztenzióban szembetűnő oxigénezés. Ez a magyarázata annak, hogy a mofetta-légtér

A Dr. Benedek Géza Szívkórház hatalmas mofettája

5 Nyíró József: *Kopjafák*. Budapest, 1943, Révai.

alkalmas olyan tréningek („CO₂-doping”) folytatására, amelyek célja a magaslégköri oxigénhiányhoz való alkalmazkodás.

A 2000. év nyarán a Dr. Benedek Géza Szívkórház mofettájában egy portugál csoport részvételével mi magunk is végeztünk fiziológiai és sportorvosi kutatásokat ezzel kapcsolatban, J. B. Haldane nyomdokain, csakhogy ezúttal a világon fellelhető legmodernebb műszeres felszereléssel, férfi és női kísérleti alanyokból álló népes csapattal (mindenki makkegészséges sportoló volt), és – ami szintén nem mellékes – különféle EU-s programok és világhírű műszergyarak támogatásával. Egy mofettában a hat-hét százalékos CO₂ belégzési szinten a légtér oxigénhiánya már rokonságban áll a Mount Everest félelmetes csúcsainak élet-halál atmoszférájával, azzal a különbséggel, hogy a magas hegyekben nem a túlzott CO₂-szint okozza az oxigénhiányt. Természetesen az efféle kísérletek meglehetősen veszélyesek is lehetnek: senkinek nem ajánljuk, hogy megfelelő felszerelés nélkül ilyesmivel próbálkozzon.

Amint a már sokat emlegetett J. B. Haldane tisztázta, ébreszthetünk is szén-dioxiddal – olyannyira, hogy a műtéti altatásokat követően ezzel a megoldással hozzák vissza a betegeket az ébrenlétbe. Szükségállapot esetén, amikor szájból szájba lélegeztetéssel próbálunk valakit megmenteni, az általunk kilégzett levegőben ugyancsak számottevő a CO₂-szint, és ez szintén hozzájárul az ébresztéshez. Hogy a szén-dioxid utóvulkáni vagy mesterséges eredetű-e, esetleg kilégzésből vagy netán szőlőmust érleléséből származik, az ilyen orvosi fiziológiai alkalmazásokban mindegy, csupán a vegytisztaságára, sterilitására kell odafigyelnünk.

Hankó Vilmos idejéből származik annak a látványos bemutató kísérletnek az ötlete, ami annyiból áll, hogy vederral gázt merítenek egy mofettából, kihozzák a szabad levegőre, és egy égő gyertyát nyakonöntenek a veder tartalmával, mire a láng kialszik. A mofettában is ezzel az ősinék nevezhető módszerrel tapogatójuk ki a láng kialvásának szintjét: ez, amint már történt róla említés, kb. 12% CO₂-töménységet jelez. Mofettába állva az orr magasságát – ez a belégzési szint – úgy kell megválasztanunk, hogy az körülbelül 25-30 centivel legyen a láng kialvási szintje fölött. Ha ennek ellenére is nehéz lélegezni, akkor a beteg fennebb lép egy lépcsőfokkal. A mofetta amfiteátrum-szerű geometriai kiképzése, valamint a viszonylag kis lépcsőmagasság azt a célt szolgálja, hogy minden beteg megtalálja a maga számára megfelelő

szintet. Természetesen a CO₂-telítettség mérésére láng helyett digitális eszközöket is alkalmazhatunk, de azok meglehetősen drágák és sokkal kevésbé látványosak. Mostanában az is divatba jött, hogy szappanbuborékokat fújnak a mofettában: ez esetben a látvány valóban rendkívüli, a buborékok azonban nem alkalmasak arra, hogy a 12%-os vízszintes izokoncentrációs felületet jelezzék.

Azt is rendkívül fontos megérteni, hogy a lángszint fölött is van mofetta-atmoszféra, vagyis – amennyiben felülről lefelé haladunk – a gáztér nem az említett szintnél kezdődik. Az egyetemi geológusképzésben nem szerepel a légkörfizika, az építészeti szakemberek, illetve az orvosok képzésében pedig még kevésbé. Ennek tulajdonítható, hogy a három szakterület találkozásakor – például wellness-építkezéseknél, ahol újabban nem maradhat ki a mofetta sem – menthetetlenül félremennek a dolgok: indításkor a CO₂ nem hajlandó „befeküdni” a gödörbe, hanem valamiféle rakoncátlan, élheterlen légkört hoz létre, mely nem alkalmas kezelésre. A probléma oka abban keresendő, hogy gyakran mindhárom szakterület képviselői a folyadékok jellemzőit próbálják alkalmazni a gáz-üledékre, a mofetta azonban nem úszómedence, amelyet túlfolyásig tölthetünk. Légterét leginkább úgy írhatjuk le, hogy lokális CO₂-üledék keletkezik a levegő-üledékben: a földből kilehelt CO₂ lenről felfelé igyekszik betörni a levegőbe, az pedig lefelé próbál betörni a szén-dioxid gáztérbe, és ily módon a kettő keveredik egymással. Öndiffúzió, kölcsös diffúzió, termodiffúzió történik, és ha a mofetta gödre turbulenciamentes, a CO₂ forrás hozama pedig állandó, a gáz-komponensek előbb-utóbb dinamikus egyensúlyba állnak.⁶

A gyógyászati célra használt mofetta-gázterekben ajánlatos professzionális műszeres méréseket végezni, s azok eredményét a közönséggel is tudatni. Csak így kerülhető el bizonyos tévhitnek elterjedése, amelyek közül némelyik ártalmatlan (például az a meggyőződés, hogy a mofetta növeli a férfiasságot). A különféle megalapozatlan elképzelések azonban könnyen egészségkárosodáshoz is vezethetnek gyógykezelés közben, ez pedig teljességgel megengedhetetlen. A mai időkben egy gyógyászati célokat szolgáló mofetta nem működhet anélkül, hogy légterében hideg és meleg évszakokban ne történtek volna professzionális szintű radon-

6 A termodiffúzió ülepítő hatását lásd: Liebe Pál, Lányi Szabolcs, Makfalvi Zoltán, Székely Gabriella (szerk.): *A Kárpát-medence ásványvizei. III. Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Csíkszereda, 2006, Sapientia EMTE, 71. p.

ellenőrzések (a radon ugyanis radioaktív gázkomponens, amelynek belégzése – ha meghaladja a megengedett mennyiséget – akár tüdőrákot is előidézhet). A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy bizonyos esetekben a mofetták működtetői nem feltétlenül a szakszerűen elvégzett mérések eredményeit ismertetik a gyógyulni vágyókkal: Kovásznán például az egyik magánvállalkozásban lévő mofetta cégtábláján az olvasható, miszerint a gázfürdő 99% szén-dioxidot és 1% radont tartalmaz. A Covid-járvány előtti év őszén a Román Balneológiai Intézet a városban tartotta évi konferenciáját, és két fiatal bukaresti résztvevő – mindkettő fizikus – szabályosan lerohanták e sorok íróját amiatt, hogy egy nemzeti érdekelttségű fürdőhelyen, ahol ő az illetékes szakember, ilyesmi előfordulhat. Végül e szóváltás eredménye a konferencia tanulságait összegző protokollba is belefoglaltatott: a kutató, így a következtetés, nem hatóság, aki lecseréltetheti a cégtáblát, sőt büntetethet is, ha kell. Ha azonban az 1%-os radontartalomra vonatkozó szöveg a valóságot tükrözné, esténként a mofetta gáztere kísértetiesen világítana a sötétben, és azok a vendégek, akik két héten át odajártak, nemhogy nem gyógyulnának, hanem végzetesen sugársértett tüdővel távoznának fürdőhelyi kezelésükről. Amennyiben ez történné, a mofettát természetesen bezárnák, a tulajdonost és a felügyeleti hatóságot pedig felelősségre kellene vonni. A túlvezérelt reklámnak tehát büntetőjogi következménye is lehet, hiszen erre törvény is van, melynek nem ismerete még nem mentesít a felelősség alól.

Jelen írás befejezéseként fontosnak tartom, hogy jómagam is összegezzek néhány gyakorlati és tudományfilozófiai konklúziót. Fürdőkultúra nem létezhet a természetes gyógytényezők hatásainak és ellenjavallatainak tudományos alaposságú ismerete, folyamatos felügyelete nélkül, ahogy gyógyszergyártás sem létezhet a gyártási folyamatokat és a klinikai alkalmazásokat éberrel felügyelő, ún. farmakovigilancia nélkül. A mofetta pontos ismerete éghajlati, geofizikai, meteorológiai „pillanatfelvételeket” igényel, miközben szükséges a paraméterek evolúciójának rövid távú ismerete is. Magyarán: amennyiben a gyógyászatban kívánjuk hasznosítani a tárgyalt természeti erőforrásokat, ehhez képzett, tapasztalt mofettás felügyeletre van szükség. Azonban annak is tudatában kell lennünk, hogy szükséges mérések, számítások elvégzése csupán a mofetta-atmoszféra pillanatnyi állapotát tükrözi, és mire

a kutató birtokában lesz a kívánt adatoknak, egy újabb pillanatnyi állapottal kell szembesülnie, ez pedig már jelentősen különbözhet a kutató által megragadni szándékozott kezdeti valóságtól. Imígyen tapasztalható meg kísérleti úton a héraikleitoszi filozófiai igazságnak az a gázfürdőkre alkalmazott változata, amely írásom címében is szerepel.

„Mobilis in mobili” – ez a nyüzsgés műszerrel is kimutatható. Finom agyagból égetett, zárt kerámiaedény kell hozzá (se kívül, se belül ne legyen zománcozva), melyre mikrobárikus érzékenységgű nyomásmérő eszközt kapcsolunk. Ha a megfigyelést kint az udvaron, szabad légtérben kezdjük, azt tapasztaljuk, hogy a műszer – az effúzióméter – erős ingadozást, sőt szélesebb léptékű „tántorgást” produkál, s ez az állapot sehogy nem szűnik meg. Eddig tehát a szabad légtér emberi bőrre kifejtett komplex ingadozásait szemléltettük. Most vonuljunk be a mofetta csarnokába, és helyezkedjünk el annak gyógyászati terében. Miközben az effúzióméteren vágató tendenciájú, reszkető nyomásnövekedést érzünk, amelynek értéke elérheti akár a tíz vízcentimétert is, a melléje helyezett klasszikus, aneroid barométeren semminemű változást nem fogunk látni. Tehát nem a légnyomás növekedik a mofettában, hanem a mikroporozus fallal körbezárt edényben keletkezik beltéri túlnyomás amiatt, hogy a CO₂-molekulák gyorsabban törnek be, s a bent levő molekulák nem tudnak kimenekülni. Azonban a diffúzió törvényét képtelenség két-három rövid mondattal kielégítően elmagyarázni, emiatt próbáljuk másképp megközelíteni a dolgokat: vegyük észre, hogy a Homo sapiens egész életében gázfürdőzik a ruházata alatt. Úgy is mondhatnánk, hogy levegőben „mofettázik” – még a ravatalon is, ugyanis bőrének mikroporozus szerkezetén keresztül a „beltér” – több-kevesebb sikerrel – egyfolytában igyekszik egyensúlyba kerülni a „kültérrel”, a levegő nevű gázkeveréknek a fentebb effuziometrikanus megtapasztalt változásaival (a fiziológusok ezt nevezik bőrlégzésnek). Ha ezt a képzeletbeli kísérleti alanyt beküldjük egy mofettába, ott a padlótól felfelé exponenciális görbe szerint csökken a CO₂-koncentráció, ezzel ellenütemben nő a légköri gázok jelenléte, letről felfelé nő a hőmérséklet, de eközben csökken a nedvességtartalom, valamint letről felfelé csökken a radioaktivitás is (ezek az ún. bőrfelületi kontakt ingerek), orrmagasságban pedig – az ún. belégzési szinten – a szabad légköri CO₂-tartalomnak (30 ppm) akár a százszorosát is tudóre szívhatjuk negatív következmények nélkül. Ezzel termé-

szetes úton növelhetjük a vérkör oxigén-telítettségét, miközben csökken a vérnyomásunk, nő az alsó végtagokban a perifériális vérkeringés, és a felsoroltak következményeként csökken a szív mechanikai terhelése. Mivel álló helyzetben kell mofettáznunk, és mivel minden ilyen gyógykezelés soha nem ismétlődő ingerkombinációkkal fogadja a gyógyulni vágyót, nem léphetsz kétszer ugyanabba a mofettába. Vagy furfangosabban fogalmazva: bőrlégzésünknek köszönhetően egy szén-dioxid gázfürdőben lábunk – a kevés oxigén miatt – a Mont Everest nyolcezer méteres magasságaiban érzi magát, a medence és a mellkas közti lágy zónánk a Kilimandzsáró kb. hatezer méteres süvegének levegőjében fürdözik (innen és ettől felfelé már látható a Föld görbülete), miközben szívünk, tüdönk és koponyánk – melyben az agy kap helyet – hol is lehetne máshol, mint itthon, ama „végtelen melankóliák leheletében”, valahol Székelyföldön...

Az én világom, 2023

Kisgyörgy Zoltán

HÁROMSZÉKI CÍMKE-SZTORI

- Borvizek a kisgrafikák világában -

RÉGI TÖRTÉNET

Elemista koromban történt, hogy szülőfalum tanítói jelezték: vasárnap kirándulást szervezünk a Glória-borvízhez. Hallani korábban is hallottam az említett borvízről, de a részletekre már nem emlékszem vele kapcsolatban; az biztos, hogy fogyasztottam belőle. Közélemben fenyőerdő borította a hegyet, abban bujkáltunk; a szalonnára ütött tojáspalacsinta, amit édesanyám csomagolt – a nagy aszálykor falu helyen ez volt az egyetlen biztosan hozzáférhető ennivaló – hamar elfogyott. Fogalmam sem volt, mit jelenthet a *gloria* szó, de a borvizes üvegek színes címkéi kedvemre valók voltak, azonban hiába kértem a palackozókat, nem adtak belőle. A vágy, hogy szerezhessenek egyet, egyetemista koromig elkísért. Ebben az időszakban esett meg, hogy egy alkalommal, amikor bekopogtattam a rokon Lőrincz családhoz, a házigazda éppen a régi módon borotválkozott, és a borotváján maradt szappanhabot valami színes pappírral törölte le, melyet a borotva tartójából tépett ki. Alig hittem a szememnek, amikor megláttam, hogy a törlőként használt papír egy tekercs Gloria borvízcímke volt. Mondanom sem kell, hogy megszereztem, és ezt követte a szinte megszámlálhatatlan mennyiségű egyéb hazai és külföldi címke, amelyeket azért őrzök mániákus módon, mert ezek nemcsak a kor gazdasági, ipartörténeti, vegyészeti, orvostudományi adatainak hordozói, hanem jobban vagy kevésbé jól sikerült nyomdatörténeti és lapkiadási dokumentumok, de elsősorban különleges kisgrafikai munkák.

Az árkosai Gloria borvízhez gyerekkorom számtalan emléke kötődik. Akkori éveim része lett, a mindennapi mozgás tétje. Ezeken a kiruccanásokon mindig friss borvizet hoztam/hoztunk Benjamin öcsémmel jóapámnak, az oda- és visszaúton pedig általában hozzánk szegődött egy-két falubeli kislány is. Olyannyira fontos volt borvízért menni, hogy amikor apám jelezte, még a tegnapi víz is a pince torkában van, kiürítettük a korsót – a „damizsánt” –, mert a Glóriához menni kellett!

A Gloria jelenleg zárolt területen van, a falu nem részesülhet a forrás vizéből: mindez a múlté, csak a színes címke idézi fel számomra oly sokszor a régi emléket.

Geológus, hidrogeológus vagyok, címkéim grafikai és reklámgrafikai értékelésére nem vállalkozhatom. Mivel azonban a fürdőkultúra összefügg az ivókúrával, inkább ebből az irányból közelíteném meg a témát. Az ivókúra lényege a lehetőleg több héten át tartó, naponta egyszer vagy többször szabályosan ismétlődő, kellő mennyiségű gyógyvíz fogyasztás. Remélhetőleg eljön majd az az idő, amikor a balneológus, a hidrogeológus és a vegyész szorosan együtt dolgozik, keresik a hatásos helyi gyógyvizet, az ezekre vonatkozó ismereteket pedig a hivatalos egészségügyi javallatokkal együtt közzéteszik, hogy a vidéki orvosok is tudjanak a falu, a község és a tágabb régió ivókúrára alkalmas forrásairól, és helyi gyógyvizet ajánlhassanak gyomor- és bélpanaszokkal küszködő pácienseiknek. Csak így van értelme költségekbe verni magunkat, hogy elemeztessük a vidéki borvizet. Nem a betegnek kell tudnia, hogy például mennyi lítium van egy adott forrás vizében, hanem a szakorvosnak. Az egyszerű ember nem sokra megy azzal, hogy egy-egy borvízforrásnál ki van függesztve a forrás vizének vegyi összetétele:

Az előpataki Erzsébet-forrásból palackozott ásványvíz címkéjének részlete

ahhoz, hogy haszna is származzon ezen információkból, orvosi tanácsadásra van szüksége. Egykor az előpataki fürdőn a Monarchia-beli térzene lassú taktusával kényszerítették andalgó ivókúrára a gazdag bojárasszonyokat a korai villásreggeli előtt. Ehhez az akkor is, és jelenleg is működő Erzsébet-kút vizét használták ivókúrára. Minden fürdővendég szentül hitte, hogy a kutat Sissyről nevezték el, holott névadója tulajdonképpen Potsa Erzsébet, dr. Kilyéni Székely György hivatalos előpataki fürdőorvos felesége (és Potsa József korabeli háromszéki főispán testvére) volt.

ZÚRZAVAR A NÉVADÁSOK VILÁGÁBAN. KIK VOLTAK A HÖRPINTŐ LEGÉNYEK?

Hajdanában az ásványvízforrások elnevezése sem volt egyszerű ügy, és a borvizes címkék gyakran híven tükrözik azokat a politikai-társadalmi változásokat, melyek meghatározták ásványvizeink és a fürdőélet tulajdonjogi-birtokviszonyi helyzetét. Ismeretes, hogy az ásványvízkincs fölött – akárcsak a dohány és az alkohol esetében – az állam rendelkezik. Gyűjtőként is feltűnik az embernek, hogy a híres Bodoki Matild ásványvíz címkéjén a magyar koronát aránylag rövid idő alatt a román királyi címer váltotta fel, Károly király portréját pedig a fiatal Mihály arcképe. A bodoki víz névadója, Matild az ásványvíz forgalmazójának, György Józsefnek volt az unokahúga, a borvíz nevét azonban Trianon után végül Clotildra változtatták.

Bodokon a Borvíz tere helynevet 1775-ből ismerjük. A bodokiak tudomása szerint a kuruc szabadságharc utáni években kegyetlen szárazság sújtotta a vidéket. A kutak, patakok kiszáradtak, az Olt vize leapadt, de a borvízforrások hozama változatlan maradt; a falubelieknek így nem kellett aggódniuk az aszály miatt. A fuvarosok a Matildot a sepsiszentgyörgyi, brassói vásárokbá szállították, és ott kiáltozták: „Ide-ide a jó friss bodoki borvízre!” Fölöttébb jól elállt a borvíz a máz nélkül égetett cserépkorsóban, amelyet egy ideig csuszalapiba, csuhéba csavart törökbúzacsutkával dugtak be, hogy tiszta maradjon a víz az edényben. Hogy a csutkát jól be lehessen helyezni, a töltőlegények egyike-másika kihörpintette az üvegből a felesleges vizet. Ezeket hívták akkoron „hörpintő legényeknek”. A 17. századból maradt fenn – torjai Apor Péter gyűjtése nyomán – Zonda Tamás tréfás rigmusa:

Sok kurva van tebenned is, híresedett Bodok,
Palást alatt s nyilvánvalót igen sokat tudok,
Savanyúvízre mindennap kétszer kiballagtok,
Renddel állnak falun kívül ó és új asztagok.

1802-ben a forrást az egyház bérelte, annak árából egy néptanítót fizettek. 1872-ben kilenc falu osztozkodott jövedelmén, ez volt a Bodoki Borvíz Közbirtokosság. Megszűnte után 1888-ban György József vette bérbe a forrást, s 18 lovasszekérrel hordta onnan a vizet. Amint néhai Fogarasiné Sovánka Hajnal szerint a családi szájhagyományban fennmaradt, György 1895-ben Budapestre utazott, hogy új, az egészségügyi szabványoknak megfelelő engedélyt szerezzen a forgalmazáshoz, de mivel időközben elfogyott a pénze, végül gyalogszerrel vágott neki a visszaútnak. Harmincnapi gyaloglás után érkezett meg Brassóba, onnan pedig a borvizes szekéren jutott haza Bodokra.

1896-ban a bodoki palackozott víz egy bukaresti kiállításon I. Károly román királytól aranyérmét kapott, és a Monarchia-beli székely palackozó a román királyi udvar hivatalos beszállítója lett. Ekkor lett Matild a bodoki borvíz neve, György József ugyanis unokahúgáról nevezte el a kutat. A névadó szelíd, jólelkű leányzó lehetett, Szent Matildot ugyanis a lutheránus szászok/németek körében a jóság, a szeretet és az adakozás szentjeként tisztelik. 1905-ben a Matild-víz a Székely kiállításon is aranyérmét kapott. Ezt követően érte el az üzemet az első világháború.

MILYEN A „HUNCUT-VÍZ”?

Az árkosai erdőrengeteg mélyén, a Középhegy oldalában feltört egy különleges vegyi összetételű ásványvíz, amely felette sok oldott nátriumbikarbonátot tartalmazott – ez lúgossá teszi a vizet –, de ugyanakkor erőteljesen szénsavas is volt – e tulajdonsága pedig a lúg és a sav egyensúlyát biztosítja. A faluban „huncut víznek” nevezték: „ha hidegen iszod, jól oltja szomjadat, langyosabban megszünteti az égető gyomorsav-túltengést, ki ahogy akarja!” – így a szájhagyomány. Ez a forrás a gazdag múltú árkosai Benkő család tulajdonába került, akik nem csupán kitermelését szervezték meg, de a falu felé tartó erdei utat is gondozták, melyen a vizet szekéren Árkosig, Sepsiszentgyörgyig szállították.

A gyógyvízként forgalmazott palackokat Benkő feliratú címkével látták el. Időközben – 1920 után – a bukaresti piac egy könnyebben értelmezhető nevet igényelt. Ez eleinte dilemmát okozott a tulajdonosoknak, de mert a székelyföldi ásványvizek zömének női neve van (Mária, Lenke, Vilma, Erzsébet, Imola, Ilona, stb.), végül a Regina név mellett döntöttek, ami abban az időben eléggé közismert női név volt. Az új elnevezés hatására megnőtt a borvíz népszerűsége, ugyanis a fogyasztók szentül meg voltak győződve róla, hogy az új címke a román királynéra utal. A rendszerváltás után a Benkő-forrás új céghez került, amely érdekes módon ismét a hangzatos Regina név alatt hozta forgalomba a gyógyvizet.

Nem egyedül esetről van szó: a vargyasi palackozott ásványvíz a szükség törvényt bont elve alapján nem kevesebb mint három név alatt szerepelt az ország piacain. Az első név a Várghis volt, de a fővárosi piac kifogásai miatt a cég hidrogeológusa, Fákóné Derzsi Márta ezt a Silvana névre változtatta. Mivel ez sem lett népszerűbb, mint az előző, Márta asszony újabb nevet fabrikált: az ismét piacra kerülő vargyasi ásványvíz végül Borsil (Borvizzilvana) néven futott hosszabb ideig a kereskedelemben.

KISGRAFIKA, AVAGY SILÁNY NYOMDATERMÉK? KÓS KÁROLYÉ A PÁLMA

A Sepsiszentgyörgyön élő Útő Gusztáv képzőművész, főiskolai reklámgrafika-tanár szerint címkegyűjteményekben meglehetősen sokféle munka található, amelyek közül leginkább Kós Károly 1924-ben készített ásványvíz-címkéje emelkedik ki. Az említett címkén egy Pán-alak kezében korsóval éppen egy pohár ásványvizet kínál. Kós a címkét és az ehhez hasonló Pán-plakátot a kászonjakabfalvi Pán borvízpalackozó megrendelésére készítette. A plakát teljes terjedelmében a nagy tusnádi borvízmúzeumban látható, számos másik, szintén Székelyföldön palackozott borvíz eredeti és másolatban kiállított címkéje és reklámplakátja között. „A gyűjtemény egyik legszebb darabja a kászonjakabfalvi Pán-borvíz plakátja” – írja ajánlójában Jánosi Csaba geológus, a múzeumban látható kiállítás megálmodója és kivitelezője. A saját gyűjteményében látható Kós-címke rajz-mezőjében a „KOS924” eredeti szöveg, a címke fríz-kerete alatt pedig a következő felirat látható: Lith. Lapkiadó SA Cluj. Egy másik, silányabb tervezésű Pán ásványvíz-címkén ez olvasha-

tó: LITO. Fraceza, Chişinău (Bas). A további címkekiadók közül itt csak néhányat sorolnék fel: ezek a Droteff, Sibiu, 1924; „Pallas” Nagyvárad; Posner, Budapest; Litografia românească Oradea; Göbl S. A. Bucureşti; Lehmann, Brassó.

IVÓKÚRÁN KOVÁSZNÁN – AKARVA, NEM AKARVA

Ha valaki megfordult az Orbai széki fürdőhelyen, szinte biztos, hogy megkóstolta a lépten-nyomon sorakozó borvízforrások vizét, és azt is eldöntötte, melyik kedves számára. Nem volt régebben sem olyan palackozott ásványvíz mifelénk, melynek címkéjén ne szerepeltek volna annak ivókúra orvosi javallatai. A lepergett évtizedek alatt számos kiemelkedő személyiség, köztük műkedvelő együttesek is ellátogattak Kovászna-fürdőre. Nem egy alkalommal volt vendége Kovásznán Várad Ferenc (1820–1892), a debreceni joghallgatóból lett színész. Váradiról tudjuk hogy vándortársulatot alakított, amelyet 1890-ig vezetett, és azt is feljegyezték róla, hogy 1843-ban Petőfi, a nagy költő lakótársa volt. Történt ugyanis, hogy Petőfi Páparól Debrecenbe gyalogolva az 1843–1844-es esztendő az utóbbi városban töltötte. 1843-ban hozzácsapódott Váradhoz, aki egy közös albérletben lakótársa volt a költőnek. Fürdővendégként járt Kovásznán a Nemzet Művésze, Jászai Mari (1850–1926), a Nemzeti Színház örökös tagja is, aki jótékony célú előadással is fellépett itt. Mi több, 1946 júliusában a híres aradi születésű színművész, Jávor Pál (1902–1959) is ellátogatott ide. Jávor ekkor nem volt túl jó állapotban: korábban előbb a sopronkőhidai börtönbe került, majd egy németországi lágerbe vitték, ahonnan csak 1945-ben szabadult. Egészségi állapotának bizonyára jót tett volna a gyógyfürdői kezelés. Így erdélyi vendégszereplése, amelyre 1946. július és szeptember között meghívták, kapóra jött, hogy felkeresse Kovásznát. Olyan sikere volt, hogy Petru Groza, Románia akkori miniszterelnöke egy drága autóval akarta megajándékozni, ezt azonban a művész nem fogadta el; helyette egy vagon színházi díszlet készítésére alkalmas faanyagot kért, valamint egy vagon sót a magyar színészek szakszervezete számára. Jávor ugyanazon év októberének derekán feleségével együtt Amerikába távozott.

ELLENŐRZÖTT IVÓKÚRA

Kovászna borvizeit – pontosabban a gyógyszállók ásványvizeit – a szakorvosok jelenleg is ajánlják szabályos és orvosi ellenőrzés alatt végzett ivókúrákra. A Kovászna szálló udvarán felszínre törő szénsavas, hipotóniás ásványvíznek például magas nátrium-, magnézium- és kalciumtartalma van, ásványisó-tartalma pedig (ezt nevezzük mineralizációnak) 6107 mg/l. Miután a forrás vize átfolyik egy gáztalanító berendezésen, a felszabaduló gáz a közeli mofettában kerül felhasználásra. Ezt követően még mindig marad 1500-1600 mg/l szén-dioxid a gyógyvízben, ami a 32 Celsius-fokos ásványvízes kádfürdőket táplálja.

Kovászna központi parkjában található a város mai arculatát is megszabó Elvira ikercsorgó; a fölötte álló csorgóházat a csengeri Farkas Miklós tervezte, kivitelezője a helybeli Becsek Sándor volt, költségeit a kovásznai származású – és jelenleg újra Kovásznán élő – Gocz Elvira asszony biztosította, akinek tevékenységéről a sepsiszentgyörgyi *Háromszék* című napilap közölt cikksorozatot. A sorozat szerzője Gyíla Sándor, a Tündérvölgyben működő Dr. Benedek Géza Szívkórház nyugalmazott fizikusa; tőle tudom, hogy Elvira asszony mintegy fél évszázada őriz egy üveg palackozott Kovászna ásványvizet, amit – talán egyfajta talizmánként – külföldi útjain is mindig magánál tartott.

Az említett központi Elvira-csorgóban két külön típusú ásványvíz folyik: a központi parkban lemélyített 7-es számú fúrás könnyebb asztali vize, valamint mellette az F-II fúrt kút alkalikus, teljesen más jellegű, vasas gyógyvize. Mindkettőt ivókúrára ajánlják a betegeknek. A két víztípus közötti különbség magyarázata abban rejlik, hogy az első típus egy közepes mélységű borvízrétegből származik, a második pedig a 120-130 m mélységben levő és ásványi sókban gazdag alsó borvízrétegből. A vegyi összetételükre vonatkozó információk, illetve a használatukra vonatkozó orvosi javaslatok mindenki számára elérhetőek. A városban található gyógyszállók kezelőközpontjait – többek között a Montana, a Clermont, a Fenyő és a Dacia tartozik ezek közé – különálló, fúrt kutakból táplálják minőségi ásványvízzel; az így elérhető víztípusok használatát szakorvos javasolja a kezelésre érkező páciens kórlapján. A lakosság a külön csorgóházba bevezetett Kati nevű fúrt kút vizét használhatja. Az ivókúrára előírt gyógyjavallatok: savtúltengéssel járó idült gyomorhurut, fekélybetegségek, operált gyomor, belső elválasztá-

sú mirigyek betegségei, idült bélhurutok, enyhe székrekedés. Kiváló gyógyvize van a Szívkórházi-kútnak (Geolex F2 sz. fúrt kút) is: a szénsavas, enyhén arzénes ásványvíz bikarbonátot, konyhasót és magnéziumot is jócskán tartalmaz.

*A VASMINISZTER ERDŐVIDÉKEN. MIT KERES A FRÖCCS
A BORVÍZ-CÍMKÉKEN?*

Az erdővidéki Bibarcfalva természetes ásványvize 1882-től Borhegyi néven szerepelt a szakirodalomban. A gyógyulást hozó központi főforrást Baross Gáborról nevezték el – erről külön címke is született –, s a magas magnéziumtartalmú gyógyvizét pedig azóta is keresik a gyógyulásra vágyók. Címkéjére – mint általában minden régi címkére – a következő mondat is felkerült: „a víz a bor színét nem változtatja meg”. Az ásványvíz híre akkora volt, hogy a Baróton élő kő- és versfaragó mester, Prázsmári István (1858–1905) rigmust is írt a Barossról. Prázsmári a verset *Erdővidéki vadvirágok* című kötetében közölte, amely 1905-ben, egy helyi könyvnyomdának köszönhetően látott napvilágot (előszavát Benedek Elek írta). A ma már ritkaságszám-ba menő kötet napjaink emberét is ivókúrára serkentheti. Bár a vizet jelenleg Biborteni név alatt palackozzák, álljon itt költője emlékére a *Baross-forrás* című vers két szakasza:

Nincs párja a Baross-víznek!
Keresheted/bárhoz...
Azért engedte át nevét
Neki Baross Gábor.

Nincs párja a Baross-víznek
Széles e világon!
Ki azt issza: boldog az itt,
S lesz a másvilágon!

Kevésbé komolyra fordítva a szót: van az ivókúranak egy egészen más, az orvosok által ugyan nem javallott, de általuk is használatos válfaja, mégpedig az, amikor a kiváló minőségű bort szénsavas vízzel, szódavízzel vagy ásványvízzel vegyítve használják speciális ivókúra formájában. Amint mindenki számára ismeretes, ezt a keveréket hívjuk fröccsnek. És most hadd következzen egy kis kitérő. A szódavíz nem

egyéb, mint nagy nyomáson szén-dioxiddal telített ivóvíz. Sok mindenre használható: kitűnően oltja a szomjat, de nagyanyáink a meggybefőttet is ezzel tartósították, és mondják, még a virág is gyorsabban nő, ha szódavízzel locsolgatják. A jótékony hatás akkor sem vesztí erejéből, ha az ásványvizet borral keverik, sőt: Márai Sándor (1900–1989) egyenesen úgy vélekedett, hogy a hosszú élet titka a fröccs.

A szén-dioxidot elsőként az angol Joseph Priestley elegyítette a vízzel 1767-ben. Magyarországon 1826-ban Jedlik Ányos (1800–1895) természettudós és feltaláló – egyébként pedig bencés szerzetes – ért el új eredményeket ezen a téren, ugyanis olyan készüléket szerkesztett, amelynek segítségével kis költséggel lehetett szikvizet készíteni. A dolog érdekessége, hogy ilyen irányú tevékenységét az orvosok is ösztönözték: állítólag a kolerajárvány idején a szénsavas víz gátolta a betegség terjedését. Tehát a szikvíz nagyüzemi gyártása, azaz a szódavíz elterjesztése Jedliknek köszönhető – olyannyira, hogy magát a terméket ma már hungarikumként tartják számon. Mint szinte mindenhez, a fröccs feltalálásához is fűződik monda. A reformkori ifjúság – így a történet – gyakran találkozott Fáy András ifjú reformer főtí szőlőskertjében. Ennek a körnek volt tagja többek között Szemere Bertalan, Vörösmarty

BORVIZ DE BAROSS

BORVIZ DE BAROSS este o apă minerală naturală, bogată în acid carbonic. Datorită compoziției sale, este recomandată atât în tratamentul bolilor de stomac, rișchi, ficat și bătăi, cât și reumatismului și bolilor catarticale. Fîind plăcută în gust, este și o excelentă apă de masă, care nu îngrățește vinul.

BAROSSER BORVIZ ist ein Mineralwasser, reich an Kohlensäure und bei Magenbeschwerden, Nieren- und Leberkrankheiten, Hämorrhoiden, Fieber bei Rachitis und bei Katarrh empfohlen. Als Genußwasser wirkt es erfrischend und hat einen angenehmen Geschmack. Dem Wein beigegeben, bleibt die Farbe des Weines unverändert.

A BAROSS BORVIZ egy természetes szénsavas ásványvíz, melyet összetételénél fogva gyomortól, vesztől, májtól, hólyag keszélyesedtől, valamint rachitis és hurutos megbetegedésektől ajánlatos. Kellemes ízű, kiváló hűtő ital, mely a bor színét nem változtatja meg.

BORVIZ DE BAROSS eau minérale naturelle, riche en acide carbonique. Grâce à sa composition, elle est recommandée tant en ce qui concerne le traitement des maladies d'estomac, des reins, du foie et de la vésicule, que pour le rachitisme et les maladies catarrhales. Étant agréable au goût, elle est également une excellente eau de table, qui ne modifie pas le vin.

INSTITUTUL DE CHEMIE DIN BUCUREȘTI
ANALIZĂ:

Bic. de calcar	0,8444 gr.	Cl. de sodiu	0,0986 gr.
" magne	0,4266 "	Sulf. de calcar	0,0731 "
" potru	0,2056 "	Silice	0,0688 "
" fier	0,0254 "		
" magne	0,0018 "	Tent. la 100 gr.	
" zinc	0,0184 "	Acid carb. lb.	0,1600 "
Cl. de potru	0,0482 "		

Director: Dr. A. ZANARITA   Chimist expert: Dr. V. CRASU

EXPLOATĂRE:
SOC. AN. ROM. "BĂILE BORSEC"
BUCUREȘTI - TEL. 3-11-00

EXPEDIȚIUNI DE LA SURSĂ:
COM. BIBORTENI
JUD. ODOREI - TEL. 8 (BĂȚANI MAR)

A bibarefalvi Baross-borvizi címkéje

Mihály, Jókai Mór és Jedlik Ányos is. Történt, hogy 1842 októberében Fáy András meghívta a szüretre a barátait. Jedlik erre az alkalomra magával vitte legújabb találmányát, a szódásüveget is, amelyből ki lehetett fröcskölni a szódavizet. A házigazda és a vendégek nagy ámulatára tehát Jedlik a Fáy-birtokon készítette el az első fröccsöt – a világ első szódásüvegével, ő azonban még németesen spriccertnek nevezte. Vörösmartynak ez nem tetszett; helyett találta ki a fröccs kifejezést. Állítólag itt és ekkor hangzott el Vörösmarty híres verse, a *Fóti dal*, amelyben megéneklí a szódával hígított bort:

Fölfelé megy borban a gyöngy;
 Jól teszi.
 Tőle senki e jogát el
 Nem veszi,
 Törjön is mind ég felé az
 Ami gyöngy;
 Hadd maradjon gyáva földön
 A göröngy.

A Fáy-borház – eredeti berendezése mellett korabeli rajzokkal, versekkel díszítve – ma is látogatható Fóton, a fröccs népszerűségét pedig mi sem bizonyítja jobban, hogy ma már több mint ötvenféle változatát tartják számon. Az egyes típusok közötti eltérést a bor és a szódavíz arányának különbsége adja. A legismertebb fröccstípusok a hosszúlépés, a kisfröccs, a házmester, a matrózfröccs, és még sorolhatnánk. Ebben a történetben azonban nem ez a legérdekesebb, hanem az, hogy Jedlik Ányos 1875-ben meghívottként vett részt az Orvosok és Természetvizsgálók (vándor) Nagygyűlésén, amit akkor éppen Előpatakon tartottak, és ebből az alkalomból Sepsiszentgyörgyre is ellátogatott, ahol beírta a nevét a Székely Nemzeti Múzeum vendégkönyvébe. Ami pedig a fröccsöt illeti: voltak olyan palackozott vizeink, amelyeket a tulajdonos kimondottan erre a célra ajánlott, és ezt az információt, amint már volt szó róla, többnyire az ásványvizes üvegek címkéjén is feltüntették.

Lőrinczi Dénes

ADALÉKOK AZ ELŐPATAKI FÜRDŐ
KÖZBIZTONSÁGÁHOZ

Ha az érdekel bennünket, vajon milyen is lehetett a fürdőélet száz évvel ezelőtt bárhol a Székelyföldön, aligha gondolunk a háttérben működő közigazgatásra és közbiztonságra. Ilyenkor ugyanis kellemesebb olyan dokumentumokkal, régi képeslapokkal és fotókkal foglalkozni, amelyek mintegy megidézik az elmúlt – és a jelenből néha idillikusnak látott – időket. Még akár szakemberként is hajlunk afelé, hogy elhiggyük: régen minden más – azaz sokkal jobb – volt, kivált ha fürdőzésről, azaz üdülésről és szórakozásról beszélünk. Az, hogy ilyen témák kapcsán nem maga a közigazgatás vagy ezen belül a közbiztonság kérdésköre jut eszünkbe, részben annak is tulajdonítható, hogy meglehetősen kevés olyan munka született, amely legalább egyes részleteiben feldolgozná a székelyföldi rendvédelmi testületek történetét. Ezen nincs mit csodálkozni: a csendőrség szó hallatán az átlagos olvasó vagy a napjainkban is működő, azonos nevű romániai őrtestületre (Jandarmeria) asszociál, vagy pedig az egykori magyar kakastollas csendőrök nagyrészt negatív megítélésére (ami a második világháború utolsó éveiben betöltött szerepeik egyikéhez kapcsolódik). Azonban a 19. század végi, 20. század eleji fürdőtelepeken zajló üdülés sem lehetett volna oly kellemes, ha a csendőrség a rend fenntartása által nem járult volna hozzá ahhoz, hogy a közigazgatás rugalmasan alkalmazkodni tudjon a fürdőtulajdonosok és fürdővendégek igényeihez. A következőkben egy kialakulófélben lévő modern kori fürdőhely, Előpatak fejlődését főként a településen működő csendőrség szemszögéből kívánom ismertetni. A rendfenntartó szervek munkájának fontosságát a tanulmány végére beillesztett kordokumentumokkal kívánom szemléltetni, amelyek abba nyújtanak betekintést, hogy a csendőrség milyen bűnesetekkel foglalkozott, valamint hogy mi lett ezek elkövetőinek a sorsa.

A 19. század második felében a székelyföldi fürdőhelyek látogatottsága és szolgáltatásai nem képezik e tanulmány tárgyát, mindazonáltal

szükséges kitérnünk a korabeli fürdőélet néhány aspektusára. A régióban a legforgalmasabb szezont általában júliusra és augusztusra esett; ez részben az iskolai szünet időpontjával, részben pedig Székelyföld éghajlati viszonyaival magyarázható. A fürdőre járást főként a társadalomnak azon szűkebb rétege engedhette meg magának, amelynek egzisztenciáját tisztviselői, értelmiségi vagy helyi földbirtokosi jövedelem biztosította.¹ A dualizmus időszakában (1867–1918) az ásványvízforrással rendelkező háromszéki települések között (például Bálványos, Kovászna, Málnás stb. voltak ilyenek) az utólag csatlakozó Előpatak kiemelt helyet tudhatott magának. A következőkben azt kívánom röviden ismertetni, hogy a település fejlődéstörténetével párhuzamosan hogyan jelennek meg e fürdőhelyen a Magyar Királyi Csendőrség képviselői, valamint hogy volt-e összefüggés a turizmus fejlődése és a bűnözés alakulása között.

Az 1876-os vármegyerendezésig Előpatak Felső-Fehér vármegyéhez tartozott, azonban a közigazgatási átszervezéssel a fürdőtelep a székelyföldi Háromszék vármegyéhez került. Az 1870-es évek végére letisztultak a telkekkel kapcsolatos tulajdoni kérdések is, és számos helyi érdekeltségű nagyobb építkezés vette kezdetét; például a helyi földbirtokosok² közül többen magánházat, villát építettek itteni nyaralásaik céljára.³ Ezt követően alakult ki az előpataki fürdőtelep jellegzetes arculata, korábban ugyanis az ide látogató, de szerényebb jövedelmű vendégek egyszerű házikókban és viskókban voltak elszállásolva, „egész ősi egyszerűségben, minden kényelem” hiányában.⁴

Előpatakon néhány nevezetesebb külföldi fürdővendég is megfordult. A legjelentősebb közülük talán Milos Obrenovics szerb fejedelem volt, aki ottilétének emlékére görögkeleti templomot építtetett a településen, de a fürdőhely a Román Fejedelemségek előkelő családjai körében is meglehetősen népszerű volt. Az előkelő román famíliák közül a Ghița, Sturza, Stirbey, Cantacuzino és Florescu családok egész udvartartás-

1 Gidó Csaba: *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története (1868–1915)*. Csíkszereda, 2013, Pro-Print Kiadó, 277. p.

2 Az építkezést gróf Nemes János, Háromszék főkirálybírója kezdte el, majd őt követték az olyan „ősbirtokos” családok, mint a gróf Mikó, Béli, Székely, Geréb, Thuri, Antos, Gidófalvi famíliák. Potsa József (főszerk.): *Háromszék vármegye emlékkönyve. Magyarország ezeréves fennállása ünnepére*. Sepsiszent-György, 1899, Jókai-Nyomda Részvénytársulat Nyomdája, 232. p.

3 Uo.

4 Uo.

sal érkeztek egy-egy nyaralásra. Ilyenkor több társszekér kíséretében jöttek át a határon, és minden olyan felszerelést vagy háztartási eszközt magukkal hoztak, amiről úgy vélték, hogy a fürdőzés során szükségük lehet rá.⁵ Amint Nagy Botond írja a szomszédos országrészekből ide érkező fürdővendégek kapcsán, közülük a nyaralás mellett többen is foglalkoztak munkaerőtoborzással, különösen a jó munkásnak számító férfiakra és a fiatal lányokra fókuszálva.⁶ Azért is fontos ezt megemlíteni, mert a Háromszékről Romániába való – gyakran illegális – kivándorlás örökös problémának számított a dualizmus időszakában is. Egy 1872-es nyilvántartás szerint például Háromszékről az említett évben 1084 férfi és 635 nő tartózkodott a szomszédos országban, míg ez a szám Csíkszék esetében 592 férfi és 760 nő, Udvarhelyszéken 16 férfi és 35 nő, Marosszéken 2 férfi és 2 nő volt.⁷

Előpatakon a fürdőszezon május 15-től szeptember 15-ig tartott.⁸ A településen zajló pezsgő fürdőéletre utal a *Nemere* hasábjain 1877 júliusában és augusztusában megjelent híradás is. A hely népszerűsítése érdekében az újság nemcsak az előpataki forrásvizek vas- és szénsavas jótékony hatásait emelte ki, hanem egyúttal említést tett dr. Siegmund és dr. Meyer udvari tanácsosokról is, akik már több munkájukban is foglalkoztak a helyi ásványvíz jótékony hatásával.⁹ A 19–20. század fordulóján a vasárnapok bizonyultak a legélénkebbeknek. Amint Gyár-fás Győző írja a nyári időszak kapcsán, „egy tuczatnyi nemzetfajta van itt [azaz Előpatakon] képviselve ilyenkor, s a nyelvkonglomerátum fölött egységesen uralkodni csak a divat képes. [...] összegyűl itt a vidéki kirándulók sokasága, a rendes fürdővendégeken kívül s különösen Brassó és Sepsiszentgyörgy lakossága van nagyszámmal képviselve.” A vidéki birtokosok is szívesen tesznek ilyenkor egy-egy látogatást, pihenés és szórakozás tekintetéből.¹⁰

1875-ben a magyar orvosok és természetvizsgálók 18. nagygyűlését is Előpatakon tartották meg, ahol a helyi borvizet elemezve a követke-

5 Potsa: i. m. 233. p.

6 Nagy Botond: *Mercur a keleti végeken. Határszéli gazdasági környezet és üzleti modellek a dualizmus kori Háromszéken (1867–1918) I. kötet.* Kolozsvár, 2021, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, 200. p.

7 *Nemere*, 1872. február 25. II. évf. 16. sz. 63. p.

8 *Nemere*, 1878. március 28. VIII. évf. 25. sz. 100. p.

9 *Nemere*, 1877. július. 11. VII. évf. 55. sz. 219. p.

10 Potsa: i. m. 233. p.

zőket fogalmazták meg: „...az előpataki források melyek úgy bel, mint külföldi égvényes vasas savanyú vizek legkitűnőbbjeivel méltán versenyezhetnek s azok közt is kitűnő helyet foglalnak el, alapul szolgálhatnak egy világhírű gyógyhely létesítésére, s hogy vasas és sós alkatrészeik szerencsés vegyülesök folytán egyesítik mindazon előnyöket, melyek a kitűnő vasas és az úgynevezett oldó-forrásokban külön-külön fellelhetők; s hogy ennél fogva az emésztés, vérképzés, elválasztás és ivarszervek számos bajaiban, nemkülönb azok következményeiben a legkitűnőbb sikerrel használhatók, mint azt oly tekintélyek, mint Seegen is, már régen elismerték.” A szövegben Dr. Seegen József bécsi egyetemi vízgyógyászati tanárról van szó, aki úgy vélte, hogy az előpataki forrás nem csupán „élén áll a jelenleg használatban lévő vasas savanyú vizeknek – hanem azokat felül is múlja, s az által különbözik tőlök, ideértve Spat és Schwalbachot is –, hogy oldó sókat tartalmaz, melyek a tulajdonképeni vasas vizek szorító hatásának ellentállnak.”¹¹ A korabeli forrásokból az is kiderül, hogy Előpatakon az 1870-es évek végére már meglehetősen élénk fürdőélet zajlott.¹²

A helyi földbirtokosok azt is megpróbálták elérni, hogy a vasúti hálózat érintse a települést is, remélve, hogy az ország távolabbi pontjairól többen jönnek majd a fürdőtelepre nyaralni. Végül a Magyar Királyságot délkeleti irányban átszelő Budapest–Predeál közti gyorsvonat volt az első, amelyik a földvári pályaudvart érintve a leginkább megközelítette Előpatakot; a két település közti távolság mindössze 12 kilométer. 1891-ben Sepsiszentgyörgy is csatlakozott a vasúthálózat-hoz. A fürdőhely innen 11 kilométerre esett; lovaskocsival tehát mindkét pályaudvartól könnyen meg lehetett közelíteni. Amint Gyárfás Győző írja, Sepsiszentgyörgy felől Előpatak „törvényhatósági közúton érhető el, mely jelentékenyebb emelkedés nélkül gyönyörű patakív-

11 *Nemere*, 1877. július. 11. VII. évf. 55. sz. 219. p.

12 1877 július 26-án olyan jól sikerült a fürdőtelepen a táncestély, hogy a vendégek egy következő alkalom megrendezéséhez hat fős szervezőbizottságot állítottak fel. A bálbizottság július 30-án jött létre, és négy pontban hoztak határozatokat. Először megállapították a következő táncmulatság időpontját, amely augusztus ötödikére, vasárnapra esett, este nyolc órai kezdéssel. A következőekben leszögezték, hogy a mulatságot az előpataki új táncteremben szervezik meg, és a tiszta jövedelmet jótékony célra fogják fordítani. Arra törekedtek, hogy az egész este hangulata „egy kedélyes családi kép jellegét” öltse magára. Mellőzni kívánták a fényűzést, ezért felkérték a leendő vendégeket, hogy a ruházatuk a lehető legegyszerűbb legyen. A belépő ára egy személy részére 1 forint volt, családi jegy esetében pedig 3 forint. Lásd: *Nemere*. 1877. augusztus 1. VII. évf. 61. sz. 243. p.

gyön vezet végig, míg nem a vízválasztóról szelíd lejtőn ereszkedik le a fürdőterületre.”¹³

A dualizmus kori közigazgatási felosztás szerint Előpatak a vidék kategóriába tartozott, a vidék közbiztonságáért pedig a Magyar Királyi Csendőrség felelt. Ahhoz, hogy átláthatóbb legyen, hogyan tartotta fenn a csendőrség a közbiztonságot, hogyan voltak jelen a csendőrök a helyi fürdőéletben, szükséges ismertetni – még ha csak nagyvonalakban is – a terület történetét, stuktúráját és szolgálati hatáskörét. Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári intervencióval történt leverését követően az uralkodó, Ferenc József a Habsburg Birodalom egész területén elrendelte a császári- királyi csendőrség kiépítését. Így kerültek az első csendőrök – vagy ahogy akkoriban nevezték őket: zsandárok – Erdélybe. A területnek ekkor még nem a közbiztonság fenntartása volt az elsődleges feladata, hanem a politika- ilag gyanús személyek megfigyelése, valamint a levélforgalom, a külön- féle rendezvények és a sajtó ellenőrzése, szükség esetén pedig fegyveres karhatalomként is felléphettek. A terület – politikai magatartása miatt – a lakosság szemében még a kiegyezést követő években is az elnyomó osztrák államhatalmat testesítette meg. Évtizedekre és számos belső reformra volt szükség ahhoz, hogy a 19. század utolsó évtizedeire a közvélemény ezen álláspontja megváltozzon. Az 1867-es kiegyezést követően a magyarországi csendőrezredek felszámolták, azonban Erdélyben és Horvát-Szlavóniában az uralkodó nem engedte feloszlatni a területet, így a horvátországi csendőrség a 8. számot, míg az erdélyi a 10. számot kapta, a két szervezet pedig továbbra is a császári- királyi országos csendőrparancsnokság alárendeltségébe tartozott. A dualiz- mus kezdeti időszakában a horvát, illetve a magyar kormány annyi engedményt kapott, hogy ők dönthettek arról, mely településeken legyen felállítva egy-egy őrsparancsnokság, azonban a két szervezet még körülbelül egy évtizeden át a közös hadsereg szerves része maradt, és belső ügyeik felett a Császári és Királyi Hadügyminisztérium ren- delkezett.¹⁴ Az erdélyi csendőrparancsnokság 1876-ban került át a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz, és ettől kezdődően a

13 Potsa: i. m. 232. p.

14 Csapó Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881–1914*. Budapest, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 14. p.

konkrét szolgálatteljesítési helyszínekért és a gazdasági ügyekért már egyedül csak a Magyar Királyi Belügyminisztérium felelt. Ekkor változott meg a szolgálati nyelv is – a német helyett bevezették a magyart –, a testület megnevezése pedig *Magyar Királyi Erdélyi Csendőrség* lett.¹⁵

1881-ben jelent meg az a törvénycikk, amely a Magyar Királyi Csendőrség hatáskörét az egész országra kiterjesztette.¹⁶ A már működő erdélyi csendőrség lett az I. csendőrkerület. A következőket annak függvényében állították fel és számozták meg, hogy egy-egy vidéken mekkora volt a bűnözési fertőzöttség. Az erdélyiből szervezték meg 1882-ben a II. (szegedi) csendőrkerületet; a sor 1883-ban a III. (budapesti) és a IV. (kassai) csendőrkerületekkel folytatódott. Végül 1884-ben az V. (pozsonyi) és a VI. (székesfehérvári) csendőrkerület is megkezdte működését, és ezzel a szervezet egységesen ellenőrizni tudta a Magyar Királyság vidéki közbiztonságát.¹⁷ Mindenik csendőrkerület alárendeltségébe szárnyparancsnokságok tartoztak; a szárnyakhoz voltak beosztva a szakaszparancsnokságok, amelyek az őrsparancsnokságokat irányították. Lényegében az őrsök állománya – általában 4-5 fő – biztosította a konkrét rendvédelmet.¹⁸ Minden őrshöz több település tartozott, amelyek közbiztonságát általában két fő portyázó csendőr felügyelte. A fürdőtelepekre kirendelt csendőrkülönítmények létszáma a helységek látogatottságának függvényében változott: sok esetben mindössze egyetlen csendőr jelenléte is elegendőnek bizonyult, de természetesen járőrözéseik során a legközelebbi őrshöz tartozó csendőrök is útba ejtették ezeket a helyeket.¹⁹ A fürdőhelyeken ellátott ügyeleti szolgálat a csendőrök számára a rendes szolgálati feladatok közé tartozott.²⁰

---

15 Némethy Ferencz: *A M. Kir. Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. I. rész.* Budapest, 1899, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 2. p.

16 1881. évi III. törvénycikk a közbiztonsági szolgálat szervezéséről. Ezer év törvényei. (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88100003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D31>) (Utolsó letöltés: 2024. 02. 27.)

17 Némethy 1899, 7. p.

18 Némethy 1899, 10. p.

19 Némethy Ferencz: *A M. Kir. Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. II–III. rész. A M. Kir. Csendőrség hatásköre, jogai, szolg. teendői s eljárása.* Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság, 1900, 3. p.

20 A rendes szolgálat alatt értjük mindazon szolgálatokat, melyeket a csendőrség hivatásából folyólag, saját kezdeményezéséből, a fenálló szabályok és előjáróinak parancsa szerint, hatósági felhívás nélkül teljesít. Lásd Némethy 1900, 4. p.

Mindazonáltal a rend fenntartói csak olyan esetekben léphettek fel a nagyobb létszámú csoportosulások ellen, ha a tömeg veszélyeztette a közbiztonságot, a közcsendet vagy akadályozta a közlekedést.²¹

A háromszéki fürdőtelepek közül a nyári fürdőszezon alatt az egyik legnagyobb létszámú csendőrkülönítmény mindvégig Előpatakon volt. Ezt igazolják a *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára* készült éves kimutatások is, amelyek adatai 1887-től 1914-ig elérhetőek. A településen fürdőszezonban három csendőr tartózkodott, míg más helységeken a csendőrkülönítmények létszáma évente változott.²² Ez azt sugallja, hogy dualizmus időszakában Háromszéken Előpatak volt a leglátogatottabb fürdőhelység. A századfordulót követő években azonban a helyi birtokosok nem voltak megelégedve azzal, hogy csupán a nyári szezonban állomásoznak csendőrök a településen, és szerették volna elérni, hogy az ideiglenes különítmények helyett itt is állandó

Bálla Völgye — Előpatakfürdő
Parc și Alea — Park és Sétány

*Az előpataki fürdő egy utcarészletét ábrázoló képeslap
(Forrás: a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum gyűjteménye)*

21 Némethy 1900, 10. p.

22 A *Magyar Királyi Csendőrség számára* kiadott éves kimutatások szerint 1887-től voltak csendőrkülönítmények Előpatakon.

őrsparancsnokság jöjjön létre. A változást a Magyar Királyi Csendőrség kolozsvári székhelyű I. számú kerületi parancsnokságának 1903. január 3-án kiadott értesítése indította el, amelyben arra hívták fel a háromszéki alispáni hivatal figyelmét, hogy a belügyminiszter támogatásával a vármegyében újabb őrsöket terveznek felállítani, illetve indokolt esetben a meglévők közül néhányat át is helyeznek majd. A kerületi parancsnokság ezért felkérte az alispáni hivatalt, hogy január 12-ig ismertessék a községek és „magánosok” kérelmeit a csendőrőrs felállítására vonatkozóan. A leiratból az is kiderült, hogy a hidvégi őrsparancsnokságot a szomszédos Előpatakra kívánják áthelyezni.²³ Az utóbbi település a századfordulót követően a Miklósvári járáshoz tartozott, melynek székhelye Nagyajtán volt, a járás főszolgabírójának tisztét pedig Zathureczky Kálmán töltötte be, aki a fentiek kapcsán meg is jegyezte az alispánnak, hogy ő az előpataki gyógyfürdő birtokosaival közösen már korábban, 1901. november 21-én kérvényezte a csendőrőrs létrehozását a fürdőhelyen. Az alispáni hivatal – megerősítve, hogy ez valóban fontos lenne – továbbította a kérelmet a Belügyminisztériumnak, innen azonban a következő választ kapták: mivel a közeli Földváron új őrsparancsnokságot fognak felállítani, szükségtelennek tartják, hogy a Hídvégen lévő őrsöt Előpatakra áthelyezzék.²⁴ A döntés ellenére 1904. január végén az előpataki gyógyfürdő-tulajdonosok szövetkezete Háromszék alispáni hivatalának közvetítésével újabb kérést terjesztett fel a Belügyminisztériumnak, amelyben ismét egy őrs felállítását szorgalmazták. Erre 1904. április 2-án a következő válasz érkezett: „miután a hidvégi őrs oda igen közel esik s Előpatak községben – hol nyaranta különben is csendőrkülönítmény működik annak idején az őrs részére méltányos bér mellett elhelyezés nem volt kapható, ennél fogva nevezett községben ez időszerint csendőrőrs jelenleg nem állítható.” Az ügyet az érdekelt előpataki birtokosok a későbbiekben sem hagyták annyiban: már 1904 nyarán újabb kérvényt adtak be. A szeptemberben érkezett válaszban a csendőrkerület parancsnoksága utasította a főszolgabíró: „Előpatak gyógyfürdő szövetkezetének igazgatóságát értesítse, hogy egy csendőrségi őrsnek Előpatakon való felállítása iránti kérelmet nem teljesíthetem.”²⁵ 1906-ban március végén arra kérték az alispáni

23 MNL OL K148 14. cs. 1868. XIV. tétel 1206-870. sz.

24 MNL OL K148 14. cs. 1868. XIV. tétel 1206-870. sz.

25 MNL OL K148 14. cs. 1868. XIV. tétel 1206-870. sz.

hivatalt, hogy május 15-től biztosítsanak egy háromfős csendőrkülönítményt a fürdőidényre, ugyanezen év nyarán pedig ismét sor került az állandó őr felállításának kérvényezésére, amit ezúttal is megtagadtak. Érdekes módon november 17-én már egészen más tartalmú üzenetet kaptak az érdekeltek: tudatták velük, hogy a „megváltozott szolgálati viszonyok folytán a Hídvég községben állomásozó csendőrőrsnek Előpatakra leendő áthelyezésére vétetett tervbe, ha ezen községben az őr elhelyezésül egy alkalmas épület méltányos feltételek mellett bérelhető lesz”. Felkérték az alispánt, hogy a közbiztonság fenntartásának szempontjából véleményezze a döntést, ő pedig feltehetően a járás főszolgabírójához fordult, aki – bár korábban támogatásáról biztosította a földbirtokosokat – ezúttal meglehetősen tartózkodó választ küldött. Megemlítette, hogy Előpatakon ugyan van olyan kiadó ingatlan, amely alkalmas lenne egy csendőrőrs befogadására (egy olyan ingatlanról volt szó, amelynek tulajdonosai Kásás György és Goldstein József voltak), a hídvégi őr áthelyezését viszont nem támogatta, mivel attól tartott, hogy ennek következtében megromolhat az utóbbi település közbiztonsága.²⁶ Végül ebben az évben sem hoztak létre csendőrőrsöt Előpatakon; ehelyett a nyári időszakban felállított csendőrkülönítmények, valamint a szomszédos hídvégi őr csendőrei teljesítettek szolgálatot a fürdőtelepen. Viszont joggal tevődik fel a kérdés: miért látták a helyi földbirtokosok ennyire szükségesnek az állandó csendőri jelenléteket a településen? Mennyire lehetett rossz a közbiztonság? Ahhoz, hogy mindezt megválaszolhassuk, át kell tekintenünk az 1877-től 1887-ig fellelt csendőrségi eseményjelentések adatait.²⁷ (A vármegye területén történt eseményekről készült jelentéseket a csendőrség heti rendszerességgel összesítette, majd ezt az összesítést továbbították az alispáni hivatalnak.)

26 „A hídvégi őrsnek Előpatakra leendő áthelyezését a közbiztonság és közrend szempontjából hátrányosnak találom, mert Hídvég községék a hozzácsatolt Lüget, Korlát és Nyáráspatak helyekkel a Miklósvári járás legnépesebb községeinek egyike, s ebben a községben van a legnagyobb számú nemzetiségű (oláh) lakos, amely állandó társalkodásban él a magyar lakossággal. A kihágási esetek, különösen az éjjeli csendháborítások legnagyobb százaléka is ezen községre esik. Az őrsnek ezen községből való elhelyezése esetén nagyon nehéz volna féken tartani ezt a lakosságot, mért is kérem odahatni, hogy a hídvégi őr jelenlegi helyén meg hagyassék.”

27 Az 1881., 1882. és 1883. évre vonatkozó források feldolgozása még folyamatban van.

<i>Év</i>	<i>Hónap</i>	<i>Jelentés</i>
1877	augusztus 31.	erőszak
1878	szeptember 19.	lopás
1879	május 26.	tűzkár
	június 3.	verekedés és csendzavarás
	július 15.	lopás
	augusztus 9.	csendzavarás
	augusztus 17.	csendzavarás
	augusztus 25.	lopás és öngyilkosság
1880	május 13.	lopás
	június 10.	lólópás és a tettes letartóztatása
	június 17.	tűzeset
	július 26.	lopás és letartóztatás
	szeptember 2.	lopás
	november 19.	tűzkár
1884	március 9.	csavargás és letartóztatás
1885	június 10.	tűzeset
	július 26.	csendháborítás és letartóztatás
1886	május 22.	betöréses lopás és letartóztatás
	május 18.	lopás és letartóztatás
	július 9.	katonaszökevény letartóztatása
	július 23.	feljelentés rendzavarásért
	szeptember 24.	halálos testi sértés
	november 12.	tűzeset
1887	május 19.	erdőkárosítás
	július 24.	rendzavarás
	augusztus 21.	súlyos testi sértés
	október 5.	súlyos testi sértés

Amint a táblázatból látható, a legtöbb bűneset tavasztól késő nyárig történt, vagyis a fürdőszezon idején. Összegzésképpen nézzünk meg néhány olyan esetet, amelyekben a csendőrök a fürdőhelyen eljárak.

Előpataki órs, 4 egyén letartóztatása csendzavarásért

F. hó [augusztus] 17-én Rozenauer Péter óravezető ellenörködés alkalmával tudomásul vette, miszerint ottani Goldstein málnási korcs-

májában verekednek, erre Kozma Elek és Demeter Ferencz csend-örököt maga mellé véve odament, és a verekedőket csend- és rendre utasította, de az illetők erre nem is hallgatva még inkább lármáztak, mire a járőr előpataki Kásás Miklós, Deézsi-Vojt Márton, brassói Tamás Károly és baróti Deák Sándort letartóztatta, s az ottani szolgabíróságnak átadta.²⁸

63. számú órs, előpatak, tüzeset

Gróf Nemes János úrnak az előpataki fürdőn lévő vendéglőjének csűréből e hó [június] 10-én reggel $\frac{1}{4}$ 1 órakor a szolgazemélyzet vigyázatlansága következtében tűz ütött ki, minek folytán érintett istállónak fedele 120 frt; Spanek József vendéglős kárára 120 csirke, 30 zsúp, 41 kötés széna és 40 darab láda, 200 frt; összesen 320 frt becsértékben leégett. Biztosítva csak a 40 drb. láda volt az „Első magyar általános társulatnál”. Emberélet nem esett áldozatul. Szabó Tamás őrmester és Marcián Gyula csendőr e hó 10-én reggel $\frac{1}{2}$ 1 órától, éjjel 12 óráig a tűz eloltásánál közreműködtek, s kiürítésének oka után a fennebbi eredménnyel nyomoztak. A nagyajtai kir. járásbíróság és szolgabírói hivatalnak az eset bejelentetett.²⁹

63. számú órs Előpatakán. Letartóztatás éjjeli csendháborításért

Szabó Tamás őrmester m. hó. [július] 26. du. 5 órától éjjel 12 óráig teljesített 5. ellenőrző szolgálat közben a fürdőtéren éjjel 10 órakor odavaló Mailáth Györgyöt énekelve és lármázva találta, letartóztatott és az ottani fürdőbizottságnak 155 számú jelentés kíséretében átadatott.³⁰

Feljelentés rendzavarásért

F. hó [július] 23-án gyula-fehérvári Veis Ede vendéglős Előpatakon a sétatéren levő fürdővendégek közé engedély nélkül tűzijátékot bocsátott, mi a közönséget félelembe hozta és megzavarta. Soós Ignác őrsvezető az akkor teljesített helyi szolgálat alkalmával nevezettet a

28 RNL KMO F. 9. Háromszék vármegye, Inv. 850. Főispáni iratok ie. 1879.

29 RNL KMO Háromszék megyei iratok F. 9. Alispáni iratok inv. nr. 842. II. Problémaosztály 1885/II/12. 56.

30 RNL KMO Háromszék megyei iratok F. 9. Alispáni iratok inv. nr. 842. II. Problémaosztály 1885/II/12. 69.

játék felhagyására utasította, s a rendzavarásért az ott helyben levő szolgabírónak a jelentést megtette.³¹

63. számú órs Előpatakon. Feljelentés rendzavarásért.

Előpatakon a gidófalvi háznál házmesteri alkalmazásban levő Nagy Sándor, jelen hó 24-én éjjel 11 órakor a fürdővendégek által rendezett tánczestély alkalmával közbotrány- és csendzavarást követett el. Brendörfer János csendőr által az ott levő szolgabíró úr elé vezetett és szóbelileg feljelentetett.³²

Wellness, 2022

-
- 31 RNL KMO Háromszék megyei iratok F. 9. Alispáni iratok inv. nr. 842. II. Problémaosztály 1886/II/15. 50.
32 RNL KMO Háromszék megyei iratok F. 9. Alispáni iratok inv. nr. 842. II. Problémaosztály 1887/II/12. 51.

FÉL ÉVSZÁZADNYI MOFETTÁZÁS

– Incze Réka beszélgetése Portik Lászlóval –

Kovásznai nyárutó, amolyan szelíd melegű, esőfelhős, városnapozós. A nyüzsgő és zsbongó vásár szomszédságában a Bardocz mofetta csendje mint valami oázis várja és fogadja a pihenni, üdülni, gyógyulni vágyókat. Portik László neve, arca, vendégszeretete és szaktudása már-már összeforrt az elmúlt években ezzel a gözlővel.

Amikor megérkezünk, akkor is éppen a gyógygáزرól magyaráz türelmesen egy idősebb vendégnek. Az íróasztalon nyitott könyv hever: *Gazda József Miért is éltem?* című kötete. *Hazigazdánk – 80. születésnapjához közeledve – talán magának is feltehetné ezt a kérdést, de inkább én kérdezek, ő pedig készségesen válaszol.*

– *A Bardocz-mofetta mint magánmofetta már önmagában is kuriózum. Mi vezetett el ahhoz, hogy kibérelte ezt a gyógyhelyet?*

– A mofettát magát Bardocz Áron, egykori csendőrkapitány alapította az 1880-as években. Akkoriban tepsikbe, tálcákra parazsat tettek, s így dolgoztak a mofetta kiásásán, kialakításán. Miután elkészült, több mint 120 éven keresztül a Bardocz-leszármazottak működtették, aztán tőlük – a Beke családtól – a Varga család vásárolta meg 2008-ban. Az volt a céljuk, hogy modernizálják, fejlesszék a gözlőt, de ez a bővítés objektív okokból elmaradt. Én közvetlenül azelőtt, 2007-ben jöttem nyugdíjba a kovásznai szívkorházról; éltem hát a kínálkozó lehetőséggel, kibéreltem a mofettát, és immáron 15 éve működtetem. Évente több ezren fordulnak meg itt: rengeteg érdekes embert, élettörténetet ismertem meg. Emlékszem, önnel is itt találkoztunk először: Gyila Sándorral együtt jöttek a radonmérés kapcsán, 2012-ben, télidőben. Idén viszont szeretnék visszavonulni: épp ideje, 80 évet töltök szeptember 27-én.

– *Isten éltesse! Tehát 1943-ban, a II. világháború idején született, ha jól tudom, Kászonban. Hogyan teltek a gyermekévei?*

– Igen, Kászonjakabfalván születtem. Édesanyámat Ambrus Klárának hívták, anyai ágon kászoniak vagyunk. Anyai nagyapám bíró volt; a meglehetősen tehetősnek számító család szép, nagy, rendezett portán

élt, tekepályát is működtettek. Ma is szívesen idézem fel a kászoni vakációkat. A Szőke család – édesanyám nővééréék – Altízen laktak, és velünk együtt rendszerint egy egész sereg gyermek nyaralt náluk. Józsi bácsi olykor elvitt minket magával a feltízi deszkagyárhoz vagy Impérre a malomhoz – ezek különleges napok voltak. Ma is őrzöm a felejthetetlenül finom falatok, a szénaitlatú tágas udvar, a vidáman zsbongó játékok emlékét.

Édesapám, Portik Bálint Gyergyóremetéről származott. Néhány évet Zsögödben lakott a családuknak, ott is kezdtem el az iskolát, második osztálytól azonban már Sepsiszentgyörgyön tanultam. Akkoriban, a háború után nagyon felhígult a pénz. A szüleimnek sikerült egy ingatlanba befektetni: a Czíko családtól megvásároltak egy takaros házat Háromszéken. Hetedik osztályig a Kossuth Lajos Iskolába jártam (a mostani Kónya Ádám Művelődési Ház helyén), utána mikós diák lettem, és ott is érettségiztem 1961-ben, a Székely Mikó Kollégiumban. Akkoriban ez volt az 1. számú líceum, de Fiúiskolának is hívtuk (noha ekkor már vegyes, azaz koedukált volt). Szívesen emlékszem vissza a mikós évekre: matematikából maradandó alapokat kaptam Antal tanár úrtól, magát a tanintézményt pedig Nemes és Albert igazgató urak vezették. Néhány évig nevelőként is dolgoztam ott, közben francia nyelvet is tanítottam. Akkoriban más volt az iskola, mint most: jóval nagyobb volt a fegyelem, a rend, és a tisztelet is. Fialeton jól megtanultam románul is – a Bukarestben és Fetești-en letöltött katonai szolgálat igencsak intenzív tanfolyamnak bizonyult. Ennek a tudásnak különben később nagy hasznát vettem.

– Mint említette, eleinte iskolai nevelőként, oktatóként dolgozott. Hogyan került mégis egészségügyi pályára?

– Mindig is vonzódtam a természettudományokhoz; különösen a biológia érdekelt, azon belül pedig az anatómia és a bonctan. Pályaválasztásom szempontjából meghatározóak voltak a diákkori kirándulások, szabadtéri szakmai gyakorlatok is. Néhány évvel az érettségi után, 1965-ben úgy döntöttem, hogy beiratkozom Brassóban az egészségügyi posztliceumba. Jól ment a tanulás, évfolyamfelelősnek is megválasztottak. Két év alatt sikeresen elvégeztem a képzést, és így okleveles asszisztens lettem. Évfolyamelsőként végeztem, de a rendelkezésre álló munkahelyek közül csak harmadikként választhattam: a gyerekes kol-

légák előnyt élveztek a média-alapú (a tanulmányi átlag alapján felállított) rangsorban. A kovásznai szívkorházat választottam. Akkoriban – ez 1967-ben volt – dr. Benedek Géza volt az igazgatója, és remekül kommunikáltunk, dolgoztunk együtt. Hosszas mérlegelés után elvállaltam a KISZ-titkárságot is. Ebben a minőségemben számos kulturális eseményt támogattam, szerveztem. Például a kovásznai Gazda családdal voltak közös eseményeink: diavetítéseket rendeztünk, még külföldi meghívottjaink is voltak.

– *A hetvenes-nyolcvanas években néhány évre eltávolodott az egészségügytől.*

– Így van. 1972-ben megszületett a fiam, ifj. Portik László; ő később közgazdaságtant végzett, jelenleg Borszéken él a családjával, és egy élelmiszeripari cég területi igazgatójaként dolgozik. De visszakanyarodva az említett időszakhoz: az akkori korszellemhez igazodva elvégeztem a Ștefan Gheorghiu Akadémiát Bukarestben (1974–1978), ahol a politikai tárgyakon túl értékes dolgokat is tanultunk, kiváló oktatóktól. Engem akkoriban főként a Kovászna megyei egészségügy szociális és gazdasági vetületei foglalkoztattak, ezeket elemeztem, tanulmányoztam, és ebből a témából írtam a diplomamunkámat is. Ezt követően először Zágóban, majd Kézdivásárhelyen dolgoztam a helyi néptanács keretében. Zágóban még néptanácselnök is voltam néhány évig. A mindennapi rutinon túl, a rendszer szűkös keretei között igyekeztem úgy betölteni ezt a pozíciót, hogy munkám a közösség javára váljon. Például az utóbbi településen sikerült elintéznünk Kozma úrral, az akkori helyi református lelkésszel a temetőterület visszaszolgáltatását, és ugyancsak ebben az időszakban szerveztük meg a 100 éves kórustalálkozót is. A utóbbi meglehetősen nagyszabású rendezvény volt; még most is hihetetlennek tűnik, hogy sikerült becsempészni a magyarországi résztvevőket, vagy hogy mindenkinek valódi kávé tudtunk felszolgálni. Tudom, hogy ezek ma apróságnak tűnnek, de akkoriban szinte elérhetetlen dolgok voltak.

Érdekességként még megemlíteném a zágoni időszak kapcsán, hogy kosztosként Eta mamához, a híres tornász Szabó Kati édesanyjához jártunk ebédelni, a helyi katolikus pappal együtt. Már akkoriban is előfodult, hogy a helybéliek – többnyire érszűkülettel vagy ízületi

bántalmakkal küszködő atyafiak – tőlem kértek tanácsot a mofettás kezeléseik kapcsán.

Aztán 1986-tól kineveztek a Bradul Hotel igazgatójának. Ekkoriban tett látogatást Kovásznán Ceaușescu, és a mi szállodánk is ekkor kapott fűrásból származó gyógygázt – tehát ebben a beosztásomban sem szakadtam el teljesen a mofettáktól. Tegyük hozzá, ez Háromszéken, de főként Kovásznán nem is nagyon lenne elképzelhető, hiszen turisztikai, gyógyturisztikai szempontból meghatározó erőforrásaink a borvizek és a mofetták. A nyolcvanas években egy bizonyos Winkler nevű orvos kezelte a Bradul pácienseit; számos szakmai jellegű beszélgetést folytattam vele a szív- és érrendszeri problémákról, különösen ezek mofettázással való kezeléséről. Nem győztem hangsúlyozni, ilyen esetknél mennyire fontos, hogy a beteg kezdetben csak 5-10 percet töltsön a gyógygázban, és csak fokozatosan, az időtartamot naponta növelve jusson el a 20-30 perces kezelésig.

De visszakanyarodva a tanulmányaimhoz: a rendszerváltás után Bukarestben, a Gazdasági Akadémián a szociológia szakot is elvégeztem. Talán ennek is köszönhető, hogy egyfajta holisztikus megközelítésben látom, értelmezem a világot, hiszen ugyanúgy figyelek a bennünket körülvevő jelenségek természettudományos aspektusaira, mint ezek társadalomtudományi vetületeire. Természetesen az a 80 évnyi életiskola, amit magaménak mondhatok, szintén nem hagyható figyelmen kívül.

– *Aztán e színes, változatos kitérő után ismét „visszatalált” a szívkörházhoz.*

– Igen, hívtak, és én szívesen mentem. 1997-től kerültem vissza, és mintegy 20 évnyi szolgálat után aztán innen is jöttem nyugdíjba. Szerettem, és most is szeretem ezt a helyet. Az évek során voltam itt orvosi asszisztens, raktáros és gazdasági igazgató is. Mindegyik helyzetben sokat tanultam, fejlődtem, és igyekeztem a legjobb tudásom szerint elvégezni a munkámat. Régen más volt ott a hangulat, illetve a tevékenégi körök is különböztek azoktól, amelyeket manapság megtalálunk a Dr. Benedek Géza Szív és Érrendszeri Rehabilitációs Kórháznál. Képzelve csak el, mi az egészségügyi munkánkon túl olykor még az építkezési munkálatokban is segítettünk, de a parkot is az alkalmazot-

tak gondozták, emellett pedig állatokat tartottunk, haszonnövényeket termesztettünk.

- *Fél évszázadnyi tapasztalattal a tarsolyában mit húzna alá, emelne ki a mofettázás kapcsán?*

- Nagyon fontos a biztonság. Minden páciens vagy csoport előtt nyílt lánggal lemérem a gáz szintjét, amiről a helyiek és a visszajáró turisták pontosan tudják, mit jelent. Az újaknak elmagyarázom, hogy semmiképp se hajoljanak a gázsztint alá, sőt a kezelés során a szívük is maradjon az említett szint fölött. Tájékoztatom őket arról is, hogy ne nagyon mozogjanak – vagy ha mégis megteszik, lassan tegyék. Ez azért fontos, hogy ne keverjék fel a gázt. Végül mindenkit megkérek, hogy lehetőleg maradjanak csendben vagy beszéljenek minél kevesebbet a kezelés alatt.

A Bardocz-mofetta belülről

A mofetták használatakor nagyon fontosak a technikai, infrastrukturális körülmények, valamint a személyzet megfelelő szaktudása (ahol van felügyelet). Hiába adott a gyógygáz, ha nincs megfelelő „medence” a szárazfürdőhöz. A Bardocz-mofetta – amint látják – ilyen szempontból ideális, hiszen lépcsős elrendezésű, akárcsak sok más népszerű kezelőpont, pl. a szívkörház mofettája, vagy a zsögödi, a tusnádfürdői, sugásfürdői mofetták. Mindazoknak, akik egészségi állapota ezt lehetővé teszi, azt javasolom, hogy maradjon állva a mofettában. Azt, hogy egy-egy személy pontosan hova álljon, a gázszint és a kezelni kívánt probléma szerint választjuk ki. Ugyan bizonyos helyeken – például Mátraderecsken – elterjedt az ülő helyzetben történő mofettázás, én mégis az álló pozíciót javasolom. Így a szájúreg és az orrüreg távolabb van a mofettagáztól, és ennek köszönhetően a kezelés is egészségesebb, biztonságosabb. Amputált végtag vagy súlyos mozgásszervi panaszok esetén erre természetesen nincs lehetőség: ilyen esetekben a páciens itt is ülő helyzetben vesz részt a kezelésen.

Végezetül azt is meg kell említenem, hogy a mofettákban messzemenően több gyógyturisztikai potenciál van, mint amennyit ez a térség jelenleg kihasznál. Ennek kapcsán rövid távon nagyon fontosnak tartom a korszerű népszerűsítést belföldön és külföldön egyaránt, hogy legalább a meglévő helyek kihasználtsága növekedjen. Ugyanakkor hosszútávon fontos annak a tudatosítása is, hogy ez a természeti kincs csak széles körű összefogással hasznosítható, erre pedig azért van szükség, hogy ez a napjainkban méltánytalanul mellőzött, elhanyagolt természeti erőforrás a jövőben a vidékfejlesztési és gyógyturisztikai törekvések értékes tartóoszlopává váljon.

AKI KENYERET ÉS FUTBALLT KÍNÁL A NÉPNEK

– Csinta Samu beszélgetése Diószegi László
üzletember-klubvezetővel –

ASepsi OSK révén Székelyföld egyik legismertebb emberévé vált, aki a futballban is ugyanolyan tisztességesen, átlátható módon kíván tevékenykedni, mint a neki első körben országos ismertséget szerző pékiparban. Beszélgetés Diószegi László, pékipari vállalkozóval, a Sepsi OSK klubelnökével vállalkozói környezetről, lokálpatriotizmusról, közösség iránti kötelességről.

– *Milyen sűrűséggel szokták megkérdezni: miért jó önnek, hogy ilyen mértékben nyakába vette a szentgyörgyi futball feltámasztásának ügyét?*

– Sokan és sokszor megkérdezik, és valamennyiüknek azt válaszolom: ez a hobbim. Valamennyi általam ismert üzletembernek van valamilyen hobbija, egyeseknek a vadászat, ahol egy medve kilövése 10 ezer, egy elefánté 40 ezer euróba kerül. A lazítás, a kapcsolatépítés „áráról” nem is beszélve. Mások kaszinóba járnak, diszkókban ezreket fizetnek ki egy-egy pohár tizéves pezsgőért. Nekem a futball a mindenem. Gyermekként húsvétkor a többiekkel együtt buzgón jártam locsolni, de míg a többiek biciklire vagy egyéb hasonló dolgokra gyűjtöttek, én a locsolkodáskor kapott pénzemet arra költöttem, hogy elkísérjem a szentgyörgyi csapatot az idegenbeli mérkőzésekre. A megtakarított összegbe általában belefért öt-hat kiszállás, ahová csak ismerős felnőttek társaságában engedtek el a szüleim. Most, hogy üzletemberként megengedhetem magamnak, hogyne áldoznám arra a csapatra a pénzemet, amelyet szurkolóként mindig csodáltam. Természetesen észszerű korlátok között, hiszen ez a hobbim egyetlen pillanatra sem veszélyeztetheti a cég, a családom biztonságát.

– „Eléggé” hálás-e a szentgyörgyi társadalom ezért az áldozatvállalásért?

– Jó és rossz tapasztalataim egyaránt vannak. A közönségnek nyilván nem lehet – és nem is feltétlenül kell lennie – tudomása arról, mennyi munka előzi meg a pillanatot, amikor hétvégén néhány ezer ember kifut a pályára. Még vállalkozó ismerősök közül is sűrűn megkérdezik: nekem mi ebben a nyereség? Üzleti szempontból abszolút semmi, a kenyeremet már nem kell reklámoznom, amúgy meg nagyon drága lenne egy ilyen reklám. Ezzel szemben, amikor a Facebookon kalákát hirdettem az edzőpálya rendbetételére, mindössze öten jelentkeztek. Aztán a harmadosztályból való feljutásról döntő, Râmnicu Sărat elleni mérkőzést követő ünneplésen legalább kétszázan itták a sört, köztük sokan olyanok, akiket korábban az életben nem láttam.

– Nagyjából hol húzódik az a határ, amelyen túl már nem vállalná a szentgyörgyi futball finanszírozását?

– Nehéz lenne ezt pénzüsszegben meghatározni. A 2010-es évek közepéig évről évre többet teljesített a pékség, 2014-ben értünk az eddigi legmagasabb csúcsra, azóta inkább stagnálunk, de ez tudatos. A csúcs napi húsz tonna kenyeret jelentett, de nem tervezem felvenni a harcot a piacvezető Vel Pitarral. Azt szeretném, ha valaki Diószegi-kenyeret vesz a kezébe, ne az jusson az eszébe, hogy itt egy kenyér a sok közül, hanem a történet is, amely mögötte zajlik. Ezért nem is vagyok hajlandó belemenni az öt-tíz banis árharcokba. Kezdetben versenyekre jártam, díjakat nyertem, rekordokat döntöttem, franchise-rendszerrel is próbálkoztam Angliában, hasonló dolgokkal igyekeztem különleges identitást építeni. A továbbiakban ezt a szintet szeretném fenntartani.

– Mi változott leginkább az elmúlt évtizedben az ön üzletemberi életében, karrierjében?

– Mindenekelőtt az, hogy három éve, 2021-ben nekifogtam az új kenyérgyár építésének, amit 2024 márciusában fejeztünk be, az ünneplés átadást május 11-re tűztük ki.

– Miért döntött úgy, hogy kell egy új egység?

– Mert az utóbbi 16 évben, a régi egység felállítása óta sok változást hozott a műszaki, illetve a szakmai környezetben végbement fejlődés. Nekünk is tartanunk kell a lépést, és mivel egyre nehezebb munkaerőt

- főleg péket vagy péksegédet - találni, komfortosabbá kell tenni a munkahelyeket. Az automatizálással a munkakörülmények is óriásit változnak. A régi egységben például három méteres a belmagasság, nagy meleg tud oda beszorulni, az újban viszont mindig egyforma hőmérséklet lesz. Ez persze jelentős többletkiadást feltételez, a lényeg azonban, hogy a munkások megbecsülve, jól érezzék magukat. Ezt szolgálja az is, hogy az új pékségben nagyon szép ebédlő is lesz, teljesen korszerű öltözőrendszer.

- *Milyen léptékű befektetésről beszélünk?*

- Hétmillió eurós befektetéssel indultunk, az összeg fele pályázatból származik, a másik fele saját erő, most már azonban tízmillió eurónál tartunk. Úgy, hogy az irodák, a bemutató üzlet, a látványpékség rész - cukrászda, kávézó az emeleten - berendezése még hátravan. A következő lépés a pékség nemzetközi minősítése lesz, amelynek a segítségével minden követhetővé válik, ami a pékségben történik, minimálisra csökkentve így a hibalehetőségeket.

- *Miért tartja szükségesnek látogatóközpont létesítését egy pékségben?*

- Az ötlet onnan jött, hogy az emberek hihetetlenül gyanakvók, nem hiszik, hogy kenyeret lehet csinálni lisztből, sóból és vízből, még élesztő sem kell hozzá. Elképesztő módon képesek fabulálni, ki tudja, miből csinálják a kenyeret - szembesülök több fórumon is. Így viszont mindenkinek alkalma nyílik egy kávé mellett végigkövetni a silóból kijövő liszt útját, egészen a kemencéből kiszedett gőzölgő kenyérig.

- *Hányan vannak még olyanok a környezetében, akikkel annak idején együtt kezdte az ipart?*

- Egyetlen villanyszerelő van, akivel 2000-től együtt dolgozunk, no meg egy pék, aki a kezdetekkor velünk volt, aztán egyszer egy-két hónapra elment valahova, de visszajött, azóta pedig együtt vagyunk. A többiek leginkább nyugdíjba mentek. Erre a műfajra amúgy a munkaerő erőteljes fluktuációja a jellemző, jönnek-mennek az emberek. Egy időben nagy volt a németországi, angliai, dániai munkahelyek vonzása, a Covid-járvány óta azonban picit fordult a világ, már nem hallom annyiszor, hogy Németországba vagy Angliába szeretnének menni, sőt, egyre több hazatérő jelentkezik nálunk. Ehhez az is kellett, hogy a

fizetések lassan-lassan közelítsenek a nyugatihoz. Azonos értékű bérek biztosításához egy kenyeret nem két euróért kellene adnom, hanem négy-ötért. Különböző pluszjuttatásokkal is igyekszem elérni, hogy a munkatársak ragaszkodjanak a céghez, a magukénak érezzék; remélem, ebben az új pékség is segít. Amúgy 225-en dolgoznak a pékségben, 18-an a külön céggként üzemelő cukrászatban, és ha a Sepsi OSK alkalmazottjait is ide számítjuk, nagyjából 370 család jövedelmét biztosítjuk.

- *Pályakezdeése óta mi változott leginkább ebben a bizniszben?*

- Az étkezési szokások, teljesen másak, mint harminc éve. Talán hihetetlenül hangzik, de nagyot csökkent a kenyérfogyasztás. A saját adatainkból kiindulva legalább 30 százalékkal, de ez országos szinten is érvényes arány. Az emberek egyre kevesebb szénhidrátot akarnak enni, a reklámokban látható karcsú emberek azt sugallják, ha kevés kenyeret eszel, vagy egyáltalán nem eszel, te is ilyen lehetsz. Én viszont azt állítom, hogy kenyeret, szénhidrátot enni kell, csak épp normális mennyiségben. Akárcsak az élet minden egyéb területén, az ézszerűség ebben a tekintetben is irányadó.

- *Milyen eszközei vannak egy pékipari vállalkozónak egy 30 százalékos jövedelemkiesés pótlására?*

- Mindenekelőtt alaposan meg kell vizsgálni, mi az, amit mégiscsak fogyasztanak az emberek – és annak a gyártására kell ráerősíteni. Ugyanakkor igyekszünk bővíteni a finom pékáruink, a péksütemények termékpalettáját, mert ha az emberek nem esznek kenyeret, esznek mondjuk kiflit, zsemlét vagy croissant-t. Változatlanul érvényes tanulság: ami ma Németországban érvényes, egy éven belül Magyarországon válik divattá, két év múlva pedig már nálunk. A pékiparban is figyelni kell az irányokra, el kell járni külföldi kiállításokra, megnézni, mi a trend, mit esznek a németek, a franciák. A 20-30 százalékos kiesést finom pékáruból hozzuk vissza, ahol 100 százalékos növekedést regisztráltunk.

- *Milyen mértékben befolyásolja termékei kedveltségét a fogyasztói kíváncsiság, amely időnként más márkák felé fordul?*

- Ezt a jelenséget igazából nem lehet kivédeni. A vásárlóink fele azokból áll, akik minden körülmények között hűségesek a Diószegi-kenyérhez. A következő 30 százalék minden újdonság iránt nyitott,

kipróbálja az új termékeket, de legfeljebb 5 százalékra tehető azok aránya, akik nem térnek vissza a mi termékeinkhez. A maradék 20 százalék ugyan értékeli a kenyereink minőségét, de azt mondja: jöjjön már valami új, ne gazdagodjon tovább ez a Diószegi. Bizonyos mértékig emberi gyarlóság ez, ők azok, akiket öt banis árelőny is képes befolyásolni. Egyszóval, van nekem 75 százaléknyi stabil vásárlórétegem, a maradék 25 százalékos résre kell folyamatosan új kuncsaftokat keresnem. Az új pékségek ezért a 25 százalékért versengenek, s ezzel magyarázható, hogy egy-egy ilyen árversenyben rendre belefulladás a negatív spirálba. Én tisztelem a saját termékeimet, tudom, milyen alapanyagokból dolgozunk, mennyi munkát fektetünk be, s elvárom, hogy a vásárlók is megadják a kellő tiszteletet az átlagnál 20-30 százalékkal jobb minőségű, ugyanakkor reális áron kínált kenyereimnek.

- *Hol helyezkedik most el a cége a romániai rangsorban?*

- Nem nőttünk sokat másokhoz képest, mert ugyebár, az utóbbi években a futballra tettem fel az életem egyik felét. Évi 5-6 százalékot növegetünk, az üzleti forgalom szempontjából valahol a 15. hely körül állunk a pékségek közötti rangsorban. Valamikor a 4-5. helyen voltunk, de már nem akarok versenyezni a nagyokkal. Ha az elkövetkező években is képesek leszünk a jelenlegi napi 15 ezer kenyérré, minden rendben. Ugyanott vagyunk, mint amikor 20-22 ezer kenyeret sütötünk, csak a hangsúlyok helyeződtek át.

- *A futball révén szerzett ismertsége milyen mértékben hatott az üzletmenetre?*

- Bizonyára meglepő lesz a válasz, de a cégem semmiféle hasznot nem húz a futballból. Kezdetben én is azt hittem, hogy a tévéreklámoknak lesz némi felhajtó erejük, de bebizonyosodott: a foci a fiataloké, leginkább a férfiaké, a bevásárlást viszont inkább a nők végzik. Mivel az utóbbi években nem tudtam olyan mértékben a pékség mellett lenni, mint korábban, inkább a régi kuncsaftokkal tartottuk a kapcsolatot. A finom pékáru már hoz új ügyfeleket, akik vélhetően kenyeret is fognak venni tőlünk. A futball világában összességében más üzletek zajlanak. Egyetlen esetben keresett meg egy nagy magyarországi cég, megpróbált bevonni egy egészen más jellegű üzletbe. Azt mondták, szeretnék, ha segítenék nekik partnert találni a romániai építészeti

piacon való pozíciószerezéshez. Én azonban most már nem akarok mással foglalkozni, de ha tudok segíteni azáltal, hogy tényleg nagyon sok embert ismerek, nagyon szívesen teszem.

- *Negatív értelemben került-e bármilyen célkeresztbe a futballban vállalt szerepe miatt?*

- Erre már egyértelmű igen a válaszom. A futball miatt sűrűn kerülök a címlapokra, és minél ismertebb egy ember, annál inkább ki van téve az ellenőrző szervek látogatásának. Engem korábban is nagyon „szerettek”, 300-at is meghaladja a különböző ellenőrzések száma. A csapat második ligás évében rám rontott egy helyi feljelentésen alapuló, nagyon tendenciózus vizsgálat, nagyon nehéz másfél éves periódust kellett túlélnünk, de nem találtak semmi törvényteleniséget. Hatalmas trauma volt, hiszen mi soha egyetlen kenyeret sem adtunk el feketén, még az alkalmazottaknak adott kenyér után is adózunk. Mindezt a vizsgálatok is teljes mértékben visszaigazolták, egyetlen megkérdőjelezhető eredetű lejt sem találtak a könyvelésünkben. Talán azzal az alkalommal rájöttek, hogy nálunk rendben mennek a dolgok, mert a későbbiekben megszűntek a hasonló zaklatások. A rutinvizsgálatok persze jönnek, de hát azokkal nincs is probléma, az ellenőrző szervek azért vannak, hogy ellenőrizzék a cégeket. Én soha nem félttem tőlük, mert hibázni ugyan lehet, de nem tudatosan, az esetleges bírságot kifizetjük, és megy tovább az élet. Nálam nincsenek feketemunkások, nincsenek büjtött pénzek.

- *Mit mond azoknak, akik az üzleti számokat látva mégis aggódnak, hogy Diószegi feláldozza a pékségét a futball oltárán?*

- Erről szó sincs, amíg növekedésről beszélhetünk, addig nincs ok az aggodalomra. Ha az új pékség beindul, a finom pékáru eladását meg lehet ötszörözni, ha nem megtízszerezni. Az új pékségben három váltásban 36 tonna kenyér gyártására leszünk képesek a jelenlegi 15 tonnával szemben. Ha lesz, kinek eladni, folyamatosan emelni fogjuk a sütésszámot. A pékséghez képest lemaradtunk viszont az árusításban a cukrászati ágazatban, elsősorban azért, mert pillanatnyilag nagyon kicsi hely áll rendelkezésre. A pékség átköltözésével lehetőség nyílik a fejlesztésre, a cukrászdát is szeretném legalább a pékség szintjének felére felhozni. Ez 20-30 személy alkalmazását is feltételezi. A közre-

működéssel nemrég elindult a mátészalkai cukrásziskola kézdí-vásárhelyi kirendeltsége, ahol tizennyolc ember tanulja majd a mester-seget, ők a Diószegi-pékségben vagy -cukrászdában fognak dolgozni.

- *Amikor beszállt a futballbizniszbe, nem tartott tőle, hogy maga alá temeti a korrupciótól átszőtt román futballvilág?*

- Mivel a klubnál ugyanolyan átláthatóan gazdálkodunk, mint a cégnél, nem félek ilyesmitől. Mi soha sem próbáltunk megvásárolni egyetlen bírót vagy játékost sem, ennek a híre immár szétgyűrűzött a futballtársadalomban, mi több, egyfajta tekintélyt is szereztünk ezzel a magatartásunkkal. Némileg fehér hollóként igyekszünk visszahozni valamennyire a játék örömét, tisztaságát, hogy ne kizárólag a pénzről, fogadásokról, különböző machinációkról szóljon. Ezért nálunk nincsenek tízezer euró fölötti fizetések, a tisztességes fizetés viszont biztonságosan és garantáltan érkezik, cserében pedig a pályán kívüli életben is elvárásokat támasztunk a játékosokkal szemben. Úgy tartom, a kenyérrrel elért sikereim a futballvilágban is köteleznek.

- *Egy potens vállalkozót folyamatosan keresi a civil szféra, nem könnyű kielégíteni egy közösség akár jogosnak is mondható igényeit. Ugyanakkor olyan üzletemberként, aki a futball révén szélesebb közönségnek is örömet szerez, szórakozást nyújt, talán túlzásokba is esik a „jótékonykodással”. Hogy él önben ez a kettősség?*

- Kétségtelenül óriási nyomásnak vagyunk kitéve, de igyekszünk eleget tenni az indokoltnak ítélt kéréseknek. Ugyanakkor hét éve tartozunk a hazai labdarúgás élvonalához, és talán egyetlen esztendő sem volt annyira nehéz, mint az idei. Az én igazi bánatom azonban az, hogy átlagosan csak háromezer ember jár ki egy hazai meccsre ebbe a gyönyörű stadionba. Márpedig harminc évvel ezelőtt is volt a lelátókon háromezer ember, amikor a B-osztályban voltunk, és ők valamennyien szentgyörgyiek, háromszékiek voltak. Most fél Székelyföldről alig jön össze annyi. Az is rosszul esik, hogy a szurkolók mindig vitatkoznak egymással, nem érzem közöttük az összhangot, amely jellemezte ezt a gárdát abban az időben, amikor én is a tagjai közé tartoztam. Ez a legfájóbb pontom, mert ezt a csapatot nem saját játékszernek szántam, a szurkolóknak, a nézőknek alapítottam, elsősorban nekik akarok örömet szerezni. Persze én is örülök az eredményeknek. Olvasva a

beírásokat a közösségi médiában, egyre többször felteszem magamnak a kérdést: hülye vagyok én, hogy feláldoztam az életemből több évet, a pénzemet, az időmet? Belátom, hogy a fogyasztási szokások mellett a szurkolói szokások is változtak a világban, de egyelőre nehezen tudom túltenni magam a jelenségen.

DIÓSZEGI LÁSZLÓ – pékipari vállalkozó, 1971. december 16-án született Sepsiszentgyörgyön, nő, felesége és a legközelebbi munkatársa, Éva. Iskoláit a Székely Mikó Kollégiumban végezte, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem menedzsment szakán diplomázott 2010-ben. Cégét, Románia egyik legelismertebb pékipari vállalkozását, a Madexport Kft.-t 2002 óta vezeti. Díjak, elismerések: Románia legjobb kenyere (2009, 2011); 2. hely A nemzet kenyere versenyen (2011); Pro Alimentis Hungariae díj (2016). 2012 óta 97,5 kilós kenyérrel tartja a világrekordot. A kétszeres románkupa-győztes Sepsi OSK futballklub alapítója (2011), elnöke.

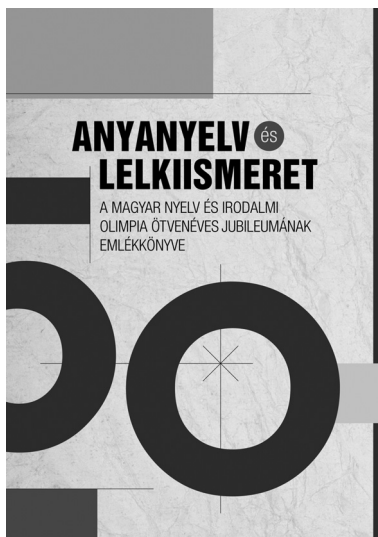
Majdnem repülés, 2022

Borcsa János

DOKUMENTUM – MEMOÁR – SZÉPIRODALOM

Akolozsvári *Helikon* lapelődjében, a negyvennégy évfolyamot megért *Utunkban* egy ideig *Nyelv és stílus* címmel rovatot vezető egykori fiatal nyelv- és irodalomtudós, Cs. Gyimesi Éva arról elmélkedett egyik jegyzetében (*Utunk*, 1974. május 17., 20. szám), hogy rovatának tulajdonképpen a *Nyelv és lelkiismeret* címet adhatná, lévén hogy ez egy hetenkénti lelkiismeretvizsgálat fóruma. Számvetés lenne ez a sorozat azzal – bizonyára Kosztolányi ilyen irányú, nyelvet és lelket egységben elgondoló küldetéses munkásságát tartva a maga számára irányadónak –, amit például napon-ta (el)művel az ember a nyelvvel, amint kihasználja s visszaél az általa kínált lehetőségekkel, mondjuk „hamis gondolatmenet kifejezésének, megtévesztő következtetéseknek” rendeli alá a nyelv eszközeit...

Az általános nyelvi válság súlyosságára figyelmeztető fenti szó- és fogalomtársítás – nyelv és lelkiismeret – egyik sajátos, a kisebbségi helyzetre „szerzett” változata lenne az anyanyelv és lelkiismeret, amelynek a megfogalmazása ugyancsak az *Utunkban* lelhető fel, éspedig a lap 1971. április 9-i, 15. számában. Az *Anyanyelv és lelkiismeret*et mint vezércikket Szilágyi István, a lap főszerkesztő-helyettese jegyezte, és a Romániában középiskolás diákok számára első alkalommal megrendezett magyar irodalmi olimpia, Kolozsvárott megtartott országos döntőjéhez kapcsolódóan jelent meg. Hogy ezt az írást most recenzens idézi, annak egy örvendetes kiadói esemény adott alkalmat: Dáné Szilárd szerkesztésében jelent meg a magyar nyelv és irodalmi olimpia ötvenéves jubileumának az emlék-

könyve, *Anyanyelv és lelkiismeret* címmel¹, s ebben a testes, közel ötszáz oldalas kiadványban kapott helyet Szilágyi István idézett írása.

Szilágyi írása nem csak az akkori országos verseny küldetésére világított rá, végső soron mind a mai napig érvényesnek tarthatjuk, amit akkor kijelentett: nem mondhat le a Romániában élő magyarság a teljes értékű nemzeti közösség igényéről, de ehhez az egyénnek lelkileg is maradéktalanul meg kell valósítania önmagát, s ehhez pedig nem téveszthetjük szem elől, hogy „az embert elsősorban anyanyelvén szólítja a lelkiismerete.”

Ez alkalommal Szilágyi kettős minőségében, mint szépíró és lapszerkesztő szólalt meg a nyilvánosság előtt, mondván hogy a versenyzők irodalom iránti vonzódása a romániai magyar irodalom jövője számára az egyetlen garancia. „Hiszen ők lesznek azok – hangsúlyozta –, akik az elkövetkező években, évtizedekben könyveinket, folyóiratainkat igénylik; akik talán eljövendő alkotásainkban keresik önmagukat: soruk formálásához majdani korok vízióját; múltjukra magyarázatot; a jelen irodalmában pedig vágyak és valóság zaklató dialógusát. És bizonyára ott ülnek közöttük, az irodalmi olimpia mai versenyzői között az elkövetkező évtized ifjú írói és költői is (...)”

Recenzens hármaskönyvnek nevezné ezt a dokumentumot, memoárt és szépirodalmat egybefogó, Dáné Szilárd által megtervezett s tető alá hozott kötetet. A szerkesztő jó arányérzékkel három nagy részre tagoltan mutat be egy olyan intézményesült formában, a mindenkori román szaktárca által több mint fél évszázada működtetett rendezvény-sorozatot, amelyet a magyar kultúra egyik fórumának tart az, akinek a román főhivatal részéről egyik megbízatása évtizedeken keresztül éppen ennek a versenysorozatnak a lebonyolítása volt. Magának a megyeközi versenynek az elindítását különben a Hargita Megyei Tanfelügyelőség indítványozta 1970 júniusában, így kerülhetett fel a hivatalos versenyek listájára a magyar nyelv és irodalmi olimpia, s tarthaták meg ennek első kiadását 1971 tavaszán...

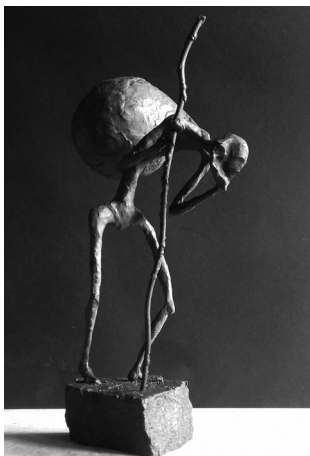
A kötet első, dokumentumértékű része a legterjedelmesebb, mintegy 270 könyvoldalny, s tartalmazza az évi országos versenyek (Magyar Irodalmi Olimpia néven 1989-ig, Mikes Kelemen Magyar Nyelv és Irodalom Tantárgyverseny 1990-től napjainkig) időpontját, helyszínét,

---

1 Dáné Szilárd (szerk.): *Anyanyelv és lelkiismeret. A magyar nyelv és irodalmi olimpia ötvenéves jubileumának emlékkönyve*. Gyergyószentmiklós, 2023, F&F.

a díjazottak nevét, részleteket dolgozataikból, valamint személyenyeket a rendezvényről készült sajtóbeszámolókból. A második és harmadik tömb közel 100-100 oldalt tesz ki, előbbi az egykori olimpikonok visszaemlékezéseivel, utóbbi pedig antológiajellegű, a hajdani díjazottaknak/résztevőknek a szépirodalmi alkotásaiból készült válogatás, akik az 1970-es évek óta íróként és költőként voltak, illetve vannak jelen a magyar irodalomban, kezdve Szócs Gézával (1953–2020), s befejezve Nagy Zalánal (szül. 2003). Egyikben is, másikban is a mai magyar irodalom és tudományosság számottevő művelőivel, továbbá műszaki, jogi, orvosi, színi, tanári végzettségű értelmiségiekkel s egynémely közéleti szereplővel találkozhat a kötet olvasója. A kötet élére került a szerkesztő bevezetője, az előszónak kiemelt korabeli Szilágyi-publicisztika, valamint dr. Murvai Lászlónak egy egész adattárat kínáló, továbbá háttérinformációkban bővelkedő, de szubjektív elemeket sem mellőző, sőt egy-egy kulisszatitkot is eláruló történelmi áttekintése.

A több mint fél évszázada működtetett nyelv és irodalmi verseny életutakat és -pályákat határozott meg – több megszólaló kimondottan sorsformálónak tekinti! –, így társadalmi hatása tagadhatatlan, hozadéka a kultúrában, az irodalmi és közéletben egyaránt érvényesült. Jogos elvárásoknak tehet hát eleget, valós szükségletet elégíthet ki ez a komoly közösségi összefogással létrehozott hármaskönyv.

Atlasz, 2021

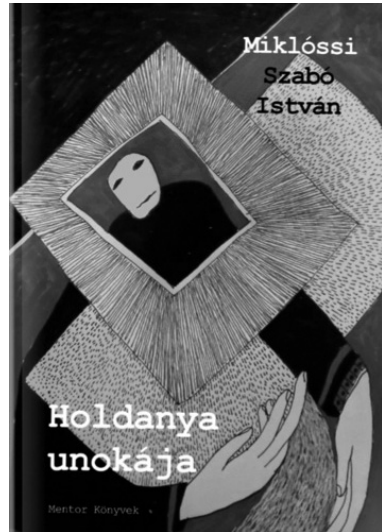
Nyeste Emőke

AZ ÖNMEGISMÉRÉS MÁGIKUS VALÓSÁGA

Vajon milyen mélyen tudunk elmerülni magunkban? Mi az a mélység, amelybe süllyedve még felismerjük önmagunkat? Melyik énem a meghatározó: aki voltam, vagy aki lettem, vagy aki leszek? Olyan megválaszolhatatlan és megválaszolhatatlanságában félelmetes kérdéseket vet fel Miklóssi Szabó István *Holdanya unokája*¹ című regénye, melyek nemcsak a főhős kilétét, hanem az olvasó kilétét is kérdőjel alá helyezik... megbolygatja önértelmezését és valóságképzését.

A regény varázslatos elemei nem összegezhetők csupán mágikus realizmusként: a történet primer realista szintje egy elmeszanatóriumban zajlik, legalábbis a narratív jelen, de már a felütés, melyben a helyszín megneveződik, visszavetíti a különös nevű főszereplő, Démenotar fiatalkorára is a pszichológiai hanyatlás tudatát. Az amúgy is sokszorosan (túl)érzékenynek mondott gyerek gyakran került olyan kínos vagy legalábbis bonyolult helyzetbe, amelyet pontosan szenzitív alkatának köszönhetett.

A valóságos és misztikus, gyermek és felnőtt perspektívák közötti határok elmosódásához az igazság és önbecsapás határainak megbomlása is társul, ezt a folyamatot pedig pszichológiailag még bonyolultabbá teszik a főhős számára „kiesett évek”, azok az évek, amelyeket ugyan a stresszklínán töltött, de csak mások szemszögéből tudjuk meg, hogy mik is történtek ezalatt, valamint ezelőtt, hiszen Démenotar tudata

1 Miklóssi Szabó István: *Holdanya unokája*. Marosvásárhely, 2023, Mentor Könyvek.

csupán a régebbi múlt emlékét őrzi... vagy inkább csupán azt teremti mindegyre újra. A múlt az emlékezet hamis prizmáján keresztül sejlik fel a műben, de mindez csak a zárórészletekben derül ki. A csattanós információk fényében pedig újjáértelmeződik mind a főhős személye, mind az addig felvázolt cselekmény.

A múltban a hiedelmekkel átítatott vallásosságban archaikusnak ható falu és a kommunista korszak városi életének képe gyakran tűnik fel. Az önmagukban is bonyolult, gyakran nosztalgiával átszőtt helyszínek mintha különböző emberi küzdelmeknek és bukásoknak szolgáltatnának helyszínt, és gyakran magyarázatot is. A gyermekkor helyszínei tehát változatosak, míg a jelen, ezzel szemben, a főhős számára leginkább a stresszklínikára korlátozódik, bár a szereplők elbeszéléseiből beszivárog a külvilág is.

A regény egyik kulcsfigurája a nihilista és tulajdonképpen számos modern filozófiai irányzatot képviselő, a halált sokszor játékként felfogó Pako, Palocsai Konrád, „aki a civil életben sokszorosan díjazott fizikus, matematikus. A CERN vezetőségébe is hívták, de ő, ezt elkerülendő, kilógatta hetvenkilenc éves anyját a kilencedik emeletről” (10.), majd kiderül róla, hogy az édesanyja így bekövetkezett infarktusa miatt került az intézetbe. Legalábbis ennyit tudhatunk meg róla a regény elején, de személye nagyobb jelentőséggel bír a történetalakításban, a főhőssel való *barátsága* (?) révén a történet alakulásának egyik fő aktora. Sokszor az élet filozófiai, kontemplatív lényegét képviseli, melyben mintha nem lenne helye idegességnek.

A Pako hátborzongató esetét szenvtelenül, csupán tényközlőn leíró részekhez hasonlóan a regény meghökkentő részekkel telített. Már a tulajdonképeni regénykezdet előtti rövid megjegyzés is ilyen meglepetéssel szolgál: „A szerző mélységesen hisz a Magyar Tudományos Akadémia által megállapított helyesírási szabályokban, akkor is, ha azok olykor teljességgel kibogozhatatlanok, ritkán élnek a tájszólások régiességével, frissességével, ami okozhatja a magyar nyelv bizonyos hiányosságait.” (5.) Az alkotás egy másik fontos szereplője tehát a magát Gézának nevező, izes tájszólásban levelező szerelmes katona, akinek a szerelmi írásai, tulajdonképpen szerelmének bizonygatása tagolja fejezetekre Démenotar történetét. A katonaéletről keveset tudunk meg leírásaiból, leginkább szerelme (nem teljesen ok nélküli) kétélyeit próbálja eloszlatni. Ez a különös, összetett, néha gyermekinek,

máskor inkább ravaszkodónak tűnő szereplő az amúgy is megbontott kronológiába egy távolabbi (a főszereplő születése előtti) múlt síkját is beépíti az alkotásba.

A fizikait, emberit, test és lélek kettős egységének valóságát is folyamatosan hangsúlyozza a regény. Figyelmet kap az, ahogyan az emelkedett, filozofikus gondolatok mellett állandóan jelen vannak az akaratunktól független testi funkciók, amelyek az akár viszolygást kiváltó, a betegséggel járó problémáig fokozódhatnak. A főszereplő mindegyre – ugyancsak szenvtelenül – elemzi önmagával kapcsolatban betegsége jeleit, a kórházi gondozás részleteit.

Amint Démenotar egyre mélyebbre halad az önmegismerés és az önértelmezés útján, egyre világosabbá válik számára, hogy „képtelen vagyok felfogni az életet, csak megélni tudom” (87.), ugyanakkor egyre több átjáróra bukkan, amely túlmutat ezen a világon, egyre misztikusabb, archaikusabb, mélyrehatóbb összefüggéseket tár fel. És ugyan ki lehet a címben megjelenő Holdanya lányának a fia? „Netán van kedve belépni hozzánk, megcsodálni egy olyan drágakövet, amelyet a Holdanya ejtett a földre, amikor a lányát siratta, aki szerelmes lett egy földi, halandó ifjúba?”

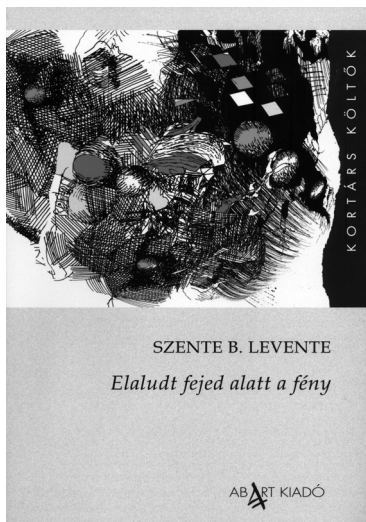

Mókuserék, 2020

P. Buzogány Árpád
MÉGIS ÜZENJÜNK AZ UTÓKORNAK?

A Székelykeresztúron élő Sente B. Levente új verskötetét¹ az AB-ART Könyvkiadó jelentette meg a nemrég indított Kortárs költők sorozatban, ennek szerkesztői Balázs F. Attila és Kürti László.

Halk szavú, szinte visszafogott hangú költői világot kialakító alkotó az erdélyi és anyaországi lapokban, folyóiratokban régóta közlő Sente B. Levente, akinek korábbi köteteire (*Az első éj*, 1996; *Örök szél dala*, 2001; *Tollkalitka*, 2005; *Tükörszilánk*, 2014; *Csillagtitok*, 2019; *Vízmerítő*, 2021) is jellemző volt témaként a szűkebb vagy tágabb környezet, a világ történéseire való odafigyelés, meg az ezekre való költői válasz. Nem prófétaként, vezetőként, agitátorként, hanem egyénként, leginkább a lírai én bensőséges hangján. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az erre való versutalást: „nem az a kor érdekel amikor nép voltunk hanem / amikor emberek” (*hanem amikor emberek*). Utasítások, felszólítások, parancsok helyett egyrészt fájdalmas feljajdulások, másrészt pedig figyelmeztetések. Mint amikor csóvát teszünk az út szélére, egyszerű fűcsomót egy bot végére, hogy messziről jelezzük másoknak (sötétben haladóknak is), vigyázni kell erre járván. Egyetemessé táguló, növekvő féltés, amely a felelősségbe gyökerezik. Néha figyelmeztet erre: „az írások a hagyomány téged nem tanított / ki elesik annak nyújts kezét” (*a szeretet külön emlékek*), tanításai krisztusi szelídségük: „kerüld el hogy a letépett / virágok rád emlékezzenek” (*intelem a vonzás-taszítás*

1 Sente B. Levente: *Elaludt fejed alatt a fény*. Budapest, 2024, AB-ART Könyvkiadó.

törvénytelenységéhez). Jóságos tartomány ez a líra, innen nézve helyreigazíthatók a torzulások is. Hiszi is, hogy így van, *az ott a szakadék széle* című versében azt olvassuk: „a zuhanás ma már csak legenda egy fáma”.

Ebbe akár bele is lehetne fáradni: „egész életem szélmalomharc” (*ti kik voltatok*), ám meghatározóbb a felelősség és a szinte önostorozó tehetetlenség-érzet: „lesütött fejjel / önigazolást keresve mindig másra mutogatunk / sok ezer éve” (*ezredvég előtti apokrif*).

A feltartott ujjal mondott igék mindenkíhez szólnak, mint ez is: „mindannyian megfizetünk / mindenért / ezért a csöppnyi lenniért –” (*absztrakt*). Mégse lépi át azt a határt, amin túl már prófétálna, pedig kedveli a biblikus hangot. Inkább az tűnik fel, hogy még szerelmes versben is (*altass el*) eggyé válik a mindenséggel, szinte feloldódik abban: „álmomban szétszóródom” – vallja. A személyes érzelmek, mint a szerelem is, ritkán kapnak hangot Szente soraiban, és ha igen, az esetben is mintha meglepődne attól. Így fogalmaz egyik helyen: „ahogy szerelembe estem / olyan lettem / mint a befejezetlen vers” (*Vallomás a sárgaház folyosóján – lapszéljegyzet*).

A múltra úgy tekint, mint örök valóságra, ami bennünk is él, és bizony feladatunk, hogy tanuljunk belőle. Enélkül nem is lehetne nemesíteni ezt a sárgolyót... Azt fájlalja, hogy nemhogy egyetemessé tennénk tapasztalatainkat és a tanulságokat, még arra sem tudunk vigyázni, ami személy szerint ránk szabott, és legalább a következő nemzedéknek át kellene menteni (*ami bennünk emberré vetemedett*). Mivel azt tapasztalja, hogy „pártoskodásban nincs hiány ma”, verscímként fogalmazza meg ezzel kapcsolatban: *az utókornak nem üzenünk semmit*.

Szente B. Levente versvilágában inkább fák, virágok vannak, mint színházak és tömbházak, gyárak. Szeretne elhúzódni a világ idegensége elől (akár a föld alá, mert verscímként *arcul ütött világ ez*), régi házak padlásán és pincéiben keresi régvolt emberek életének kellékeit. Ezt leltározza *az ember viselt dolgai* című versében például.

A kötetben egyetlen vers sincs, amit klasszikus értelemben, formailag (rím, ritmus stb.) annak neveznénk. Szabadversei rövid sorokra tört gondolatok, melyekben szerepet kapnak az ember teremtette kultúrára való utalások (bibliai képek is például), másik eszköze, ezek figyelmünkbe ajánlására, a mottók. Nagy klasszikusok és kortárs magyar költők gondolatait felhasználva jelzi, nem jár ő egyedül azon az úton, amit magának választott, vagy amit kijelöltek számára.

A most kötetbe gyűjtött alkotásokban inkább képekre és jelképekre alapoz, mint (akár biblikus, mitológiai, vagy a világirodalomból ismert) történetekre, ebből is adódik szövegeinek kontemplatív jellege. Azt olvashatjuk *morzsák a terítetlen asztalon* című versében: „csak a tűnődés jutott mint örök és szép álom”. Több az értelmezés, mint a cselekvés, a világ alakítása. Ez lenne a költő felelőssége? Hogy mindent, majdnem mindent kövessen és számba vegyen, majd mérlegre helyezzen?

Nem úgy tűnik, hogy csupán ez a szándék vezérli a költőt. Ez abból szűrhető le, hogy nem írja versbe a nagy érzelmeket, élethelyzeteket (barátság, irigység, csalódások példái), inkább a világban (kívánságbirodalomnak nevezi *utóvégül* című versében) járva-elve veszi észre, amit szerinte javítani, átalakítani kellene, lehetne. Emiatt nem elégszik meg csupán látlelet készítésével. Rá-rákérdez, mi miért látszik olyannak, amilyen, a válasz pedig az olvasóban fogalmazódhat meg. Hogy tényleg olyannak akarjuk-e a környezetünket, a világot? Vagy pedig igazítani fogunk rajta? És a mi döntésünk, hogy úgy tegyünk: mindannyiunknak elfogadhatóbb legyen.

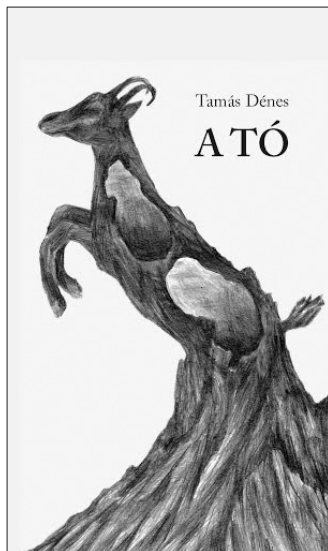

Szent György harca a sárkánnyal, 2021

Zsidó Ferenc

AZ ELUGRÓ ZERGE MEGPILLANTÁSA

Azt hiszem, minden irodalmi alkotás alkalom, lehetőség valami (radikálisan) új, valami nagyon más felmutatására – formában, tartalomban. Ez a megállapítás Tamás Dénes *A tó*¹ című könyvére hatványozottan igaz. Járatlan úton mozog a könyv, melyet leginkább kísérletnek nevezhetnénk, annak minden kockázatával, hibáival együtt: összességében mégis újszerű eredményekkel járó kísérletnek. Próza-kötetről van szó, ami nem regény, de annak fragmentumai; műfaji meghatározása szerint: „képeslapok egy regényből” – ami a töredékesség mellett azt is jelzi, hogy nem elsősorban elbeszélő műről beszélünk, hanem inkább leíró-ról, képeket, vizuális élményeket megjelenítőről (ez líraiságát hangsúlyozza). Az igazi tét természetesen nem a látvány befogadása, hanem a látható világ mögötti metafizikai, transzcendens világ megsejtése. Erre már a könyv egyik mottója is felkészít, mely egy Michio Kakutól vett idézet: „...de négy dimenzióban, a hipertérben a világunk talán csak egy tavacska.”

Tehát: ennek a könyvnek alig van cselekménye, jobbára kontemplációk, látványok és látomások leírásából áll, főszereplője elvileg egy hegyi tó, gyakorlatilag inkább a kanti idea-értelemben vett elvont ember, aki a világot és önmagát (a könyv logikája szerint e kettő közé egyenlőségjelet tehetünk) próbálja megismerni, feltárni.

Nézzük meg, mit is jelent ez konkrétan! A kötet a gleccsertő bemutatásával kezdődik, egy tető-élménnyel, innen szállunk alá, hogy

---

1 Tamás Dénes: *A tó*. Marosvásárhely, 2023, Lector Kiadó.

megismerjük a tóhoz vezető utat, a tóhoz való jutás lehetőségét. És már itt felsejlik, amire az imént utaltam, hogy a könyv tétje feltárni: „Mit fed el az ismert, a látható?” A stílusra ezen a ponton némi áhítatosság, emelkedettség jellemző, de ez nem a szentimentalisták táj-élménye, a környezet nem a lelkiállapotok visszhangja, kifejezője, hanem a táj immanens valósággá válik. És sorjáznak a vizualításban tobzódó, dinamizmust sem nélkülöző leírások: „A fenyők szertefutó gyökerei feltúrták a talajt, és mint kipukkadt, csapkodó végű tömlők, egymással birokra kelő izmos karok vonaglanak odalent.” (13. o.) Ez a röntgenkamera a következő snittnél madártávlatra vált, aztán hegymászós perspektívából látjuk a részleteket, lentről fel, és egészen beleszédülünk a látvány gyönyörébe, míg újra tudatosul bennünk, hogy ez csak díszlet, csak lehetőség „végiggondolni mindent, ami minket illet”. Ez a többes szám némiképp zavarba ejtő, ugyanakkor nyitottságot sugall: felhívás keringőre... Ha ez nem lett volna elég, a kívülálló narrátor valamivel később még egyértelműbbé teszi a metaforizáltságot: „A hegyek keserédes melankóliájában az emberi élet hiábavalósága is visszhangzik” (20. o.).

Az első fejezetekben a tó és környezete a tökéletesség illúzióját adja, az érdek nélküli szépség képzetét, mely „önmagából bomlik ki és elégséges önmagának”. Az idézett rész(ek) sejtetik, hogy van a kötetnek egy filozofikus, esszéisztikus regisztere, leírás és elvonatkoztatás, pikúra és szentencia szerves egészlet alkot. Az imént emelkedettséget említettem, nos, ez főként a természetimádatban érhető tetten, a szépség megragadásának szenvedélyében: „teljünk el látványával, remegő, áttetsző gazdagságával, befoghatatlan, megszégyenítő nyíltsággal...” (36. o.)

A felfokozottság következő stációja már az érzékeken túli látomás, a tényleges csoda bekövetkezése, amikor a tó fölött „a nincs és a van között kifeszülő távban, ebből a két végletből épülve fel, egy angyalforma derengett át”. (38. o.)

Abból indultunk ki, hogy leírás van, elbeszélhető cselekmény kevésbé. De egy adott ponton a tó maga lesz a cselekvés, és minden „magától kezd el történni”. (42. o.)

Múltja, százféle története van a tónak: mítoszokat, legendákat idéz meg a szerző, például a Szent Anna-legendát, Anáhita perzsa istennő legendáját.

A könyv közepéhez érve úgy érezzük, kezd kifulladásra a dolog, hogy nem lehet fokozni az elragadtatást, a leírások pedig lassan érdektelenné válnak, de ekkor megjelenik egy érdekes epizód, különleges-misztikus, de emberi történet: egy fiatalemberről, aki megmagyarázhatatlanul vonzódik egy egzotikus tusrajzhoz, melynek címe *Az elugró zerge*, és amelyen maga a hiány testesül meg. Csak a sziklanyúlvány látható, a többi nekünk kell elképzelni, a zergét is, az elugrást is. Így válik ez a kötet legfontosabb metaforájává: a művészeté, amely csak a befogadás révén jön létre. Aki képes megérteni, miért nincs rajta a képen a zerge, az azt is tudni fogja, hol van.

Tamás Dénes kötetében főszereplővé válik maga a nyelv is. A sűrű, metaforizált beszéd arra készíti az olvasót, hogy minden mondatot megrágjon, visszatérjen rá, olykor élvezve az elegáns költői képeket (pl. „a levegő csapdosó nagy ruhaujjai”), máskor bosszankodva az itt-ott felbukkanó döccenők, egy-egy közhely miatt (pl. „hallgat a mély”). Ha adott volna egy sodró történet, ezeken simán átsiklana az olvasó, de mivel ez a könyv alapvetően a nyelviségében létezik (ld. szövegirodalom, stb.), a poétikus magasságok után feltűnők a döccenők. (De Tamás Dénes, illetve a mű logikája szerint magasság csak a mélységgel együtt létezik, a hegyi tó csak a zavaros völgygel, így a különböző nyelvi regiszterek is egymás visszfényében értékelhetők.)

Apropó, lent és fent: egy fejezetben felhőrajzolatok, felhőfilmek sorjáznak, ugyanakkor végig tudatosul bennünk, hogy a felhő is lentről indul... Aztán megpillantunk a tó mélyén egy fém gázpalackot, de azt is inkább csak azért, hogy érzékeljük, a szent sincs meg a profán nélkül.

A kötet utolsó harmadában a látvány helyét mindinkább átveszi a látomás, így már nem annyira a lent és fent dichotómiája a mérvadó, hanem inkább a jelené és a múlté. E víziókban különös történetmozzanatok villannak fel, felsejlenek egy kusza történet mozaikjai, megjelenik egy kétségbeesetten úszó nő alakja, aztán a beszédmód megszólítóvá válik: az az úszó nő te magad vagy, egyik lehetséges inkarnációd, hogy utána egy szerzetes alakjában öltöztet... Ebben a felfokozott, rémálomszerű jelenetben „a fent és a lent helyet cserélt”, a tó is a méltóságteljes nyugodtság helyett feszültséget, nyugtalanságot áraszt: így válik minden relatívvá.

A záróképben téli tájat, a behavazott tó képét látjuk, és a zerge lábnyomait. Ez a jelképes mozzanat nyitva hagyja, felemeli a könyvet, nem a beteljesülés, de a beteljesülés lehetőségének dimenziójába helyezi.

Eredeti és izgalmas, olykor fárasztó és modoros, de mindenképp különleges könyv *A tó*, számomra a 2023-as év legkülönlegesebbike: kihívás a kritikusnak, provokáció az olvasónak.

Tél, 2024

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Maroszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia - Gyergyóditró
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Csereny Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagyi József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda

- Dr. Germán Salló Márta - Marosvásárhely
Gulácsi Gizella - Marosvásárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csíkcsicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hadnagy Géza - Farkaslaka
Halász Péter - Gyimesközéplek
Haller Béla - Marosvásárhely
Hantz András - Kolozsvár
Hegyí Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Incze Szabó László - Marosvásárhely
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kacsó Elemér - Temesvár
Kacsó József - Hármásfalu
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Kánya József - Csíkszereda
Katona Gizella - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplek
Kelemen Hunor - Csíkszereda
Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárád
Keresztes Éva - Brassó
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
Király Gyöngyi - Marosvásárhely
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolombán-Antal József - Zetelaka
Kolombán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kopacz Péter - Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé - Cernavodă
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Eszter - Gyergyószárhegy
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Méréfalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köllő Éva - Borszék
Kristó Tibor - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
László Bakk Anikó - Kolozsvár
László Csaba - Csíkszereda
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Loghin Gizella - Brassó

- Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maşaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvita
 Sata Klára – Csíkszereda
 Sepródi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró

- Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplak
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálsó
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Ütő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálsó
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely

- Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
Csíkszereda
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
delmi Igazgatóság - Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egye-
sület - Csernáton
Iskolai Könyvtár - Szárazajta
Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár -
Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
zetés)
Keramika Kft. - Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum -
Kézdivásárhely
Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db. egy-
éves előfizetés)
Kovászna Megyei Alkotóközpont -
Sepsiszentgyörgy
Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsí-
szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
zetés)
Kovászna Megyei Tanács - Sepsí-
szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
zetés)
Községi Könyvtár - Balánbánya
Községi Könyvtár - Barátos
Községi Könyvtár - Bardoc
Községi Könyvtár - Bereck
Községi Könyvtár - Bögöz
Községi Könyvtár - Bölön
Községi Könyvtár - Csernáton
Községi Könyvtár - Csíkdánfalva
Községi Könyvtár - Csíkkozmás
Községi Könyvtár - Csíkmadéfalva
Községi Könyvtár - Csíkpálfalva
Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
Községi Könyvtár - Etéd
Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár - Fenyéd
Községi Könyvtár - Galócás
Községi Könyvtár - Gelence
Községi Könyvtár - Gidófalva
Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
Községi Könyvtár - Gyergyóditró
Községi Könyvtár - Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár - Gyergyóremete
Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár - Gyimesközéplek
Községi Könyvtár - Hídvég
Községi Könyvtár - Homoródalmás
Községi Könyvtár - Homoródszent-
márton
Községi Könyvtár - Kányád
Községi Könyvtár - Kápolnásfalu
Községi Könyvtár - Karcfalva
Községi Könyvtár - Kászon
Községi Könyvtár - Kézdivásárhely
Községi Könyvtár - Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár - Kommandó
Községi Könyvtár - Korond
Községi Könyvtár - Kökös
Községi Könyvtár - Lemhény
Községi Könyvtár - Lovéte
Községi Könyvtár - Maksa
Községi Könyvtár - Mikóújfalu
Községi Könyvtár - Nagyajta
Községi Könyvtár - Nagybacon
Községi Könyvtár - Nyárad-
magyarós
Községi Könyvtár - Oklánd
Községi Könyvtár - Oroszhegy
Községi Könyvtár - Ozsdola
Községi Könyvtár - Parajd

- Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged

Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgy György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Vecsester
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj

- Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kozta Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császáz
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsádány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd
Tők János – Kecskemét

Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Paráds
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyó
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyó
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ótágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dönes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén - Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine
 Dr. Dobó Tibor - Demmin
 Gaál Julianna - Aalen
 Haáz Katalin - Braunschweig
 Juliana Johrend - Buchen
 Kisslaki László - Steinbach
 Schultz Orsolya - Rostock
 Szabó Kristóf Imre - Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály -
 Friedrichshafen
 Száva Péter - Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt - Benglen

Svédország

Antal Imre - Ljungby
 Csata Attila - Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga - Vällingby

Szerbia

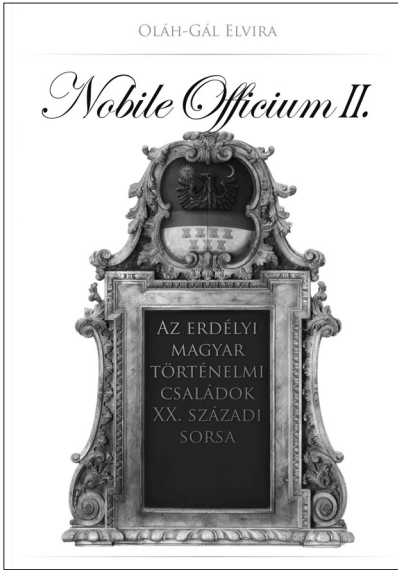
Apró József - Topolya
 Benda Török Livia - Moholgunaras

Bolyai Tehetséggyondozó Gimnázium
 és Kollégium - Zenta
 Csáki Edina - Topolya
 Fekete J. József - Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola - Magyarakanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggyondozó
 Nyelvi Gimnázium - Szabadka
 Lengyel Emese - Topolya
 Nagybécskerek Gimnázium -
 Nagybécskerek
 Nagy Majláth Ágota - Topolya
 Nyirádi Hajnalka - Topolya
 Pressburger Kucor Blanka - Topolya
 Rancz Károly - Pancsova
 Surányi Roland - Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István - Óbecse
 Vajda Annamária - Topolya
 Vastag Gázsó Hargita - Topolya
 Zolcer Andrea - Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit - Topolya

Szlovákia

Fehér István - Komárom
 Kiss Mónika - Órös
 Pallér Péter - Komárom
 Selye János Gimnázium - Komárom

Legújabb kötetekünk:

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignácz Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyar Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű - A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor: <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.